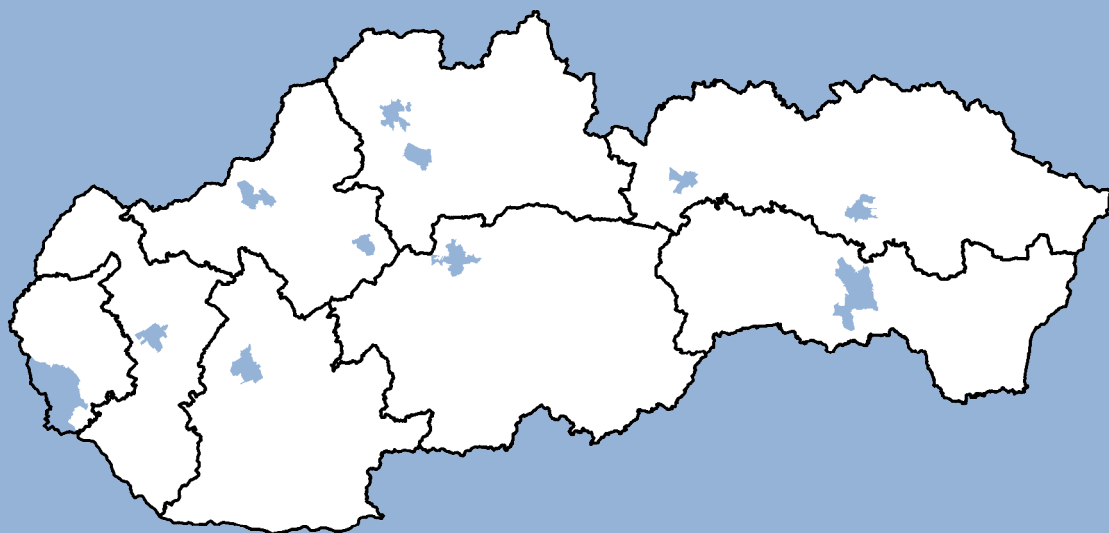

INFOSTAT - Výskumné demografické centrum

DEMOGRAFICKÝ OBRAZ NAJVÄČŠÍCH MIEST SLOVENSKA

INFOSTAT - Inštitút informatiky a štatistiky
Výskumné demografické centrum

DEMOGRAFICKÝ OBRAZ NAJVÄĽŠÍCH MIEST SLOVENSKA

INFOSTAT
2016

Vydanie publikácie podporila Agentúra na podporu výskumu a vývoja Slovenskej republiky v rámci riešenia projektu I. APVV-0018-12 *ĽHumánnogeografické a demografické interakcie, uzly a kontradikcie v Ľasopriestorovej sietiĽ a je Ľiastkovým výstupom z projektu VEGA I.1/0745/16 ĽAutonómnosĽ, vzájomná závislosĽ a interakcie priestorových systémovĽ.*

AUTORI:

RNDr. BRANISLAV ĽPROCHA, PhD. (editor)

InĽtitút informatiky a Ľtatistiky - Výskumné demografické centrum

Ing. BORIS VAĽO

InĽtitút informatiky a Ľtatistiky - Výskumné demografické centrum

RNDr. DANUĽA JURĽOVÁ, CSc.

InĽtitút informatiky a Ľtatistiky - Výskumné demografické centrum

Mgr. VIERA PILINSKÁ

InĽtitút informatiky a Ľtatistiky - Výskumné demografické centrum

RNDr. JÁN MÉSZÁROS

InĽtitút informatiky a Ľtatistiky - Výskumné demografické centrum

Doc. RNDr. BRANISLAV BLEHA, PhD.

Katedra humánnnej geografie a demografie Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

RECENZENTI:

Prof. PhDr. PAVOL TIĽLIAR, PhD.

Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Mgr. JURAJ MAJO, PhD.

Katedra humánnnej geografie a demografie Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

2016 © INFOSTAT - InĽtitút informatiky a Ľtatistiky

Práca nepreĽla jazykovou úpravou

ISBN 978-80-89398-33-1

OBSAH

	Úvod	5
2.	Sobágnosť	7
3.	Rozvodovosť	15
4.	Plodnosť	21
5.	Potratovosť	30
6.	Úmrtnosť	37
7.	Migrácia	60
7.1	Vnútoraná migrácia	60
7.2	Migračné toky	64
7.3	Dôvody vnútorného sťahovania	66
7.4	Zahraničná migrácia	68
8.	Prírastky obyvateľstva	73
8.1	Prirodzený prírastok	73
8.2	Migračný prírastok	75
8.3	Celkový prírastok	75
9.	Podiel obyvateľov	79
10.	Veková štruktúra	82
	Záver	93
	Literatúra	98

ÚVOD

Predložená publikácia *Demografický obraz najväčších miest Slovenska* analyzuje demografický vývoj jedenástich populácie najväčších miest Slovenskej republiky. Slovenské mestá možno hierarchicky rozdeliť do niekoľkých úrovní zohľadňujúc ich populáciu veľkosť, funkcie, ekonomickú silu a pozíciu v regionálnej štruktúre Slovenska. Pozícia hlavného mesta Bratislavy a metropoly východného Slovenska Košice je celkom dominantná, na tretej hierarchickej úrovni sa nachádzajú ďalšie štyri mestá, ktorých počet obyvateľov v socialistickom období presahoval 80 tisíc obyvateľov, istú dobu u niektorých dokonca 90 tisíc obyvateľov. Procesy osamostatňovania vidieckych obcí a proces suburbanizácie spôsobili, že počet obyvateľov týchto miest sa po roku 1989 pomerne výrazne znížil, a k 90 tisícovej hranici sa približuje v súčasnosti už iba mesto Prešov. Banská Bystrica a Nitra majú už menej ako 80 tisíc obyvateľov, Žilina túto hranicu presahuje už iba tesne. Okrem vyššie spomenutých, funkciu v rámci regionálnej samosprávy ako sídla vyšších územných celkov, plnia ešte mestá Trnava a Trenčín. Martin a Poprad uzatvárajú pomyselnú skupinu miest, ktoré v súčasnosti (ešte) majú viac ako 50 tisíc obyvateľov. Súčasťou skúmaného súboru je aj mesto Prievidza, ktoré má približne 47 tisíc obyvateľov, avšak na začiatku analyzovaného obdobia (teda od roku 1992 až do začiatku aktuálneho decénia) patrila medzi mestá nad týmto veľkostným limitom.

Sumárne teda publikácia analyzuje demografický vývoj v 11 slovenských mestách, v ktorých žije okolo 1,3 milióna obyvateľov, teda približne jedna štvrtina obyvateľov Slovenskej republiky. Zároveň počet obyvateľov tohto súboru relatívne rýchlo klesá v úplnom protiklade s vývojom do roku 1989, keď socialistická industrializácia a urbanizácia spôsobili rýchly nárast počtu obyvateľov (nielen tejto) skupiny miest. V tomto súbore miest sa historicky koncentroval a stále koncentruje významný ľudský kapitál. Tradične tieto mestá majú výrazne priaznivú vzdelanostnú štruktúru, výrazný je podiel nevýrobných odvetví a odvetví s vyššou pridanou hodnotou, komerčných a nekomerčných služieb, sústreďuje sa v nich podstatná časť kapacít univerzitného vzdelávania, výskumu a vývoja. Demografický vývoj týchto miest si aj z toho aspektu zasluhuje mimoriadnu pozornosť. Nemenej dôležitým je fakt, že mestá nielen z hľadiska spoločenského či sociálno-ekonomického a kultúrneho, ale aj z hľadiska demografického, sú nositeľmi zmien, jadrami, či pionierskymi populáciami, z ktorých sa

v priestore grňa zmeny a inovácie v reprodukčnom správaní. Jedným z výskumných ciečov je teda konfrontovať demografický vývoj súboru najväčších miest s celoslovenským vývojom. Nemenej dôležitým je pohľad na vnútornú rôznorodosť týchto miest, hľadanie podobností a odlišností nielen z hľadiska aktuálneho stavu, ale aj z hľadiska rozdielností vo vývojových trajektóriách jednotlivých demografických procesov v týchto mestách počas posledného štvrtstoročia.

Predkladaná publikácia sa komplexne zameriava na všetky procesy prirodzeného pohybu, reprodukcie, sťahovanie obyvateľstva, celkovú dynamiku a na vekové zloženie obyvateľstva. Demografické procesy sú pomerne detailne analyzované štandardnými metódami demografickej analýzy, aj s využitím niektorých nových moderných metodologických prístupov.

2. Sobágnosť

Slovensko sa v podstate až do začiatku 90. rokov vyznačovalo veľmi skorým vstupom do manželstva a vysokou intenzitou sobádnosti. Len malá časť mužov, a najmä žien nemala žiadnu skúsenosť so životom v manželstve. Takéto nastavenie modelu sobádného správania bolo v ostrom kontraste s populáciami na západ od železnej opony (pozri Ní Brolchain 1993, Calot a Rychtašíková 1992, Monnier a Rychtašíková 1992, Rychtašíková 1994, Kalmijn 2007). Celospoločenská transformácia naštartovaná po roku 1989 však výraznou mierou zasiahla do jeho formujúcich mechanizmov a proces sobádnosti veľmi dramaticky reagoval na zmenené podmienky (pozri napr. Džambazovič 2015, 2016, Pilinská a kol. 2005, Podmanická a kol. 2015, Čprocha 2012, Čprocha a kol. 2014). Pomerne rýchlo, v podstate v priebehu jednej dekády, sa Slovensko z pohľadu sobádného správania dostalo do pozície, s ktorou nemá žiadne historické skúsenosti (Čprocha 2016). Hlavným rysom nového modelu sobádnosti sa stalo odkladanie manželstiev do vyššieho veku pri súčasne výrazne nižšej úrovni sobádnosti. Ukazuje sa pritom, že proces transformácie sobádnosti začal skôr, presadil sa spolu s výraznou dynamikou v mestskom prostredí (Čprocha 2008). Typickým príkladom toho je najmä Bratislava (Potančíková 2009, Čprocha a Čídlo 2012, Bleha, Majo a Čprocha 2013). Tento jav súvisí do značnej miery nielen so štruktúrnymi faktormi, ale významnú úlohu zohrávajú aj normatívne premenné. Populácie najväčších miest sa tiež vyznačujú mierne odlišnou štruktúrou svojich populácií od celoslovenského priemeru, najmä v spojitosti so vzdelaním, ekonomickou aktivitou, náboženským vyznaním, národnosťou, a pod. Z viacerých zahraničných výskumov (napr. Bloom a Bennett 1990, Blossfeld 1995, Goldstein a Kenney 2001, Jalovaara, 2012) vyplýva, že osoby s vyšším vzdelaním, s vyšším ľudským a ekonomickým kapitálom, aktívne participujúce na trhu práce a s vyššími príjmami majú tendenciu odkladať vstup do manželstva neskôr. Samotný proces odkladania sa pritom stal primárnym aspektom sobádného správania vo všetkých postmoderných spoločnostiach na svete (Kuijsten 1996, Goldstein a Keeney 2001, Lesthaeghe a Surkyn 2002, Lesthaeghe a kol. 2007, Sobotka a Toulemon 2008, Fialová 2009). Ako uvádza Lesthaeghe (1995), súčasný pokles sobádnosti a jej odkladanie do vyššieho veku predstavuje jednu z najväčších sociálnych zmien nášho veku. Je zrejmé, že dramatické zmeny, ktorými rodinné správanie

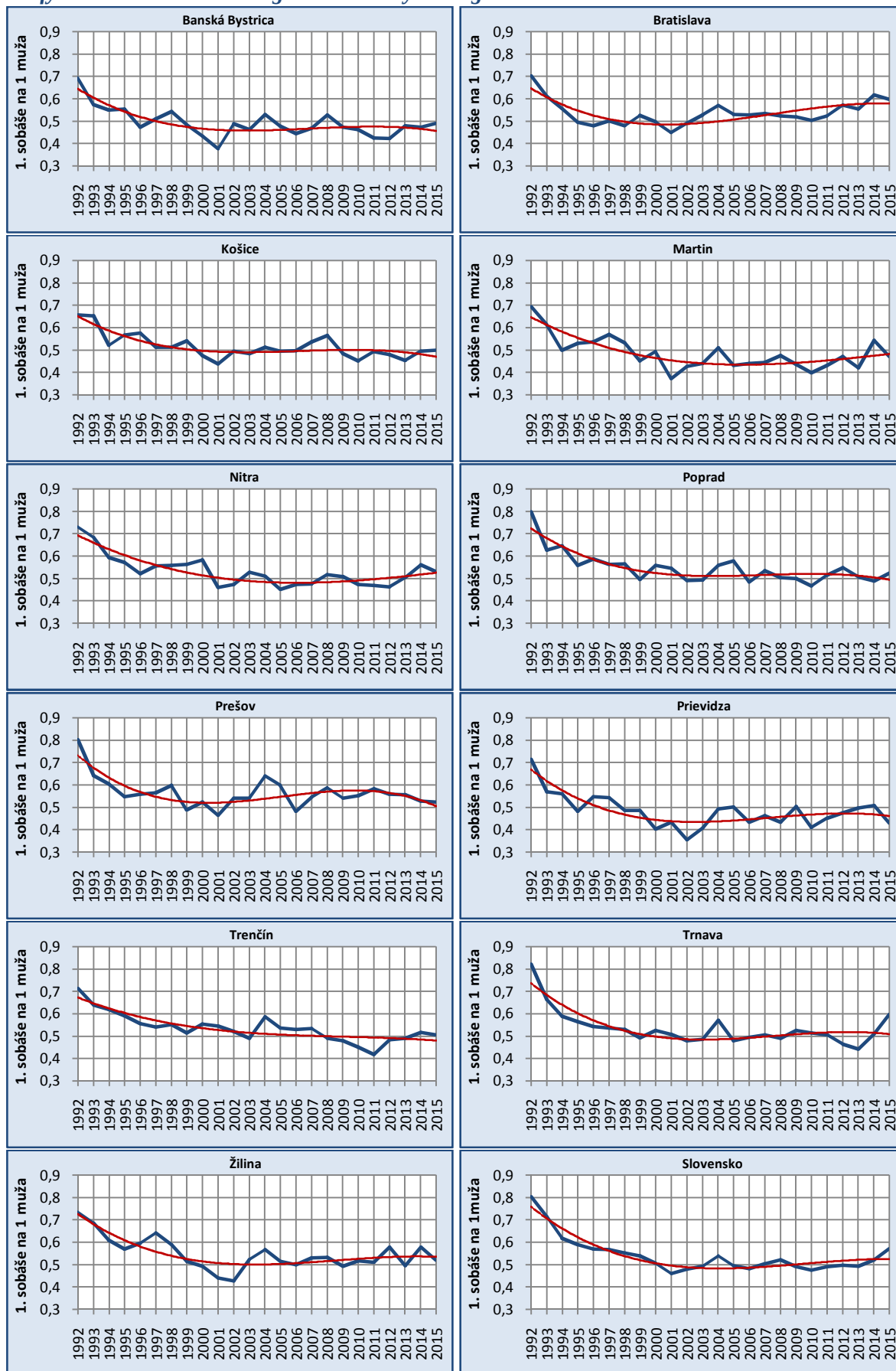
prechádza od 60. rokov najprv v bývalom západnom bloku, sa v mnohých smeroch postupne presadzuje od začiatku 90. rokov aj na Slovensku (Potančíková a kol. 2008).

Cieľom tejto kapitoly je stručne zhodnotiť vývoj sobádnosti mužov a žien s trvalým pobytom v najväčších mestách na Slovensku, a to v komparácii s celorepublikovou úrovňou. Okrem samotnej intenzity a jej vývoja budú diskutované zmeny v časovaní procesu manželských štartov a aj jeho samotná štruktúra. Vzhľadom na obmedzené dátové zdroje bude pozornosť venovaná v prevažnej miere len sobádnosti slobodných.

V priebehu 90. rokov došlo vo všetkých sledovaných mestách k pomerne výraznému poklesu intenzity sobádnosti slobodných mužov i žien. Kým v roku 1992 sa hodnota úhrnnej sobádnosti slobodných mužov pohybovala na úrovni 0,66-0,82 prvého sobáča na jedného muža (priemer za Slovensko 0,80), na začiatku nového milénia to bolo len približne 0,36-0,54 sobáča (Slovensko 0,48). Obdobne klesla úhrnná sobádnosť aj u slobodných žien, a to z 0,66-0,81 (Slovensko 0,81) na 0,39-0,53 prvého sobáča.

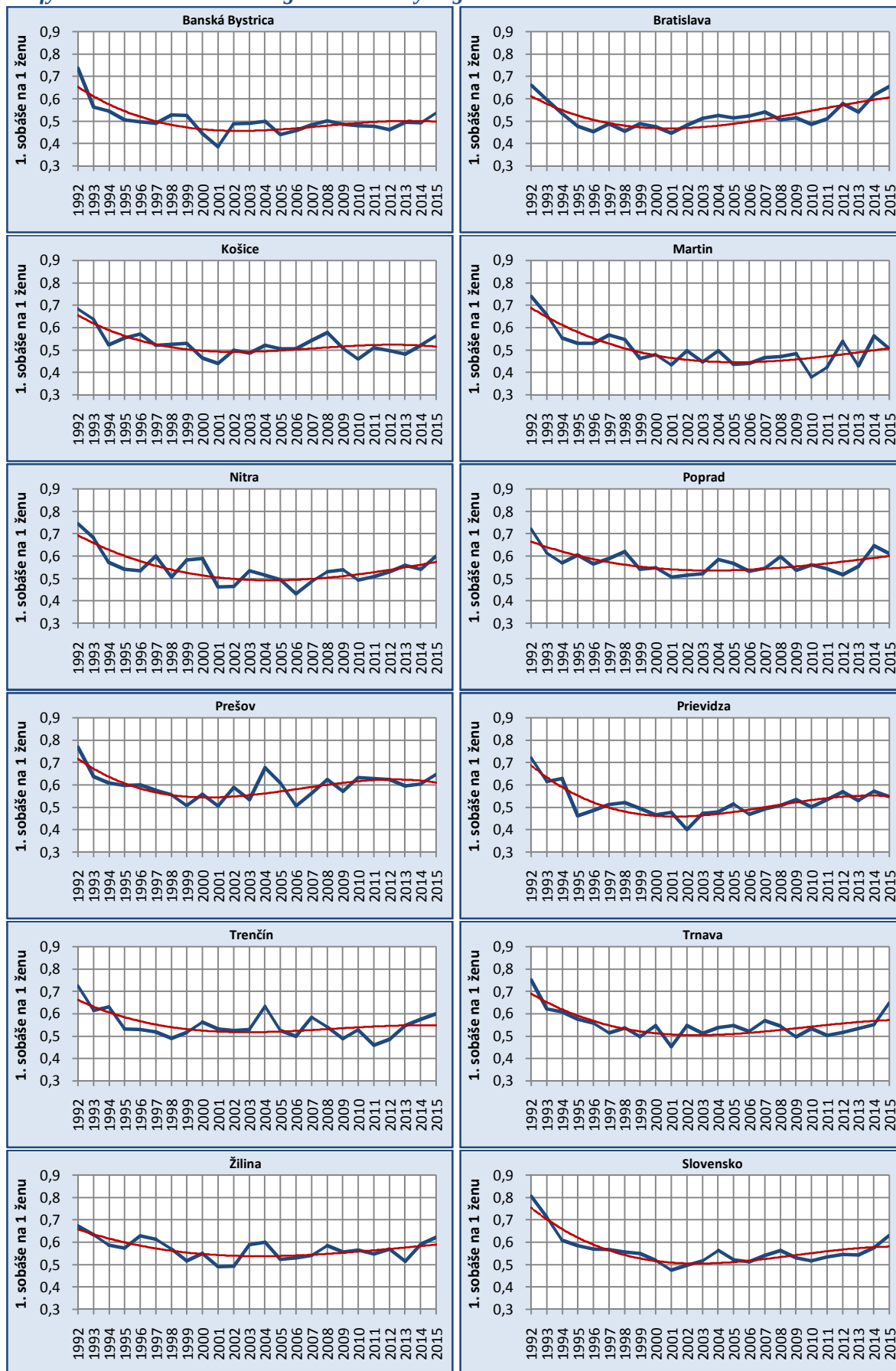
V nasledujúcom vývoji však nedošlo k žiadnemu výraznejšiemu oživeniu sobádnosti (ako môžeme vidieť v prípade plodnosti), ale intenzita, s akou do prvého manželstva vstupovali muži i ženy v najväčších mestách Slovenska, zostávala stabilne nízka. V niektorých prípadoch síce sledujeme mierny medziročný nárast, no ten bol veľmi skoro zvrátený a sobádnosť tak dlhodobo zostávala na takmer nezmenenej nízkej úrovni. Až v posledných rokoch môžeme identifikovať mierny nárast sobádnosti, ktorý sa vo väčšej miere prejavuje u žien. Z pohľadu jednotlivých miest najhoršia situácia je v Martine, Banskej Bystrici a u mužov aj v Prievidzi. V týchto mestských sídlach sobádnosť klesla ešte hlbšie a ani spomínané oživenie v posledných rokoch nie je také intenzívne. Naopak, priaznivejšia situácia vzniká v Bratislave a v Prešove. Kým v hlavnom meste je to najmä vďaka dynamickému oživeniu, vo východoslovenskej metropole hrá hlavnú úlohu celkovo vyššia úroveň sobádnosti, na ktorej sa stabilizovala po znížení v 90. rokoch (grafy 2.1-2.12 a 2.13-2.24). Vo všeobecnosti sa dá povedať, že väčšina miest Slovenska sa svojou intenzitou výraznejšie neodlúhuje od celoslovenského priemeru. Výnimkou sú len mestá Prievidza, Martin a Banská Bystrica, v ktorých je intenzita vstupov do prvého manželstva podpriemerná. Proces rekuperácie sobádnosti v prostredí najväčších miest je stále značne potlačený, no tento problém sa v podstate dotýka celej populácie Slovenska. Existuje preto pomerne reálne riziko, že mimo manželstva zostane čiže štvrtina až tretina mladých žien a mužov. Bez dynamickejšieho nárastu sobádnosti však v niektorých najväčších mestách Slovenska môže ísť dokonca aj o vyšší podiel.

Grafy 2.1-2.12: Úhrnná sobášnosť slobodných mužov

Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autorov

Grafy 2.13-2.24: Úhrnná sobášnosť slobodných žien

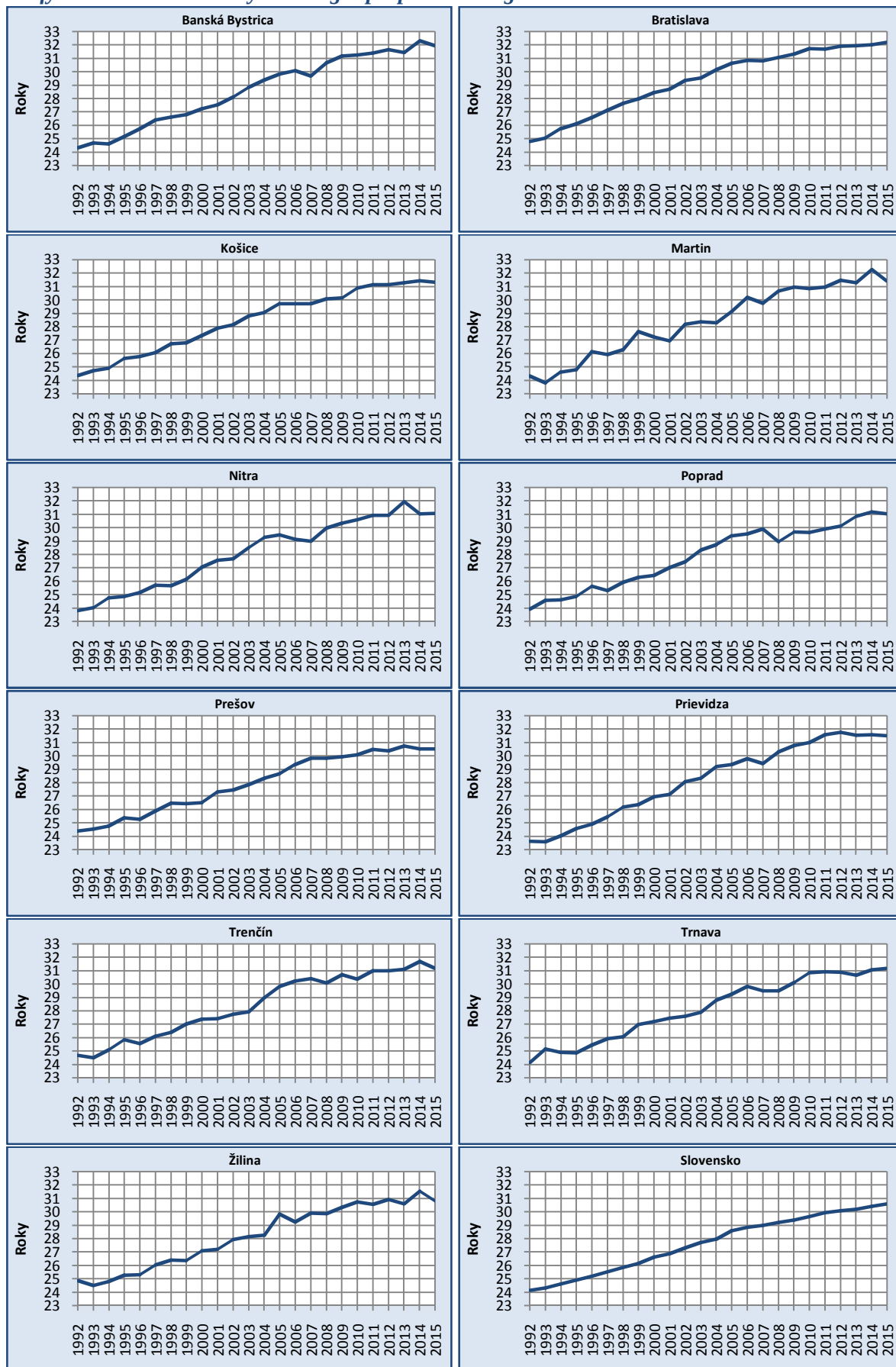

Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autorov

Prepad sobáŕnosti v mladšom veku v dôsledku odkladania manŕelských ŕartov v kombinácii so síce miernou, ale predsa sa už prejavujúcou rekuperáciou (najmä u ŕien), spôsobuje pomerne dynamický rast priemerného veku pri prvom sobáŕi (pozri grafy 2.25-2.36 muží a 2.37-2.48 ŕien). V prvej polovici 90. rokov sa na Slovensku ŕenili slobodní muži v priemere vo veku nieľo viac ako 24 rokov. Slobodné ŕeny sa vydávali pribliŕne o dva roky mladšie. Priemerný vek pri prvom sobáŕi v najväčších mestách vŕak nebol výrazne vyššii a v niektorých (Nitra, Trnava, Prievidza) dokonca bol pod celoslovenskou úrovníou. Maximálnu hodnotu dosahoval v Bratislave, kde do prvého manŕelstva vstupovali muži v priemere vo veku necelých 25 rokov a ŕeny vo veku 23 rokov. V podstate kontinuálny nárast až do súľasnosti spôsobil, ŕe podľa posledných dostupných údajov z roku 2015 sa slobodní muži na Slovensku ŕenia v priemere vo veku 30,6 roku a slobodné ŕeny vydávajú vo veku 28 rokov. Keŕže v niektorých sledovaných mestách dynamika tohto vývoja bola ešte prudšia, doŕlo tiež k urľitému prehŕeniu rozdielov. Predovŕetkým ŕiadne z najväčších miest nevykazovalo niŕggu hodnotu priemerného veku ako bol celoslovenský priemer. Výnimkou je len mužská ľasš populácia v Preŕove. Najdlhšie vstup do manŕelstva odkladajú muži v Bratislave a Banskej Bystrici, keŕže tu priemerný vek už dosahuje hranicu 32 rokov. Ako v priemere najmladší sa ŕenia slobodní muži v ŕiline (30,8 roka) a spomínanom Preŕove (30,5 roka). U ŕien najvyššii priemerný vek tiež nachádzame v Bratislave a Banskej Bystrici (pribliŕne 30 rokov), príľom v poslednom období sa k nim pridali aj Martin. Naopak, najskôr spomedzi sledovaných miest prvýkrát vstupujú do manŕelstva ŕeny v Poprade a v Preŕove (pribliŕne 28,3 roku).

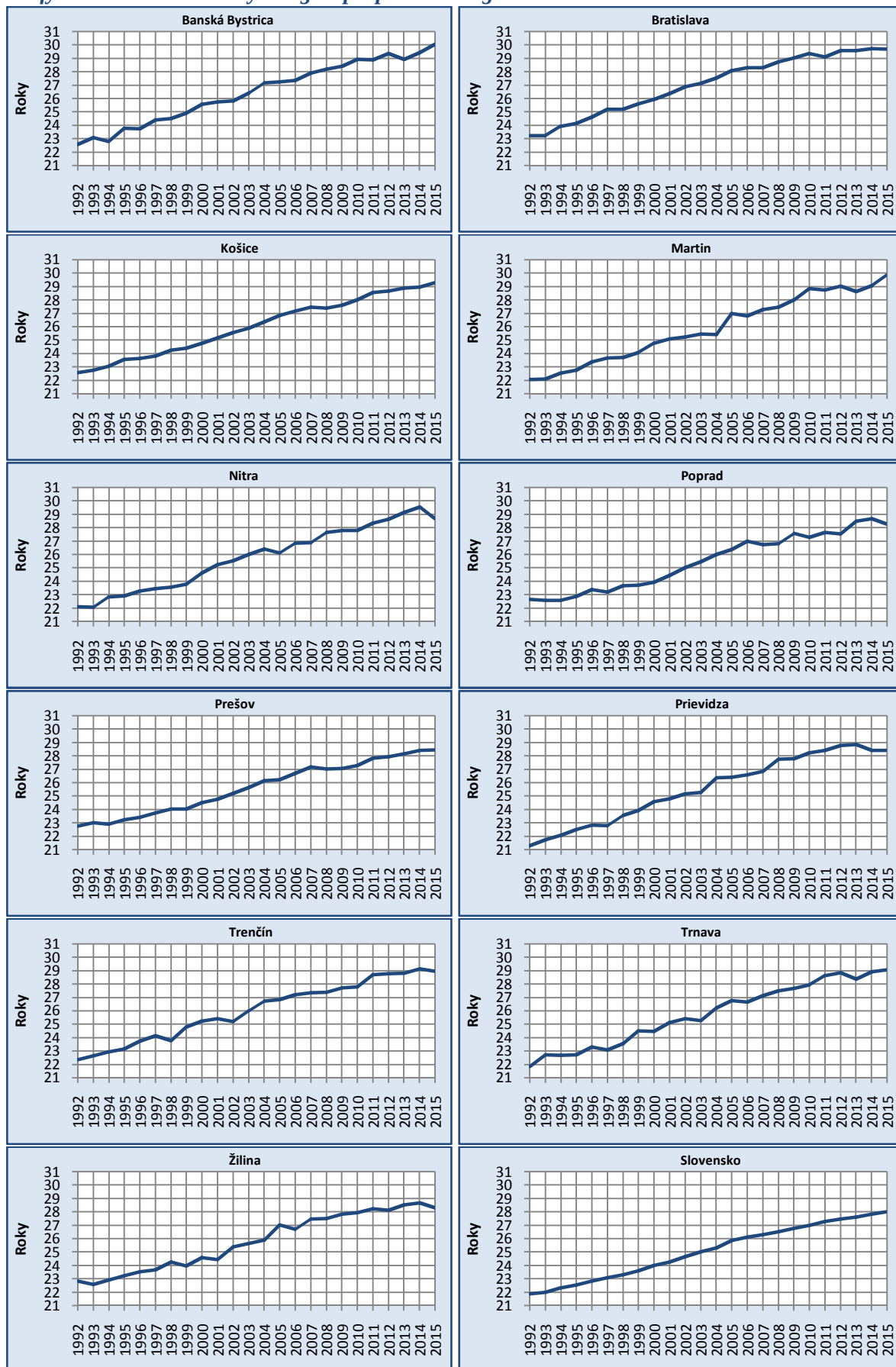
S procesom odkladania sobáŕnosti úzko súvisí aj zmena jeho charakteru. Model sobáŕneho správania, ktorý na Slovensku dominoval v podstate až do začiatku 90. rokov, sa vyznaľoval výraznou akumuláciou manŕelských ŕartov do prvej polovice reprodukľného veku, príľom vo veku nad 30 rokov sa realizovala už len malá ľasš z nich. V celorepublikovom priemere iŕlo na začiatku 90. rokov len o pribliŕne 7 % u mužov a 4 % u ŕien z celkovej prvosobáŕnosti. Ako je zrejmé z grafov 49 a 50, v najväčších mestách nebola situácia príľig odľihná. Maximálne príspevky vekovej skupiny 30 a viac rokov k hodnote úhrnnej sobáŕnosti slobodných u mužov na začiatku 90. rokov mali mestá Bratislava a Trenľín, ktoré dosahovali pribliŕne desatinu. V Nitre, Poprade, Preŕove a Prievidzi vŕak dokonca tento ukazovateľ nedosahoval ani celorepublikové hodnoty. U ŕien maximum nachádzame opäš v Bratislave (8 %) a k nej sa pripojila ŕilina (7 %). Vyŕgia úroveň bola tiež v Koŕiciach a Preŕove (viac ako 6 %). Na druhej strane v ŕtyroch mestách (Prievidza, Trenľín, Trnava, Martin) boli príspevky k celkovej prvosobáŕnosti (do 3 %) ešte niŕggie ako ukazoval priemer za Slovensko.

Grafy 2.25-2.36: Priemerný vek mužov pri prvom sobáži

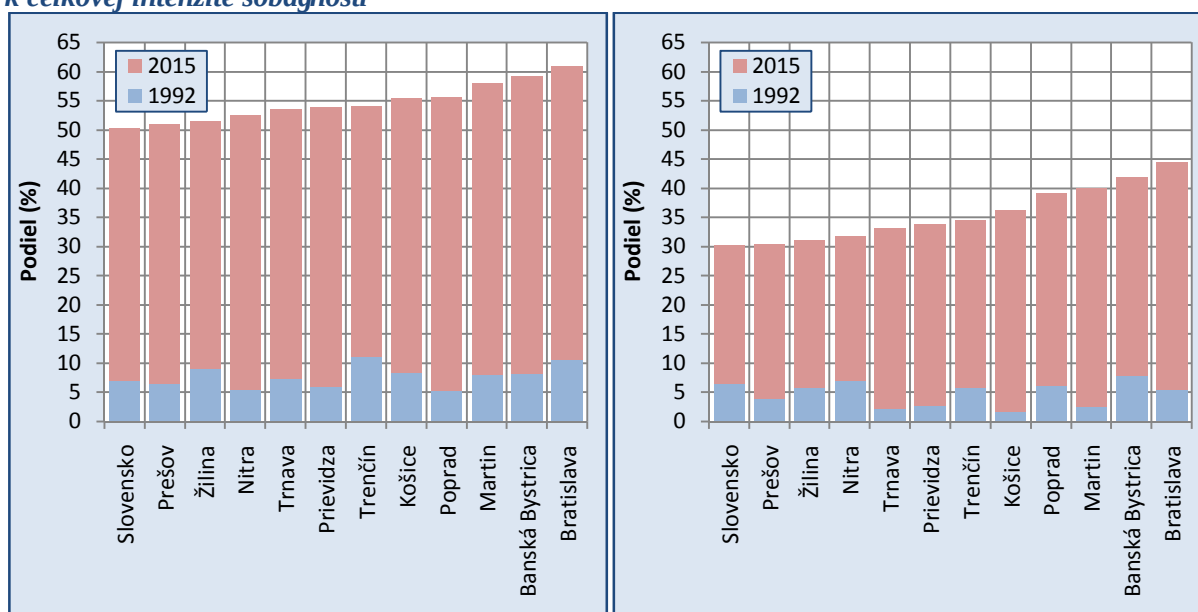
Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autorov

Grafy 2.37-2.48: Priemerný vek žien pri prvom sobáči

Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autorov

Grafy 2.49 a 2.50: Príspevky slobodných mužov (vľavo) a žien (vpravo) vo veku 30 a viac rokov k celkovej intenzite sobáŕnosti

Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autorov

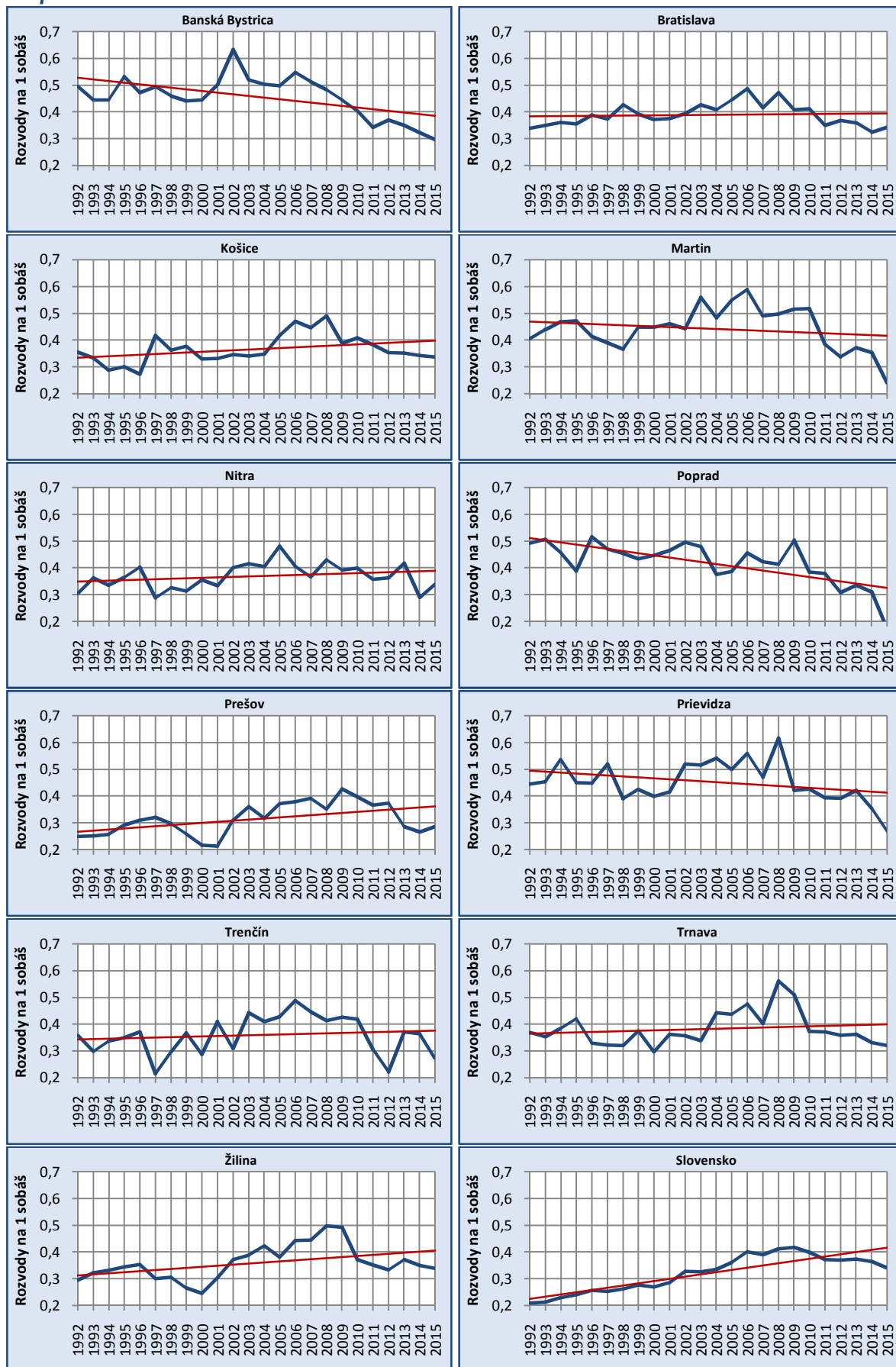
Okrem dramatického poklesu intenzity, s akou do prvého manželstva muži i ženy vstupujú, sa dominantnou ťažkou transformácie sobáŕneho správania stal výrazný posun manželských ťartov do druhej polovice reprodukčného veku. Potvrďuje to aj vývoj a súľasné hodnoty príspevkov k celkovej sobáŕnosti slobodných vo veku 30 a viac rokov. Na celoslovenskej úrovni podľa posledných údajov sa v tomto veku uŕ realizuje viac ako polovica u mužov a nieľo viac ako 30 % u ŕien. Ťiadne z vybraných miest sa pod týmito hranicami uŕ nenachádza, ľo tieŕ svedľí o rýchlejšej dynamike odkladania prvosobáŕnosti. Jednoznaľne najväľšie príspevky k celkovej sobáŕnosti slobodných mužov vo veku 30 a viac rokov nachádzame u oboch pohlaví v Bratislave a Banskej Bystrici (pozri graf 2.49 a 2.50). Na druhej strane Ťilina a Prešov sa vyznaľujú celkovo najnižšími príspevkami zo skúmaného súboru miest. Je zrejmé, ŕe aj z pohľadu charakteru sobáŕnosti slobodných doŕľo medzi mestami k uŕľitej diferenciácii v súvislosti s dynamikou a presadením sa procesu odkladania, a najmä následnej rekuperácie. Realizácia manželských ŕartov v druhej polovici reprodukčného veku sa stáva ľoraz významnejším atribútom celkovej sobáŕnosti slobodných osôb, priľom pre najväľšie mestá to platí o to viac.

3. Rozvodovosť

Rozvodovosť na Slovensku sa dlhodobo zvyšovala, pričom od začiatku 90. rokov bol tento trend ešte intenzívnejší a vyvrcholil v roku 2009, keď rozvodovosť na Slovensku dosiahla historicky najvyššie hodnoty. Po roku 2009 nasledoval pomerne výrazný pokles, ktorý trvá až do súčasnosti (Čprocha, Vařo a kol., 2015). V období 1992-2009 sa úhrnná miera rozvodovosti na Slovensku zvýšila z hodnoty 0,21 na 0,42 rozvodov na 1 sobáš. Ak by sa zachovala rozvodovosť z konca prvej dekády 21. storočia, 42 % uzatvorených manželstiev by sa rozviedlo. Následne, v období 2009-2015, sa však úhrnná miera rozvodovosti znížila o viac ako 19 % a v roku 2015 dosiahla hodnotu 0,34 rozvodov na 1 sobáš (Graf 3.12).

V najväčších slovenských mestách registrujeme pomerne veľké rozdiely v trendoch aj v úrovni rozvodovosti (Grafy 3.1-3.11). V Banskej Bystrici, Martine, Poprade a Prievidzi bola rozvodovosť veľmi vysoká už na začiatku sledovaného obdobia. Úhrnná miera rozvodovosti sa pohybovala na úrovni 0,5 rozvodu na 1 sobáš, čo výrazne prevyšovalo celostátny priemer. V nasledujúcom období až po súčasnosť mala rozvodovosť v týchto mestách klesajúci trend. Do roku 2015 sa rozvodovosť v mestách Banská Bystrica, Martin a Prievidza priblížila k celostátnemu priemeru a v meste Poprad sa znížila dokonca pod túto úroveň. V Bratislave mala rozvodovosť v rokoch 1992-2015 stabilný trend na úrovni zhruba 0,4 rozvody na 1 sobáš, čo bola v prvej polovici sledovaného obdobia na slovenské pomery nadpriemerná úroveň rozvodovosti a ku koncu sledovaného obdobia rozvodovosť na úrovni celostátného priemeru. V ostatných sledovaných mestách bol trend rozvodovosti v období 1992-2015 rastúci. V mestách na západe Slovenska (Nitra, Trenčín a Trnava) išlo o nárast veľmi mierny, v mestách na strednom a východnom Slovensku (Žilina, Košice a Prešov) o nárast výraznejší. Pohľad na úroveň rozvodovosti v najväčších slovenských mestách potvrdzuje známu skutočnosť, že negatívne vnímané javy, medzi ktoré patrí aj rozvod manželstva, častejšie nastávajú v anonymnejšom prostredí väčších miest, než v menších obciach. V roku 1992 bola rozvodovosť vo všetkých jedenástich najväčších slovenských mestách vyššia ako celostátny priemer. Na konci sledovaného obdobia v roku 2015 bola rozvodovosť vo väčšine týchto miest na úrovni alebo tesne nad úrovňou celostátného priemeru. Podpriemerná rozvodovosť bola len v mestách Poprad a Prešov, teda v mestách, ktoré sa nachádzajú v regiónoch s nižšou rozvodovosťou (Grafy 3.6 a 3.7).

Graf 3.1-3.12: Úhrnná miera rozvodovosti

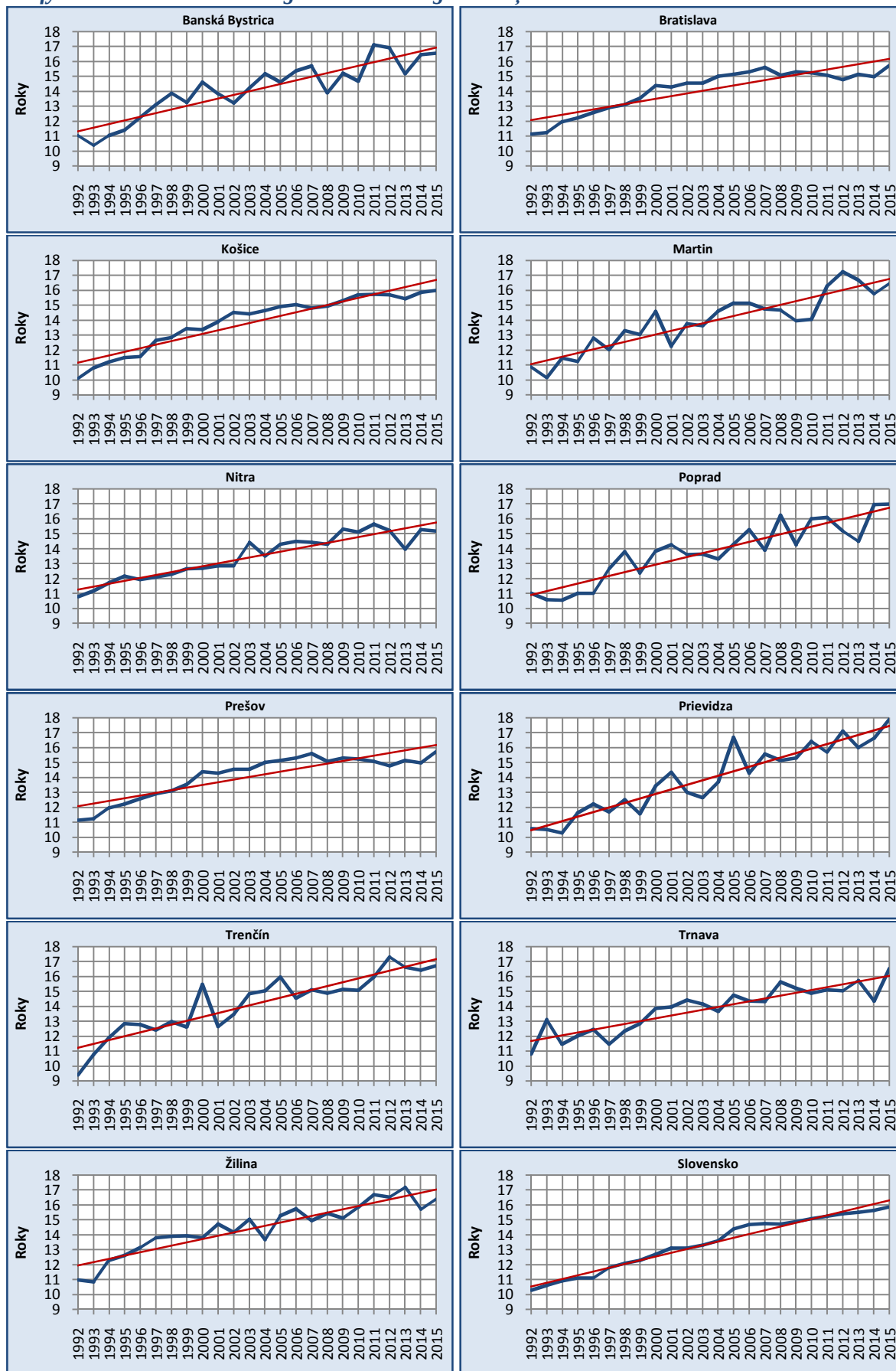
Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenia a výpočty autori

Jedným z hlavných trendov rozvodovosti na Slovensku po roku 1990 je zvyšovanie počtu rozvodov vo vyššom veku. Kým v minulosti boli rozvody dlhotrvajúcich manželstiev málo časté, v súčasnosti tvoria rozvody manželstiev trvajúcich viac ako 25 rokov skoro 20 % zo všetkých rozvodov (Čprocha, Vaňo a kol., 2015). Táto skutočnosť sa prejavuje aj na priemernej dĺžke trvania manželstva v čase rozvodu, ktorá sa na Slovensku od začiatku 90. rokov minulého storočia nepretržite zvyšuje. Za obdobie 1992-2015 sa zvýšila o 5,6 roka, resp. 54 %. Kým v roku 1992 trvalo na Slovensku manželstvo v čase rozvodu v priemere 10,3 roka, v roku 2015 to bolo už 15,9 roka (Graf 3.24).

Rast priemernej dĺžky trvania manželstva v čase rozvodu evidujeme počas celého sledovaného obdobia aj vo všetkých najväčších slovenských mestách bez výnimky (Grafy 3.13-3.23). Vo väčšine týchto miest však prírastok priemernej dĺžky trvania manželstva v čase rozvodu bol miernejší v porovnaní s celoslovenským priemerom. Výraznejšie nadpriemerný prírastok bol len v mestách Prievidza a Trenčín (7,3 roka, resp. 69 a 78 %) a tesne nad celoslovenským priemerom v meste Košice (5,9 roka, resp. 58 %). Najmenší prírastok priemernej dĺžky trvania manželstva v čase rozvodu evidujeme za obdobie 1992-2015 v mestách Nitra, Bratislava, Prešov (4,4 až 4,6 roka, resp. zhruba 40 %). V najväčších slovenských mestách sa počas celého sledovaného obdobia manželstvá rozvádzali v priemere po dlhšej dobe v porovnaní s ostatnými obcami na Slovensku. V roku 1992 boli zaevidované najvyššie hodnoty v mestách Bratislava, Prešov a Banská Bystrica, najkratšie trvali v priemere manželstvá v čase rozvodu v mestách Trenčín a Košice. V roku 2015 boli najvyššie hodnoty v meste Prievidza, nasledovali mestá Poprad, Trenčín a Banská Bystrica. V priemere po najkratšej dobe sa rozvádzali manželstvá v meste Nitra, nasledovali mestá Bratislava a Prešov (Grafy 3.14 a 3.19).

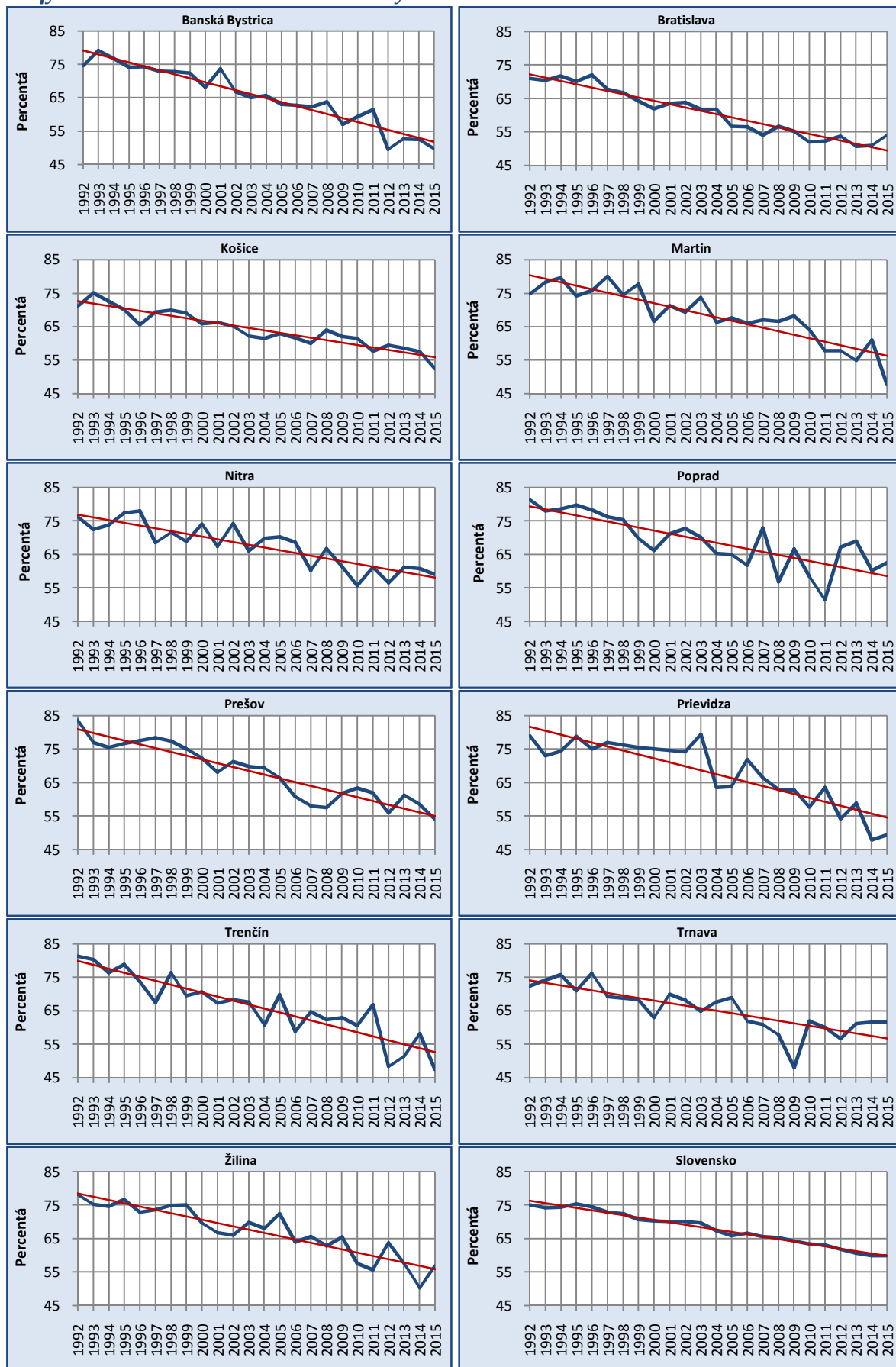
Prírastok počtu rozvodov vo vyššom veku, keď už v rodine väčšinou nie sú maloleté deti, je jedným z dôvodov, prečo sa znižuje podiel rozvodov manželstiev s maloletými deťmi na celkovom počte rozvodov. Druhým hlavným dôvodom je skutočnosť, že prepojenie medzi sobášnosťou a plodnosťou sa zoslabuje, čím stále väčšia časť manželstiev je zo začiatku úplne bezdetná. Prípadný rozvod po krátkom čase od uzavretia manželstva je preto stále častejšie rozvodom bezdetného manželstva. Svoj vplyv má aj pokles plodnosti spojený nielen s menším počtom detí v rodinách, ale aj s nárastom bezdetnosti (Čprocha, Vaňo a kol., 2015). Podiel rozvodov manželstiev s maloletými deťmi sa na Slovensku znižuje počas celého sledovaného obdobia. Pokles bol plynulý, zo 75 % v roku 1992 na 60 % v roku 2015 (Graf 3.36).

Grafy 3.13-3.24: Priemerná dĺžka trvania manželstva v ľase rozvodu

Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenia a výpočty autori

Grafy 3.25-3.36: Podiel rozvodov s maloletými deťmi

Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenia a výpočty autori

Podiel rozvádzajúcich sa manželstiev s maloletými deťmi na celkovom počte rozvodov sa znižuje aj vo všetkých sledovaných veľkých mestách (Grafy 3.25-3.35). Menej intenzívny pokles ako celoslovenský priemer má zo sledovaných miest len mesto Trnava. V ostatných sledovaných mestách sa podiel rozvádzajúcich sa manželstiev s maloletými deťmi znižoval nadpriemerným tempom. Najvýraznejší pokles podielu rozvádzajúcich sa manželstiev s maloletými deťmi bol počas sledovaného obdobia v meste Trenčín, nasledovali mestá Prievidza, Martin a Prešov. Podiel rozvádzajúcich sa manželstiev s maloletými deťmi je najnižší v dvoch najväčších slovenských mestách Bratislava a Košice. V mestách Trnava a Nitra je tento podiel na úrovni celoslovenského priemeru. V ostatných mestách ide o hodnoty skôr nadpriemerné. Pritom existuje rozdiel medzi začiatkom a koncom sledovaného obdobia. Kým v roku 1992 väčšina zo sledovaných miest mala podiely rozvádzajúcich manželstiev s maloletými deťmi vyššie ako bol celostátny priemer, v roku 2015 bol tento podiel nad celoslovenským priemerom už len v mestách Poprad a Trnava (Grafy 3.30 a 3.34).

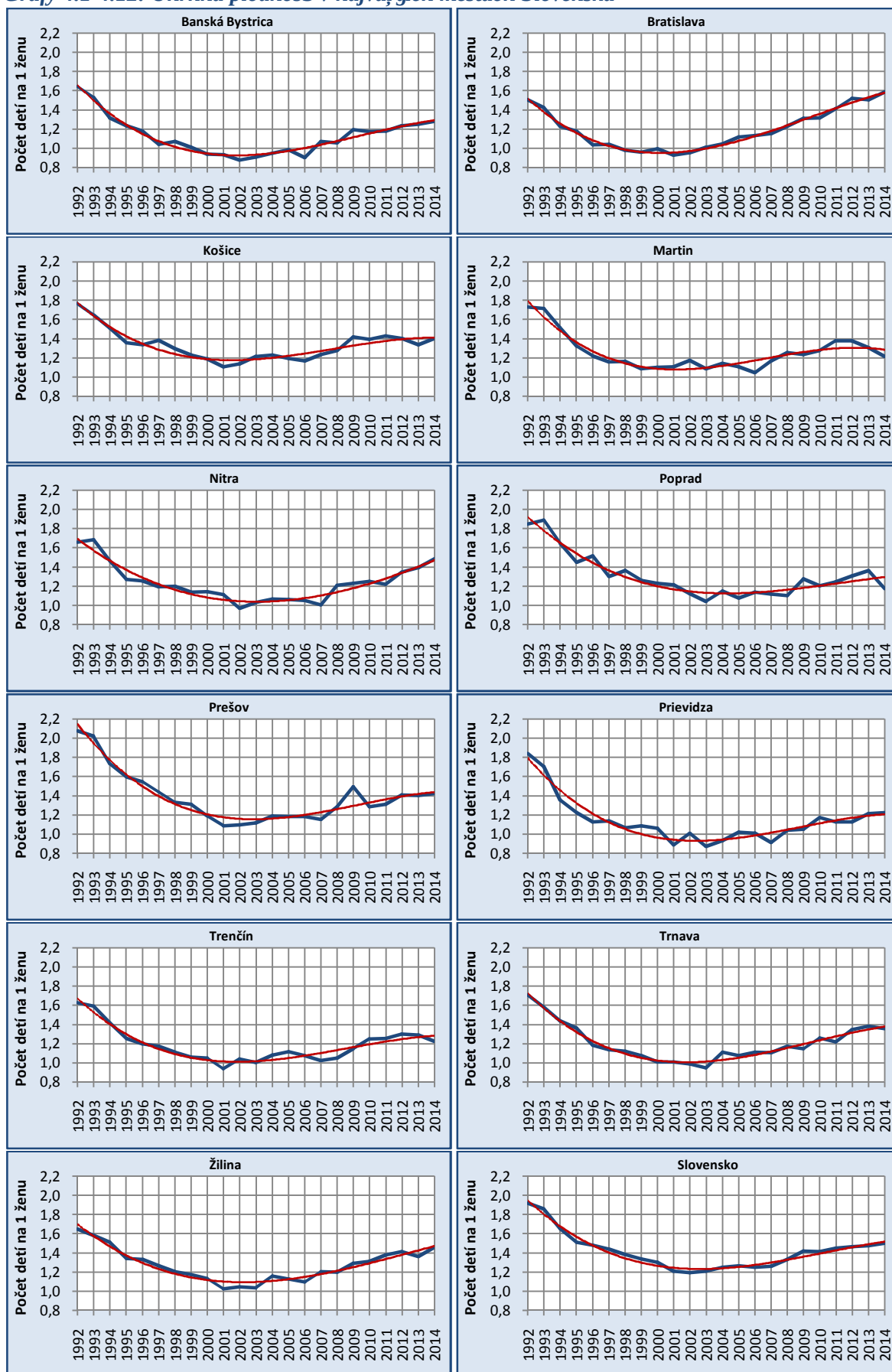
4. Plodnosť

Od začiatku 90. rokov prešiel proces plodnosti na Slovensku jedinečnými hlbokými transformačnými zmenami. Jeho súasný charakter nemá v slovenskom prostredí obdoby, pretože nikdy v jeho histórii sa ženy nestávali matkami v takom vysokom veku. Tým je ovplyvnené nielen našovanie rodenia veľkých detí, ale predovšetkým ťanica, že sa deti druhého a veľkého poradia vôbec narodia. Kým do konca 80. rokov sa model reprodukcie vyznačoval predovšetkým rodením detí v prvej polovici reprodukčného obdobia, hlavným prvkom nového modelu je odsúvanie materstva a rodičovstva do vyššieho veku. Ten je súčasťou rýchlej transformácie šasovania jednotlivých prechodov k dospelosti, ako aj samotných životných dráh. Viaceré práce zo Slovenska (napr. Bleha, Majo a Čprocha 2013, Potančoková 2009, Čprocha 2008, Čprocha a Čídlo 2012) signalizujú, že mestské prostredie dlhodobo predstavuje priestor, v ktorom k transformačným zmenám reprodukčného správania dochádza najskôr. Súasne je tiež potrebné doplniť, že dôležitú úlohu zohráva aj veľkosť mestského sídla, pričom iniciátormi posunov by mali byť predovšetkým tie populácie najväčšie.

Hlavným cieľom tejto kapitoly bude analyzovať zmeny v procese plodnosti v najväčších mestách Slovenska, porovnať jeho intenzitu, šasovania a charakter s plodnosťou celej populácie Slovenska, a tiež poukázať na fázu procesu transformácie v kontexte modelu odkladania a rekuperácie (pozri napr. Sobotka 2003, 2004).

Na začiatku 90. rokov sa úhrnná plodnosť žien na Slovensku pohybovala ešte na hranici dvoch detí na ženu. V priebehu najbližších pár rokov však došlo k veľmi dramatickému prepadu, ktorý s miernejšou dynamikou pokračoval aj v druhej polovici 90. rokov, až do roku 2002. Ak sa pozrieme na grafy 4.1-4.12, je zrejmé, že vo všetkých najväčších mestách Slovenska došlo v 90. rokoch k výraznému poklesu plodnosti. Rozdiel medzi nimi spočíval v tom, z akej iniciálnej hodnoty k tomuto javu dochádzalo. Keďže dostupné údaje umožňujú hodnotiť len obdobie od roku 1992, popísaný obraz transformácie nemusí byť kompletný. Môžeme sa domnievať, že proces poklesu plodnosti v prvej fáze, podmienený odkladaním materských a rodičovských ťartov, v niektorých mestách začal skôr. Jednoznačne najnižšiu úhrnnú plodnosť na začiatku sledovaného obdobia mala Bratislava (1,5 dieťaťa na ženu).

Grafy 4.1-4.12: Úhrnná plodnosť v najväčších mestách Slovenska

Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autorov

Práve v prípade hlavného mesta je zrejmé, že nástup zmien reprodukčného správania sa dá datovať už do druhej polovice 80. rokov. Výrazne pod celoslovenským priemerom (pozri tab. 1) sa v tomto období nachádzali aj ďalšie vybrané mestá na západnom (Trenčín, Nitra) alebo strednom Slovensku (Žilina, Banská Bystrica). Na druhej strane niektoré východoslovenské mestá (Poprad, Košice) spolu s Prievidzou ešte výraznejšie za priemerom Slovenska nezaostávali. Špecifickú pozíciu mal Prešov, ktorého úhrnná plodnosť prekročila hranicu dvoch detí, a teda bola nad celoslovenským priemerom. Východoslovenské mestá spolu so Žilinou boli tiež jediné, ktorých sa minimálna hodnota úhrnnej plodnosti nedostala pod hranicu jedného dieťaťa na ženu. Ostatné túto hranicu dočasne pokorili, pričom celkovo najnižšiu hodnotu úhrnnej plodnosti zaznamenali Prievidza (0,87 dieťaťa na ženu) a Banská Bystrica (0,88 dieťaťa). Veľmi nízku plodnosť, ktorú vymedzuje hranica 1,3 dieťaťa a menej (pozri Kohler a kol. 2002), sa na Slovensku udržiavala v rokoch 2000-2007. Vo viacerých najväčších mestách však tento jav identifikujeme skôr, pričom pretrvával dlhšie obdobie. Výnimkou opäť boli len východoslovenské mestá Košice, Prešov, kde nielenže k tomu došlo až na sklonku 90. rokov, ale ajďaka obdobia, keď sa úhrnná plodnosť pohybovala pod touto hranicou, bola spomedzi všetkých sledovaných miest jednoznačne najkratšia. Opakovaná situácia je v Banskej Bystrici a Prievidzi, kde od polovice 90. rokov zostáva úhrnná plodnosť veľmi nízka. V Poprade, Martine a Trenčíne síce posledné dostupné údaje hovoria, že priemerný počet detí na jednu ženu je tiež pod hranicou 1,3 dieťaťa, no vo všetkých troch mestách už došlo nedávno k jej pokoreniu a až posledný vývoj opätovne spôsobil pokles pod túto úroveň. Rozsah odložených reprodukčných zámerov v jednotlivých mestách vieme určiť len približne, keďže dostupné údaje máme až od roku 1992. Ide v podstate o celkový pokles plodnosti od tohto roku po rok, keď plodnosť dosiahla svoju minimálnu úroveň. K najväčšiemu poklesu došlo na východe v Prešove, Poprade a v meste Prievidza (-0,8 až -1,0 dieťaťa na ženu). Najmenej zníženie (aj vzhľadom na nízku iniciálnu úroveň) nachádzame v Bratislave (pozri tab. 1).

Pre celkovú intenzitu plodnosti, okrem samotného zníženia, je rozhodujúci predovšetkým rozsah realizovaných odložených reprodukčných zámerov. V podstate vo všetkých sledovaných mestách došlo približne v poslednom desaťročí k oživeniu plodnosti, no navzájom sa tieto mestá od seba odlišovali rozsahom a dynamikou jej nárastu.

Na jednej strane tak máme Bratislavu a Nitru, kde sa úhrnná plodnosť oproti minimu zvýšila o viac ako 0,5 dieťaťa na ženu. Pomerne vysoké prírastky identifikujeme aj v Trnave a Žiline (viac ako 0,4 dieťaťa). Najhoršia situácia je naopak v tých mestách, v ktorých sa do súčasnosti úhrnná plodnosť nepodarilo vrátiť nad hranicu 1,3 dieťaťa na ženu. Kombinácia zníženého

poklesu v prvej fáze transformácie a nevýraznej rekuperácie spôsobuje, že v niektorých najväčších mestách Slovenska zostáva plodnosť výrazne pod celoslovenským priemerom. Ide predovšetkým o Prievidzu, Trenčín a Banskú Bystricu. V ďalších dvoch mestách Poprad a Martin je síce posledná dostupná hodnota úhrnnej plodnosti tiež veľmi nízka, no v predchádzajúcich rokoch sa dostala pomerne výrazne nad úroveň 1,3 dieťaťa na ženu, a preto tieto mestá nie je možné ich zaradiť do rovnakej kategórie ako vyššie spomenuté centrá. Až najbližší vývoj ukáže, či ide len o dočasný medziročný pokles, alebo je to výsledok hlbších problémov v dobíjaní odložených reprodukčných zámerov.

Tab. 1: Vybrané ukazovatele transformácie plodnosti odkladaním v najväčších mestách Slovenska, obdobie rokov 1992-2014

Mesto	Úhrnná plodnosť 1992	Úhrnná plodnosť 2014	Minimum	Celkový pokles (1992-minimum)	Nárast (minimum-2014)	Veľmi nízka plodnosť
Banská Bystrica	1,65	1,28	0,88	-0,77	0,40	od 1995
Bratislava	1,50	1,59	0,93	-0,57	0,66	1994-2008
Košice	1,77	1,41	1,11	-0,66	0,30	1999-2008
Martin	1,73	1,21	1,05	-0,68	0,16	1996-2010*
Nitra	1,66	1,49	0,97	-0,69	0,52	1995-2011
Poprad	1,85	1,17	1,04	-0,81	0,13	1999-2011*
Prešov	2,08	1,43	1,09	-0,99	0,34	2000-2008
Prievidza	1,85	1,23	0,87	-0,97	0,35	od 1995
Trenčín	1,63	1,22	0,94	-0,69	0,29	od 1995**
Trnava	1,71	1,36	0,95	-0,76	0,41	1996-2011
Žilina	1,65	1,46	1,02	-0,63	0,44	1997-2009
Slovensko	1,92	1,50	1,19	-0,73	0,31	2000-2007

* posledný údaj hovorí, že mestá opäť klesli pod hranicu 1,3 dieťaťa na ženu

** mesto sa v roku 2012 dostalo dočasne nad úroveň 1,3 dieťaťa na ženu

Zdroj údajov: GÚ SR, triedenie a výpočty autorov

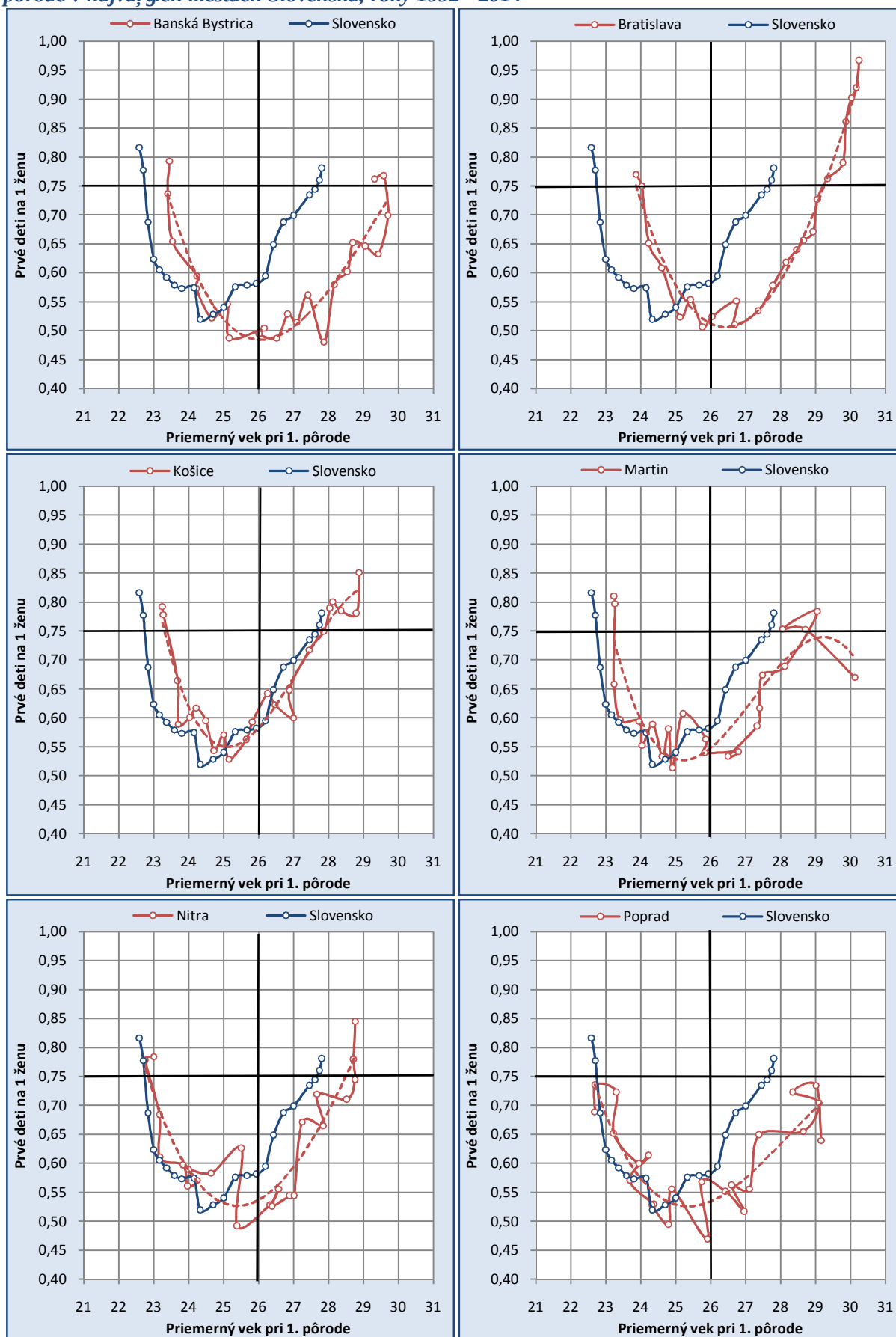
Ako už bolo spomenuté vyššie, Bratislava pravdepodobne začala s procesom transformácie plodnosti spomedzi sledovaných miest najskôr, no zdá sa, že ho aj najskôr ukončí. Súčasne je tiež možné povedať, že predstavuje príklad pomerne úspešnej mestskej populácie, keďže oživenie plodnosti v poslednej dekáde je také razantné, že súčasná úhrnná plodnosť je ešte vyššia ako na začiatku 90. rokov. Bratislava je dokonca jediným celkom s vyššou intenzitou rodenia detí ako je celoslovenský priemer (pozri tab. 1). Pomerne priaznivo sa vyvíja situácia aj v Nitre. Nad hranicou 1,4 dieťaťa na ženu sa už nachádzajú len východoslovenské metropoly Košice a Prešov a mesto Žilina. Kým prvé dve mestá šagajú aj zo skutočnosti, že v ich prípade prepád plodnosti v 90. rokoch nebol taký výrazný, a preto im postačuje na danú úroveň plodnosti aj priemerná rekuperácia, Žilina dosahovala signifikantne vyššiu úroveň oživenia.

Keďže odkladanie plodnosti do vyššieho veku a starnutie vekového profilu v najväčšej miere zasahuje a ovplyvňuje rodenie prvých detí, je možné dynamiku a ľasovanie transformácie plodnosti odkladaním sledovať vďaka zjednodušenému modelu, ktorý je založený na vzťahu priemerného veku pri prvom pôrode a úhrnnej plodnosti prvého poradia. Podľa Sobotku (2003, 2004) je možné identifikovať tri základné fázy.

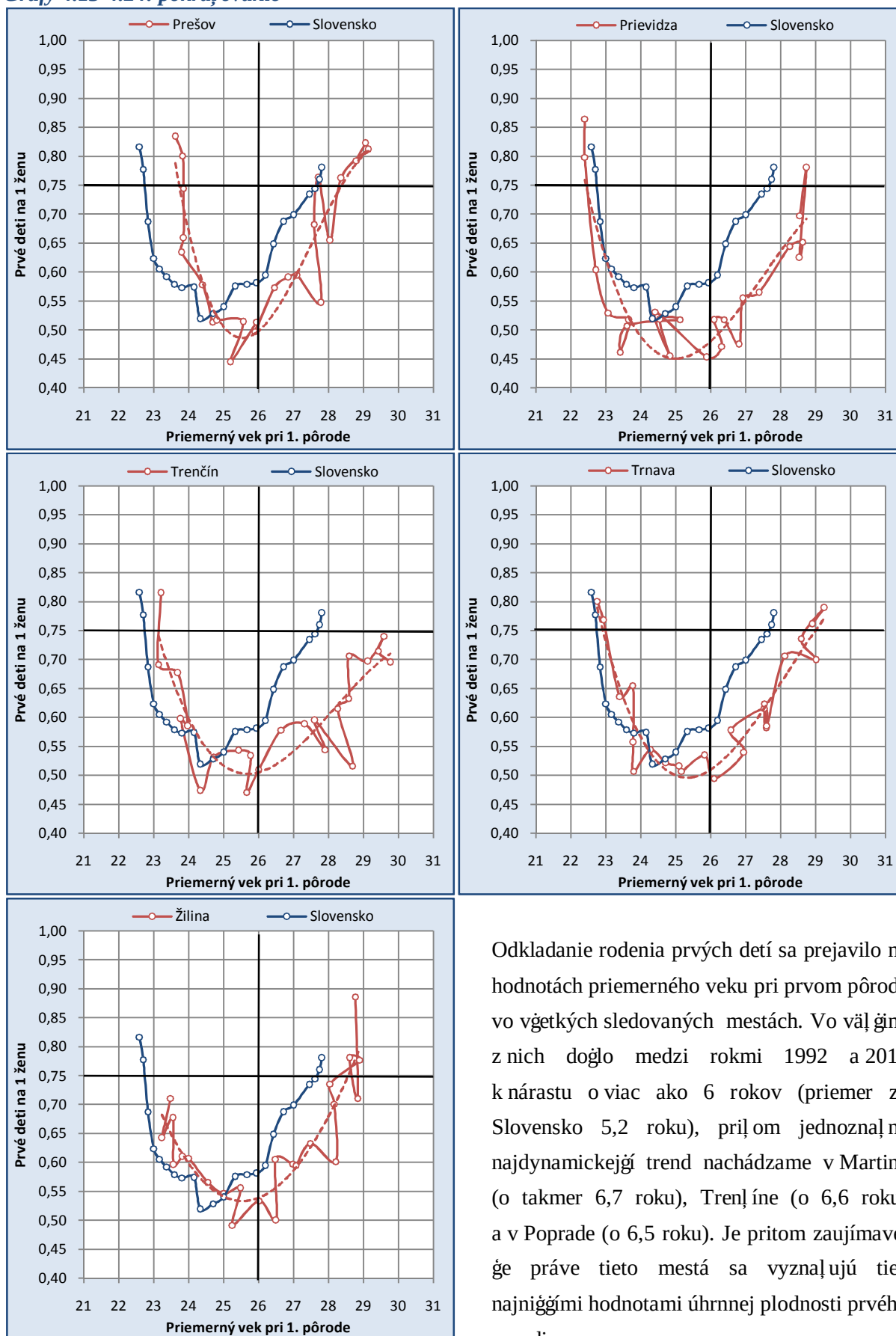
V prvej fáze sa priemerný vek pri prvom pôrode pomerne stabilne nachádza pod hranicou 26 rokov a úhrnná plodnosť prvého poradia výrazne prekračuje hodnotu 0,75 prvého dieťaťa na ženu. Slovensko sa v tejto fáze nachádzalo v podstate až do začiatku 90. rokov minulého storočia. Rovnako to v podstate platilo aj pre najväčšie mestá (Grafy 4.13-4.23). Úhrnná plodnosť prvého poradia sa v roku 1992 pohybovala v rozpätí približne 0,7-0,9 prvého dieťaťa na ženu, pričom priemerný vek pri prvom pôrode dosahoval hodnoty 22,4-23,9 roku. V ďalšom vývoji došlo k pomerne rýchlemu poklesu, pričom ľasovanie materských ťartov sa ešte výraznejšie nemenilo. Až v druhej fáze, po dosiahnutí dna a prerušení ďalšieho znižovania intenzity rodenia prvých detí, vidíme zrýchlenie nárastu hodnôt priemerného veku pri prvom pôrode. V tretej fáze pokračuje proces presunu rodenia detí do vyššieho veku, pričom navyše dochádza ešte k jeho zvýrazneniu, najmä vďaka celkovému oživeniu plodnosti podmienenému nástupom rekuperácie. Súčasne sa tak nielen zvyšujú hodnoty úhrnnej plodnosti, ale aj priemerného veku pri prvom pôrode. V poslednej štvrtej fáze je proces transformácie plodnosti odkladaním ukončený postupnou stabilizáciou nového reprodukčného modelu, ktorého hlavným znakom je výrazne neskorší začiatok reprodukčných dráh (vo veku nad 26 rokov), pričom úhrnná plodnosť prvého poradia sa opäť dostáva nad hranicu 0,75 prvého dieťaťa na ženu.¹ Z pohľadu transformácie plodnosti odkladaním jednoznačne najďalej pokročili ženy v Bratislave. Populácia Bratislavy už prešla všetkými fázami a už niekoľko rokov sa jej úhrnná plodnosť pohybuje opäť nad hranicou 0,75 prvého dieťaťa na ženu, pričom priemerný vek pri prvom pôrode sa dostal nad úroveň 30 rokov. Opakujúca situácia je v Poprade a Trenčíne, kde sa intenzita rodenia detí ešte nedostala nad uvedenú hranicu. S výnimkou Košíc, Prešova, Nitry a Žiliny však ani v ostatných mestách úhrnná plodnosť prvého poradia výraznejšie neopustila rozmedzie medzi treťou a štvrtou fázou (pozri grafy 4.13-4.23). Ak porovnáme hodnoty úhrnnej plodnosti s úhrnnou plodnosťou prvého poradia, je zrejmé, že v mestách, v ktorých sa podarilo najviac pokročiť v dobiehaní materských ťartov, je súčasne aj celková intenzita reprodukcie vyššia.

¹ Uvedená hodnota pri zachovaní intenzity a charakteru plodnosti predznamenáva úroveň konej bezdetnosti. V prípade, že by sa stabilizovala na hranici 0,75 prvého dieťaťa na ženu, znamenalo by to približne štvrtinový podiel žien, ktoré by sa ani raz nestali matkami.

Grafy 4.13-4.24: Vývoj vzťahu úhrnnej plodnosti prvého poradia a priemerného veku pri prvom pôrode v najväčších mestách Slovenska, roky 1992 - 2014

Grafy 4.13-4.24: pokračovanie

Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autorov

Odkladanie rodenia prvých detí sa prejavilo na hodnotách priemerného veku pri prvom pôrode vo všetkých sledovaných mestách. Vo väčšine z nich došlo medzi rokmi 1992 a 2014 k nárastu o viac ako 6 rokov (priemer za Slovensko 5,2 roku), pričom jednoznačne najdynamickejší trend nachádzame v Martine (o takmer 6,7 roku), Trenčíne (o 6,6 roku) a v Poprade (o 6,5 roku). Je pritom zaujímavé, že práve tieto mestá sa vyznačujú tiež najnižšími hodnotami úhrnnej plodnosti prvého poradia.

Kombinácia procesu odkladania a pretrvávania nízkej úrovne plodnosti prvého poradia signalizuje výskyt určitých zatiaľ oblihbne nešpecifikovaných problémov v oživovaní rodenia prvých detí v miestnych populáciách.

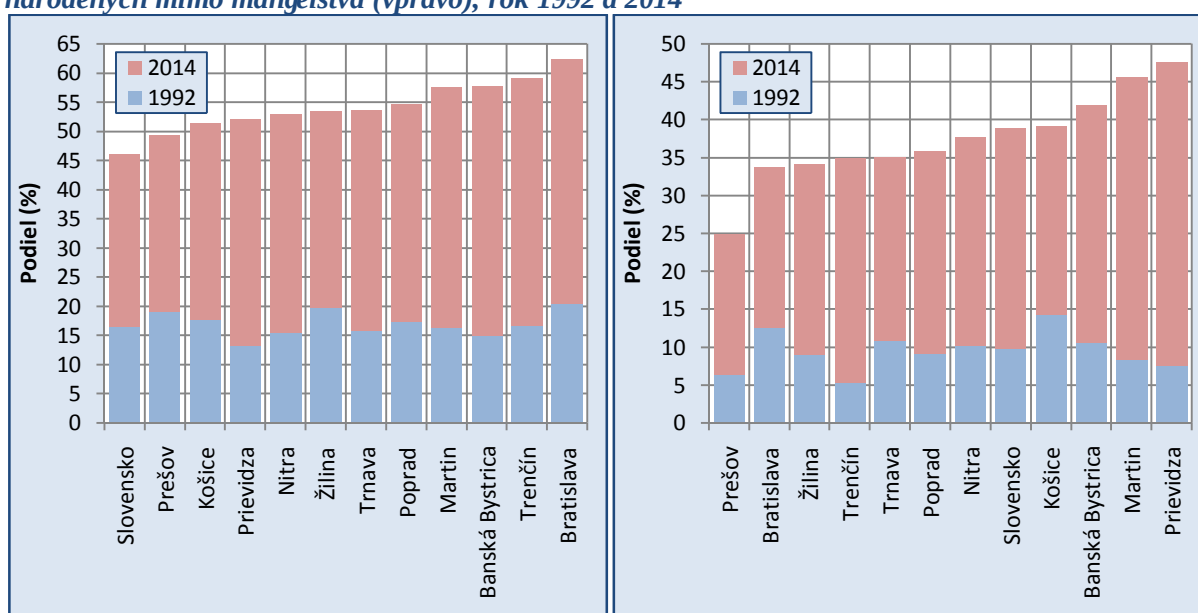
Jednoznačne najdlhšie odkladajú svoje materské štarty ženy v Bratislave. Priemerný vek pri prvom pôrode sa tu už dostal pomerne výrazne nad hranicu 30 rokov. Rovnako viac ako 30 rokov majú pri prvom pôrode aj ženy v Martine a pomerne blízko k tejto úrovni sú aj ženy v Trenčíne (29,8 roku). Relatívne najmladšími matkami pri prvom pôrode sa stávajú ženy v Prievidzi (28,6 roku), v Čiline a Nitre (28,8 roku).

Celkové starnutie vekového profilu procesu plodnosti sa odzrkadľuje aj na príspevkoch jednotlivých vekových skupín k celkovej hodnote úhrnnej plodnosti. Ešte na začiatku 90. rokov pritom aj v najväčších mestách Slovenska platilo, že len relatívne malá časť z reprodukcie sa realizovala vo veku 30 a viac rokov. Svedčí o tom aj nasledujúca informácia. V priemere sa na Slovensku v druhej polovici reprodukčného veku koncentrovalo len nieľo viac ako 16 % z úhrnnej plodnosti. V rovnakom roku najvyššiu úroveň tohto indikátora dosahovala Bratislava, no len tesne prekročovala 20 %. Viaceré zo sledovaných miest (Prievidza, Banská Bystrica, Nitra, Trnava, Martin) sa dokonca nachádzali pod celoslovenským priemerom. Aj to svedčí o univerzálnosti modelu reprodukcie s maximálnou koncentráciou v prvej polovici reprodukčného veku. Rôzna dynamika procesu odkladania a naď navyšujúcej rekuperácie spôsobila určitú heterogenizáciu súboru najväčších miest z pohľadu príspevkov žien vo veku 30 a viac rokov k celkovej plodnosti. Predovšetkým sme však vo všetkých z nich svedkami pomerne výrazného nárastu koncentrácie plodnosti vo veku nad 30 rokov. Lesthaeghe a Moors (2000) dokonca označujú tento jav ako kľúčový aspekt druhého demografického prechodu. Podľa posledných dostupných údajov už platí, že vo všetkých sledovaných mestách podiel reprodukcie v predmetnom veku je vyšší ako je priemer Slovenska (46 %). Najnižšie hodnoty dosahuje vo východoslovenských metropolách Prešov (49 %) a Košice (51 %). Len o nieľo vyššiu úroveň dosiahla Prievidza a Nitra (pozri graf 4.24). Jednoznačne najvyššiu koncentráciu plodnosti do druhej polovice reprodukčného veku nachádzame v Bratislave (takmer 63 %) a s určitým odstupom aj v Trenčíne (59 %), Banskej Bystrici (58 %) a Martine (58 %).

Nemenej dôležitým aspektom transformácie reprodukčného správania po roku 1989 na Slovensku je rozvojenie dovtedy veľmi úzkeho vzťahu medzi plodnosťou a sobášnosťou, resp. životom v manželstve. Potvrdzuje to pomerne dynamický nárast podielu detí narodených mimo manželstva. Najväčšie mestá Slovenska pritom na začiatku 90. rokov a ani v súčasnosti

nepatrili a nepatria k prostrediu, v ktorom by sme mohli jednoznačne identifikovať výrazne vyššiu koncentráciu rodenia detí mimo manželského zväzku. Na začiatku 90. rokov len Košice (14,3 %) a čiastočne Bratislava (12,6 %) sa vyznačovali mierne vyšším podielom nemanželských detí ako bol celoslovenský priemer (približne 10 %). Nasledujúce zmeny priniesli spomínaný dynamický nárast. Podľa údajov z roku 2014 sa na Slovensku rodí nevydatým ženám už takmer 39 % všetkých detí (graf 4.25). Mesto Prešov (25 %), ale aj Bratislava (34 %) a Žilina (34 %) však vykazujú pomerne výrazne podpriemerné hodnoty. Opakujúca sa situácia na druhej strane je v Prievidzi (48 %) a Martine (46 %).

Graf 4.24 a 4.25: Príspevky žien vo veku 30 a viac rokov k celkovej plodnosti (vľavo) a podiel detí narodených mimo manželstva (vpravo), rok 1992 a 2014

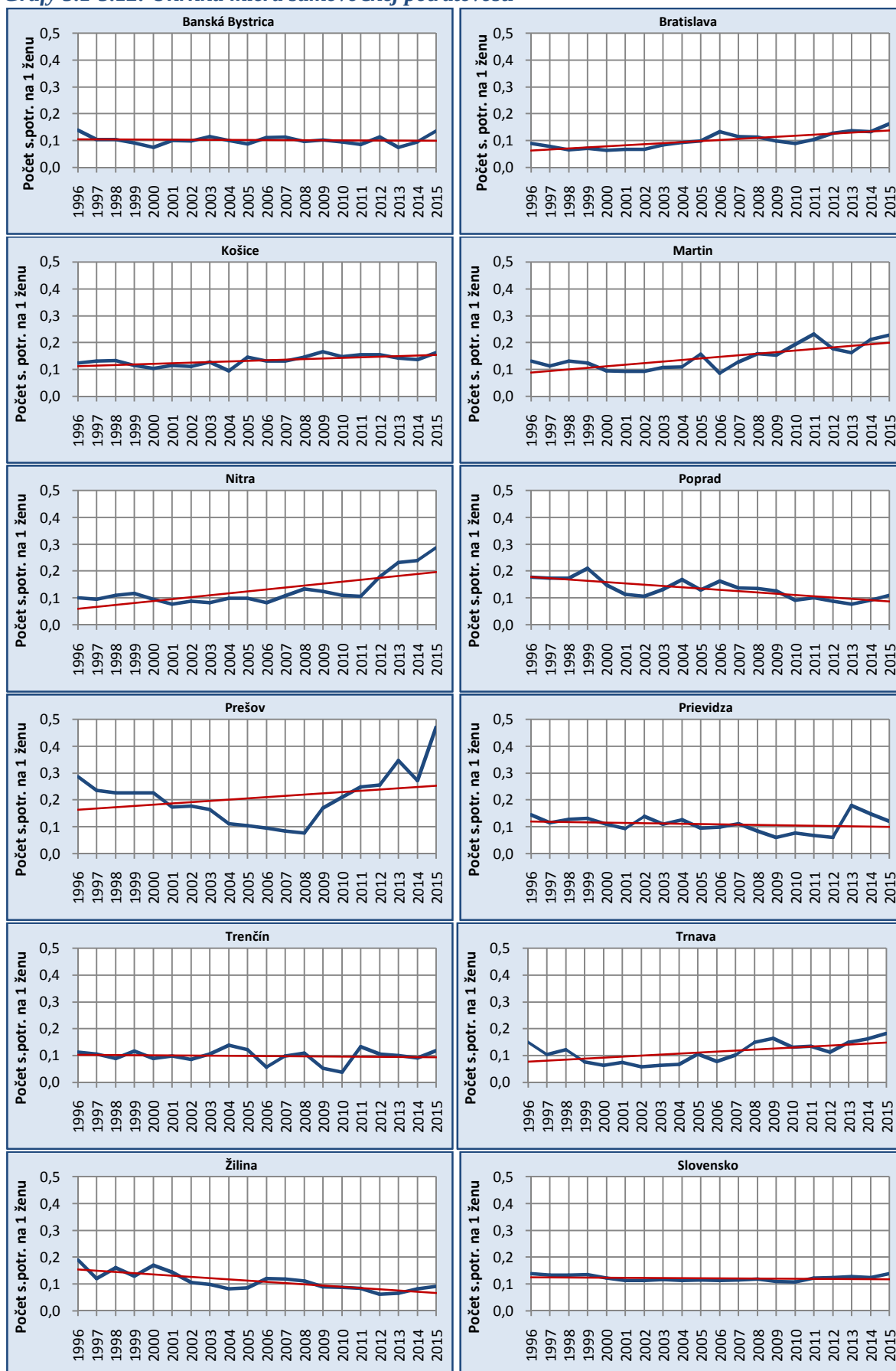
Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autorov

5. Potrativosť

Samovoľná potrativosť na Slovensku za posledných 20 rokov stagnovala. Hodnoty úhrnnej samovoľnej potrativosti sa v sledovanom období 1996 i 2015 pohybovali v úzkom rozpätí od 0,11 do 0,14 samovoľných potratov na 1 ženu (Graf 5.12). Pri detailnejšom pohľade zistíme, že pred rokom 2002 išlo o mierny pokles (doznieval pokles samovoľnej potrativosti, ktorý začal ešte v polovici 80. rokov minulého storočia a ktorý bol hlavne v prvej polovici 90. rokov pomerne intenzívny). V období 2002-2015 sa samovoľná potrativosť naopak mierne zvýšila. Hlavným dôvodom takéhoto vývoja samovoľnej potrativosti je vývoj počtu tehotenstiev. Práve v roku 2002 dochádza totiž ku zmene trendu, keď sa pokles počtu tehotenstiev mení na nárast, a to pri pretrvávajúcom poklese umelej potrativosti.

V najväčších mestách na Slovensku bol vývoj samovoľnej potrativosti pomerne diferencovaný. Vo väčšine z nich mala samovoľná potrativosť po roku 1996 mierne rastúci trend a mierne vyššiu úroveň ako bol celoslovenský priemer (Grafy 5.1-5.11). Týka sa to dvoch najväčších slovenských miest Bratislavy a Košíc, ďalej miest Martin, Nitra a Trnava. V mestách Banská Bystrica, Prievidza a Trenčín sa trend aj úroveň samovoľnej potrativosti v období 1996-2015 veľmi približovali celoslovenskému priemeru. Opakujúci trend, teda klesajúca samovoľná potrativosť, bola v období po roku 1996 v mestách Poprad a Žilina. V týchto dvoch mestách bola úroveň samovoľnej potrativosti na začiatku sledovaného obdobia nadpriemerná a jej následný pokles znamenal približovanie sa k celoslovenskému priemeru, v prípade mesta Žilina dokonca zníženie pod úroveň celoslovenského priemeru (Graf 5.11). Špeciálnym prípadom bolo mesto Prešov, v ktorom bol pred rokom 2008 zaznamenaný výrazný pokles samovoľnej potrativosti a po roku 2008 ešte výraznejší nárast. Keď berieme do úvahy začiatok a koniec sledovaného obdobia, tak sa samovoľná potrativosť v meste Prešov mierne zvýšila, pričom v oboch prípadoch bola výrazne nad celoslovenským priemerom a s odstupom najvyššia zo všetkých sledovaných miest. V roku 1996 v žiadnom inom meste, s výnimkou mesta Prešov, nepresiahla úhrnná samovoľná potrativosť hodnotu 0,2 samovoľné potraty na 1 ženu. Na konci sledovaného obdobia, okrem mesta Prešov, bola úhrnná samovoľná potrativosť vyššia ako 0,2 samovoľné potraty na 1 ženu aj v mestách Nitra a Martin (Grafy 5.4 a 5.5).

Grafy 5.1-5.12: Úhrnná miera samovoľnej potratovosti

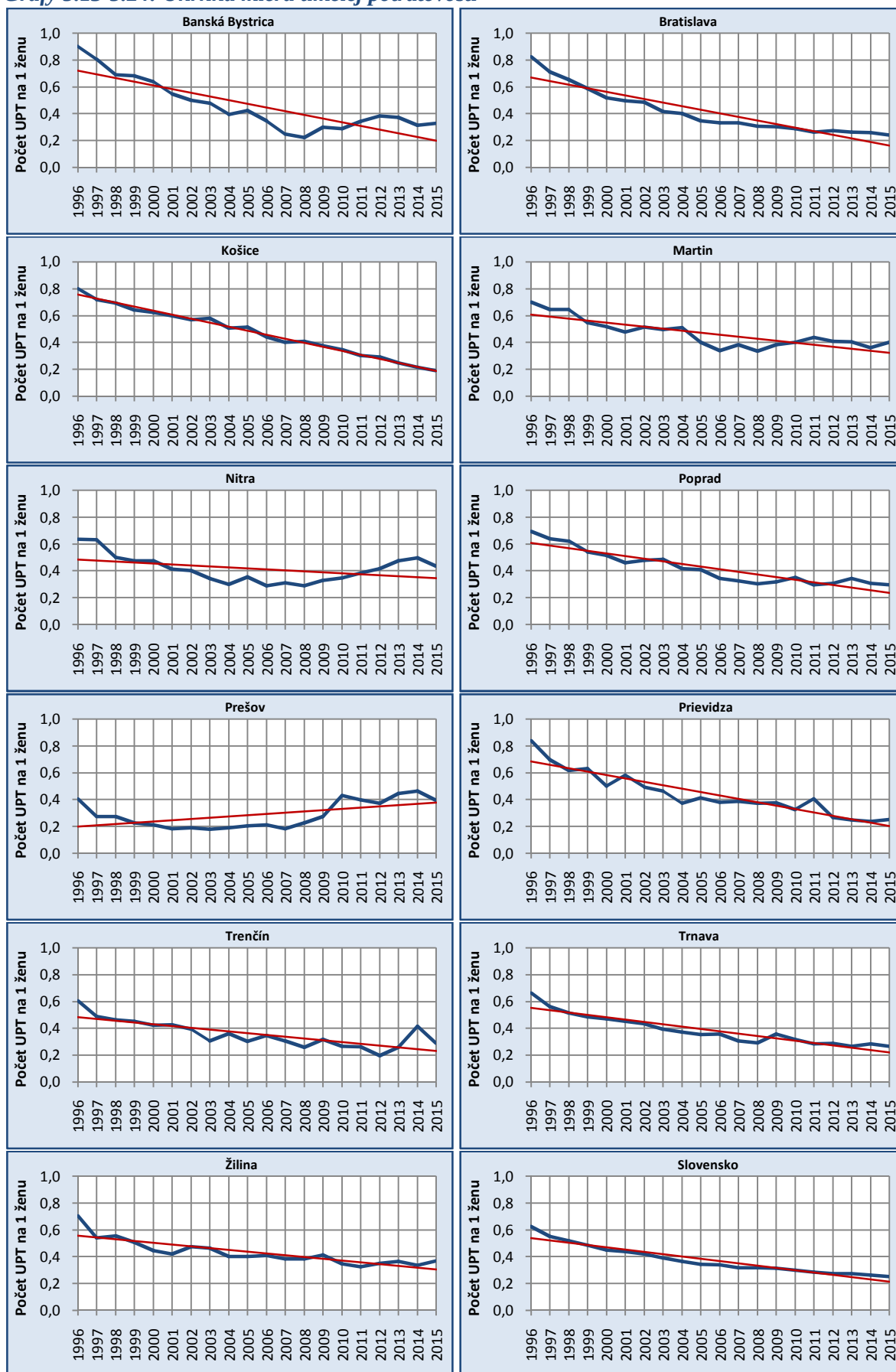
Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autorov

Umelá potratovosť má na Slovensku výrazne a nepretržite klesajúci trend od konca 80. rokov minulého storočia až po súčasnosť. Najväčšie zníženie umelej potratovosti bolo na Slovensku zaznamenané v prvej polovici 90. rokov, v ňalom období bol pokles umelej potratovosti menej intenzívny (Ďprocha, Vaňo a kol. 2015). Počas sledovaného obdobia v rokoch 1996-2015 sa umelá potratovosť na Slovensku znížila o 60% (Graf 5.24). Hodnoty úhrnnej umelej potratovosti sa znížili z 0,63 na 0,25 umelých potratov na 1 ženu, pričom ešte na konci 80. rokov dosahovala úhrnná umelá potratovosť na Slovensku hodnoty vyšie ako 1,2 umelé potraty na 1 ženu. Ide o najvýraznejšiu zmenu zo všetkých demografických procesov, ktorá sa viaže k transformálnemu obdobiu po roku 1989.

Klesajúci trend umelej potratovosti po roku 1996 registrujeme aj v najväčších slovenských mestách s výnimkou Prešova a Nitry, kde bol vývoj umelej potratovosti nejednoznačný. (Grafy 5.13-5.23). Výrazný a nepretržitý pokles umelej potratovosti evidujeme v najväčších mestách Bratislava a Košice, a tiež v meste Prievidza. Nepretržitý, ale miernejší pokles umelej potratovosti sme zaznamenali v mestách Martin, Poprad, Trnava a Žilina. V mestách Banská Bystrica a Trenčín nasledovalo po poklese umelej potratovosti jej mierne zvýšenie na záver sledovaného obdobia. V mestách Nitra a Prešov sa vystriedalo obdobie poklesu umelej potratovosti (pred rokom 2004, resp. 2001), obdobie stagnácie (2004-2008, resp. 2001-2007) a obdobie rastu (po roku 2008, resp. po roku 2007). V Nitre dosahovala umelá potratovosť najvyššie hodnoty na začiatku sledovaného obdobia. Prešov bol jediným zo sledovaných miest, v ktorom sa umelá potratovosť neznížila. Na začiatku aj na konci sledovaného obdobia boli hodnoty úhrnnej umelej potratovosti rovnaké, hoci v medziobdobí boli nižšie (Graf 5.19).

Na začiatku sledovaného obdobia v roku 1996 bola najvyššia umelá potratovosť v mestách Bratislava, Košice a Banská Bystrica (úhrnná umelá potratovosť dosahovala v týchto mestách hodnoty vyšie ako 0,8 interrupcií na 1 ženu). Najnižšia umelá potratovosť bola v meste Prešov (úhrnná umelá potratovosť zhruba 0,4 interrupcie na 1 ženu). Na konci sledovaného obdobia bola vo väčšine z najväčších slovenských miest úhrnná umelá potratovosť nižšia ako 0,4 interrupcie na 1 ženu. Najvyššia umelá potratovosť (zhruba 0,4 interrupcie na 1 ženu) bola v mestách Martin, Nitra a Prešov (Grafy 5.16, 5.17 a 5.19). Aj vyššia úroveň umelej potratovosti v najväčších slovenských mestách v porovnaní s celoslovenským priemerom potvrdzuje známu skutočnosť, že negatívne vnímané spoločenské javy, ku ktorým patria aj interrupcie, sú častejšie v anonymnejšom prostredí väčších miest, než v menších obciach.

Grafy 5.13-5.24: Úhrnná miera umelej potratovosti

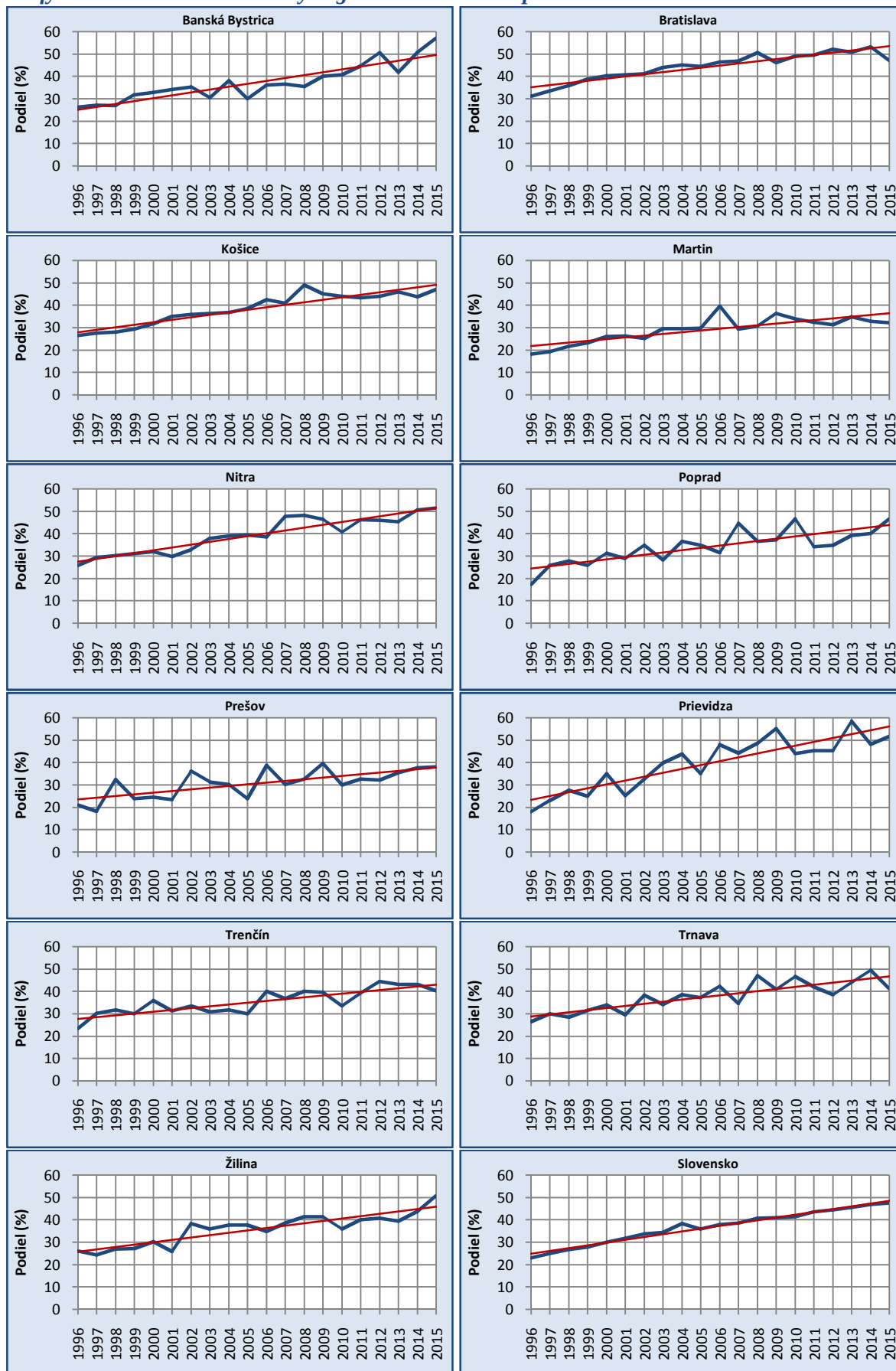

Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autorov

Napriek tomu, že priemerný vek žien pri interrupcii je na Slovensku dlhodobo stabilný (už niečo desaťročí sa pohybuje v rozpätí 29 až 30 rokov), štrukturálne zmeny týkajúce sa umelej potratovosti sú pomerne významné (Čprocha, Vaňo a kol., 2015). Ide predovšetkým o presun štatistických potratov z vydatých žien na slobodné a z viacdetných žien na bezdetné. Kým v roku 1996 pripadalo 70 % interrupcií na vydaté ženy a len 23 % na slobodné, v roku 2015 už boli obidve skupiny žien zastúpené rovnakým dielom medzi žiadateľkami o interrupciu (45 %) (Čprocha, Vaňo a kol., 2015). Rovnako významná je zmena aj to, čo sa týka počtu detí. Kým v roku 1996 pripadalo na bezdetné ženy 19 % zo všetkých interrupcií, do roku 2015 sa tento podiel zvýšil na viac ako 35 %. V roku 1996 boli najpočetnejšou skupinou žien medzi žiadateľkami o interrupciu vydaté ženy s 2 deťmi (viac ako 36 %), v roku 2015 to boli slobodné ženy bez detí (24,5 %) (Čprocha, Vaňo a kol., 2015). Čo sa týka umelej potratovosti podľa rodinného stavu, sú základné trendy vo všetkých najväčších slovenských mestách zhodné s celoslovenským trendom (Grafy 5.25-5.36). V sledovaných mestách sa podiel slobodných žiadateliek o interrupciu v období 1996-2015 výrazne zvýšil (z hodnôt 20 až 30 % v roku 1996 na hodnoty 40 až 60 % v roku 2015). Najväčšie prírastky môžeme sledovať v mestách Prievidza a Poprad (prírastok viac ako 250 %), najmenej v hlavnom meste Bratislava (prírastok 151 %). Dlhodobo najnižší podiel slobodných žien medzi žiadateľkami o interrupciu je v mestách Martin a Prešov a najvyšší v Bratislave, Košiciach a Nitre, čo samozrejme súvisí aj so štruktúrou obyvateľstva podľa rodinného stavu v uvedených mestách (Grafy 5.25-5.35). Medzi mestá s najvyšším podielom slobodných žiadateliek o interrupciu sa vďaka výraznému zvýšeniu podielu slobodných žiadateliek o interrupciu v roku 2015 zaradila aj Prievidza. Okrem Prešova a Martina sa pod celorepublikovým priemerom nachádzajú aj mestá Poprad, Trenčín a Žilina. V meste Trnava sa podiel slobodných žiadateliek o interrupciu pohybuje dlhodobo v blízkosti celorepublikových hodnôt (Graf 5.34).

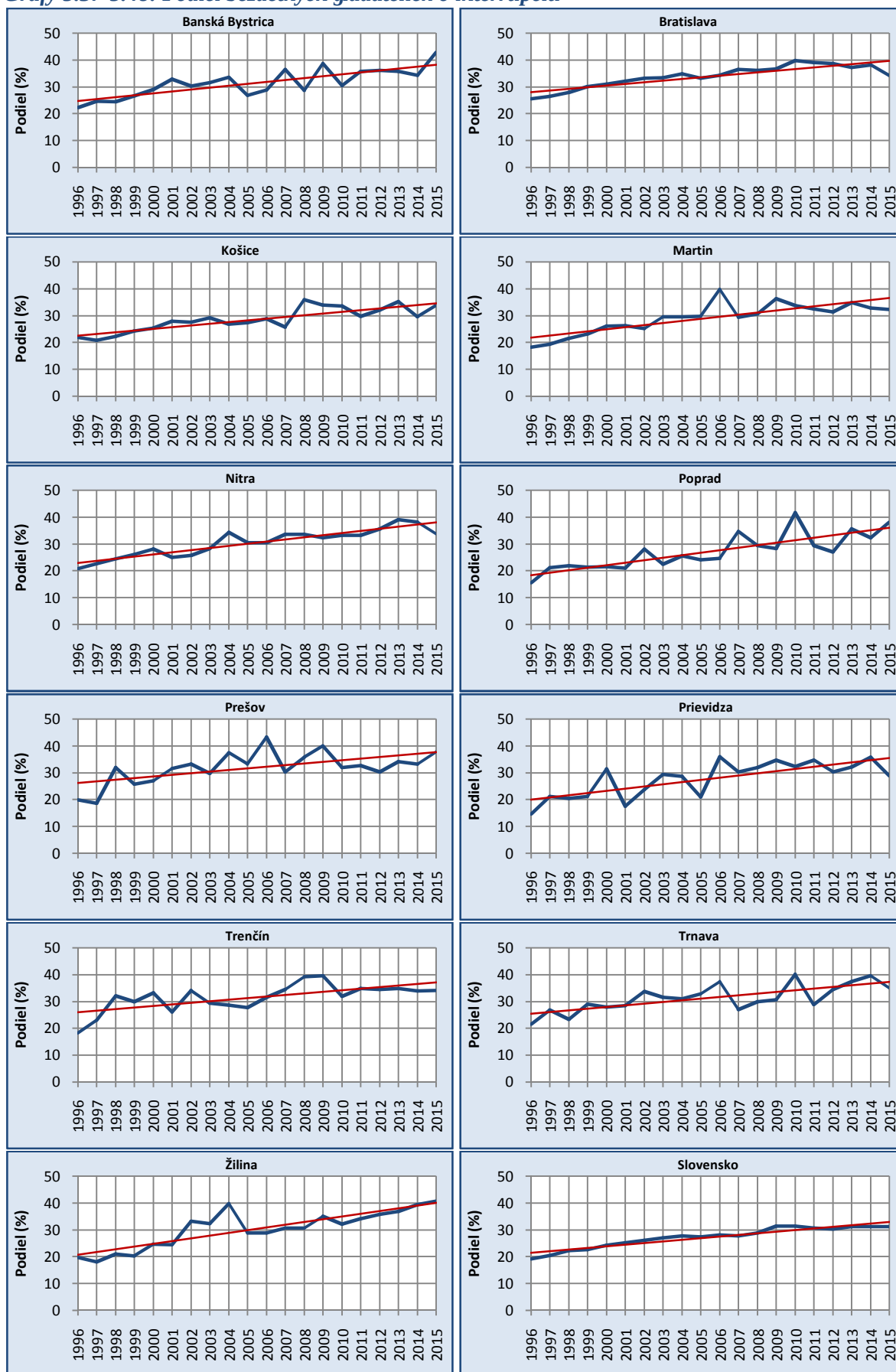
Rovnaká situácia je aj v prípade bezdetných žiadateliek o interrupciu. V sledovaných mestách sa podiel bezdetných žien medzi žiadateľkami o interrupciu zvyšuje, čo sa plne zhoduje s celorepublikovým trendom (Grafy 5.37-5.47). Celkove platí, že prírastky bezdetných žiadateliek o interrupciu sú menej diferencované ako prírastky slobodných žiadateliek, keďže sa pohybujú od 130 % do 201 %. Najmenší prírastok je v hlavnom meste Bratislava, najväčší v meste Žilina. Vo všetkých jedenástich najväčších slovenských mestách je podiel bezdetných žiadateliek o interrupciu vyšší ako je celorepublikový priemer, v roku 2015 dosahoval hodnoty 35-40 %. Do skupiny miest s najvyšším podielom bezdetných žiadateliek o interrupciu patrili v roku 2015 mestá Banská Bystrica, Bratislava a Žilina (Grafy 5.37-5.47).

Grafy 5.25-5.36: Podiel slobodných žiadateľiek o interrupciu

Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autorov

Grafy 5.37-5.48: Podiel bezdetných žiadateľiek o interrupciu

Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autorov

6. Úmrtnosť

Dôležitou charakteristikou dynamiky populácie je úmrtnosť. Podľa toho, či sa zvyšuje alebo znižuje, prispieva k poklesu alebo rastu počtu obyvateľov. Je syntézou úmrtnosti v rôznych častiach Slovenska, kde sa môžu jednotlivé faktory pôsobiace na ňu prejavovať rôznou intenzitou. Náš zámer, skúmať úmrtnosť vo vybraných mestách, nám dáva možnosť zistiť jej diverzitu v oblastiach s veľkou hustotou obyvateľstva.

Vplyv jedenástich miest na celkovú úmrtnosť Slovenska, ktoré sú objektmi tejto publikácie, sa dá vyjadriť 21,9 % podielom počtu úmrtí z celkového počtu úmrtí na Slovensku v roku 2015. Rozdelenie tohto počtu úmrtí do vybraných miest zobrazuje nasledujúca tabuľka:

Tab. 2: Počet úmrtí vo vybraných mestách v roku 2015

Mesto	Muži	Ženy	Spolu
Banská Bystrica	339	356	695
Bratislava	2002	2183	4185
Košice	1047	1034	2081
Martin	276	253	529
Nitra	394	381	775
Poprad	226	198	424
Prešov	363	375	738
Prievidza	202	212	414
Trenčín	284	262	546
Trnava	307	316	623
Žilina	391	366	757
Spolu	5831	5936	11767

Zdroj údajov: GÚ SR, triedenie a výpočty autorov

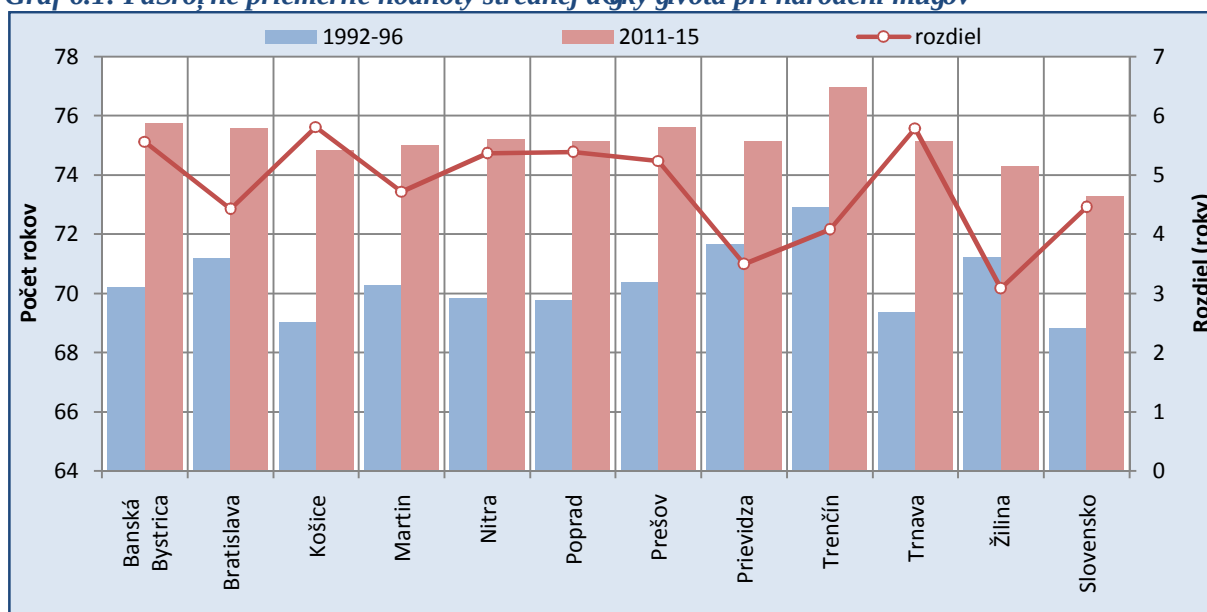
Je zrejmé, že nízke počty zomrelých nedávajú možnosť na podrobnejšiu, presnejšiu analýzu úmrtnosti, ale môžu po určitých úpravách, štatistických postupoch, poskytnúť aspoň tendenciu vývoja.

Najdôležitejším ukazovateľom charakterizujúcim úmrtnosť je stredná dĺžka života pri narodení podľa pohlavia, ktorá svojím nárastom, resp. poklesom, určuje znižovanie, resp. zvyšovanie procesu úmrtnosti.

U mužov môžeme konštatovať, že stredné dĺžky života pri narodení vo všetkých vybraných mestách sú vyššie ako celoslovenská hodnota, čiže muži žijú v týchto mestách dlhšie ako muži v ostatných častiach republiky. Nasledujúci graf 6.1 ukazuje porovnanie týchto ukazovateľov prostredníctvom päťročných priemerov za obdobia 1992 až 1996 a 2011 až

2015. Počas prvého obdobia v priemere najdlhšie žili muži v Trenčíne, nasledovaní mužmi v Prievidzi a Giline. Na druhej strane najkratšie žili muži v Košiciach a Trnave. Počas obdobia 1992 až 2015 stredné dĺžky života pri narodení mužov narástli vo všetkých sledovaných mestách. Ukazujú to trendové spojnice zobrazené na grafoch 6.9-6.20. Samozrejme, intenzita nárastu nebola všade rovnaká, a tak sa poradie miest najvyššími a najnižšími hodnotami zmenilo. Priemerné hodnoty ukazovateľa v období 2011 až 2015 ukazujú, že naďalej najdlhšie žijú muži v Trenčíne, k nim sa pridali muži v Banskej Bystrici a Prešove. Muži v Giline a Prievidzi boli v prvom období podľa poradia na najlepších miestach, ale najpomalším nárastom strednej dĺžky života pri narodení sa dostali v poradí na najhoršie miesta, žijú najkratšie spomedzi mužov vo vybraných mestách. Mesto Košice sa naďalej nachádza medzi najhoršími mestami, hoci zaznamenalo najvyšší nárast ukazovateľa medzi dvoma obdobiami.

Graf 6.1: Päťročné priemerné hodnoty strednej dĺžky života pri narodení mužov

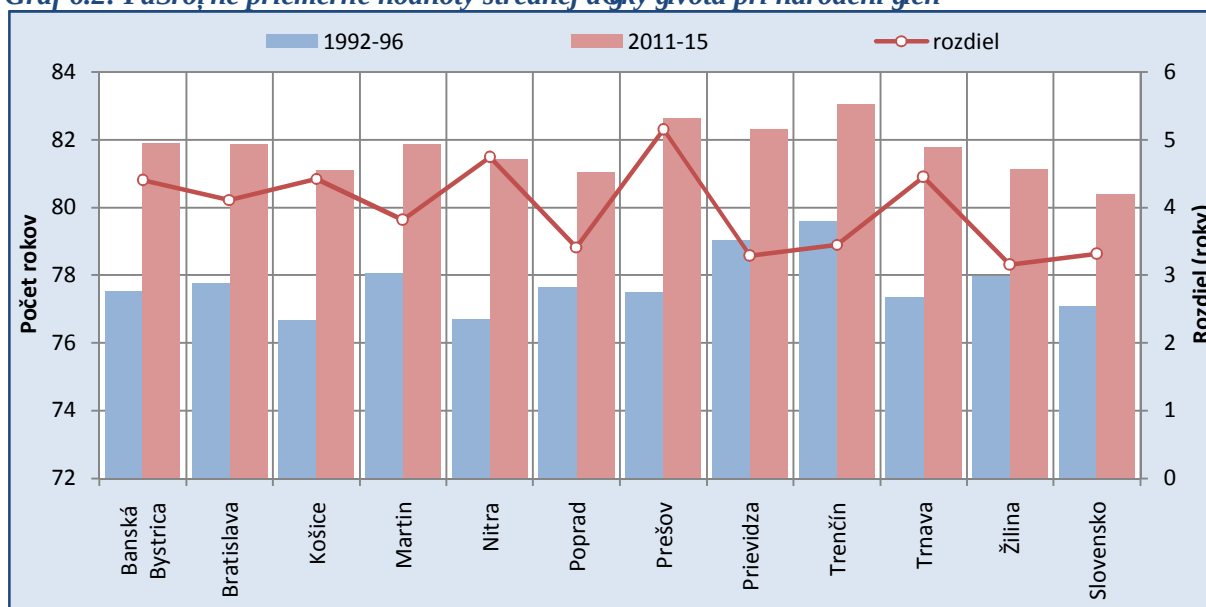

Zdroj údajov: GÚ SR, triedenie a výpočty autorov

U žien je situácia odlišná (graf 6.2). V období 1992 až 1996 v mestách Košice a Nitra žili ženy kratšie ako celoslovenský priemer. Najdlhšie žili v mestách Trenčín a Prievidza. V období 1992 až 2015 vo všetkých mestách narástla stredná dĺžka života pri narodení. Trendové spojnice však ukazujú, že nie všade rovnakou rýchlosťou. V období 2011 až 2015 už vo všetkých vybraných mestách žili ženy dlhšie ako celoslovenský priemer. Naďalej najdlhšie žijú ženy v meste Trenčín a dá sa povedať, že aj v Prievidzi. K nim sa pridalo aj mesto Prešov, ktoré v prvom období bolo medzi horšími, ale medzi najlepšie sa

prepracovalo najvyšším nárastom strednej dĺžky života pri narodení medzi dvoma obdobiami (pozri tiež grafy 6.21-6.32).

Graf 6.2: Päťročné priemerné hodnoty strednej dĺžky života pri narodení žien

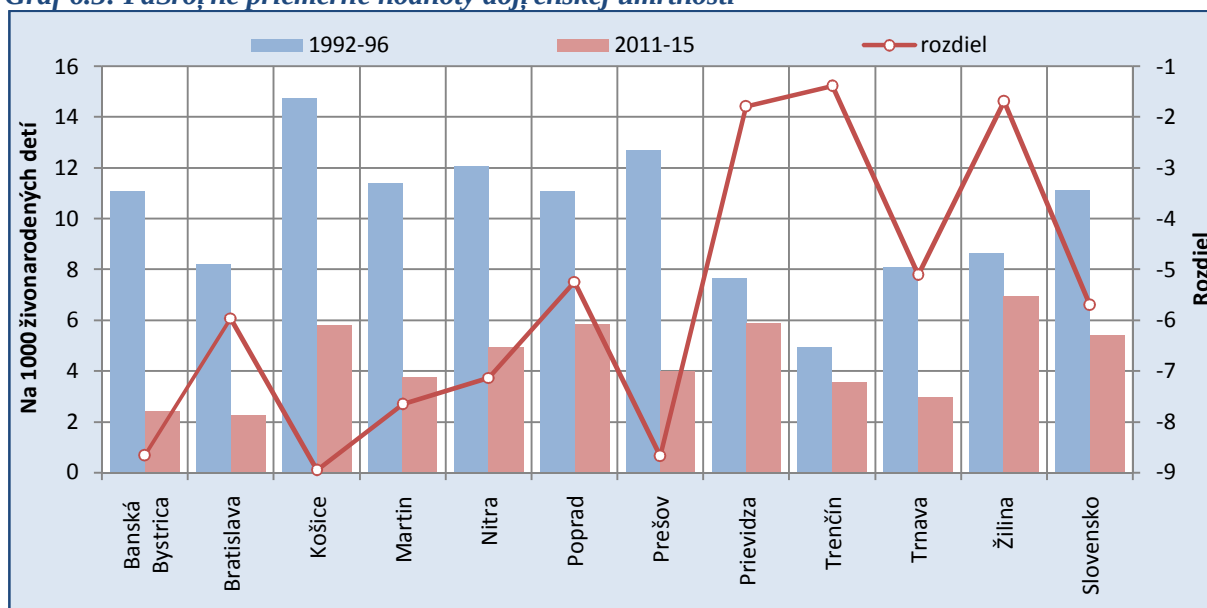
Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autorov

Najkratšie žijú ženy v mestách Poprad a Košice. Ak zhrnieme strednú dĺžku života pre obe pohlavia, môžeme konštatovať, že v meste Trenčín sa žije najdlhšie a v meste Poprad najkratšie.

Stredná dĺžka života pri narodení je výsledkom úmrtnosti v rôznych vekoch. Je známe, že intenzita úmrtí je v prvom roku života pomerne vysoká a ovplyvňuje celkovú dĺžku života populácie. Toto obdobie sa najľahšie skúma pomocou dojčenskej úmrtnosti. Ako vyplýva z grafov dojčenských úmrtností (grafy 6.33-6.44) vybraných miest, vývoj ukazovateľa je značne nestabilný, vykazuje z roka na rok hodnoty značne odlišné. Vyplýva to z malého počtu zomrelých v prvom roku života a každá malá zmena v tomto počte môže vyvolať veľké zmeny v dojčenskej úmrtnosti. Napriek týmto nedostatkom sa pokúsime priemerovaním a trendovými spojniciami vyhodnotiť úroveň a vývoj dojčenskej úmrtnosti.

V období 1992 až 1996 najvyššia dojčenská úmrtnosť bola v mestách Košice a Prešov. Bola vyššia ako celoslovenský priemer (graf 6.3). Najnižšia bola v Trenčíne. V období 1992 až 2015 dojčenská úmrtnosť klesla vo všetkých vybraných mestách. Najvyšší pokles bol v mestách Košice, Prešov a Banská Bystrica. V Banskej Bystrici bol ten pokles až taký veľký, že sa mesto dostalo na úroveň Bratislavy, kde je v poslednom období najnižšia dojčenská úmrtnosť. Najvyššiu dojčenská úmrtnosť v období 2011 až 2015 sme zaznamenali v meste Žilina.

Graf 6.3: Päšroľné priemerné hodnoty dojľenskej úmrtnosti

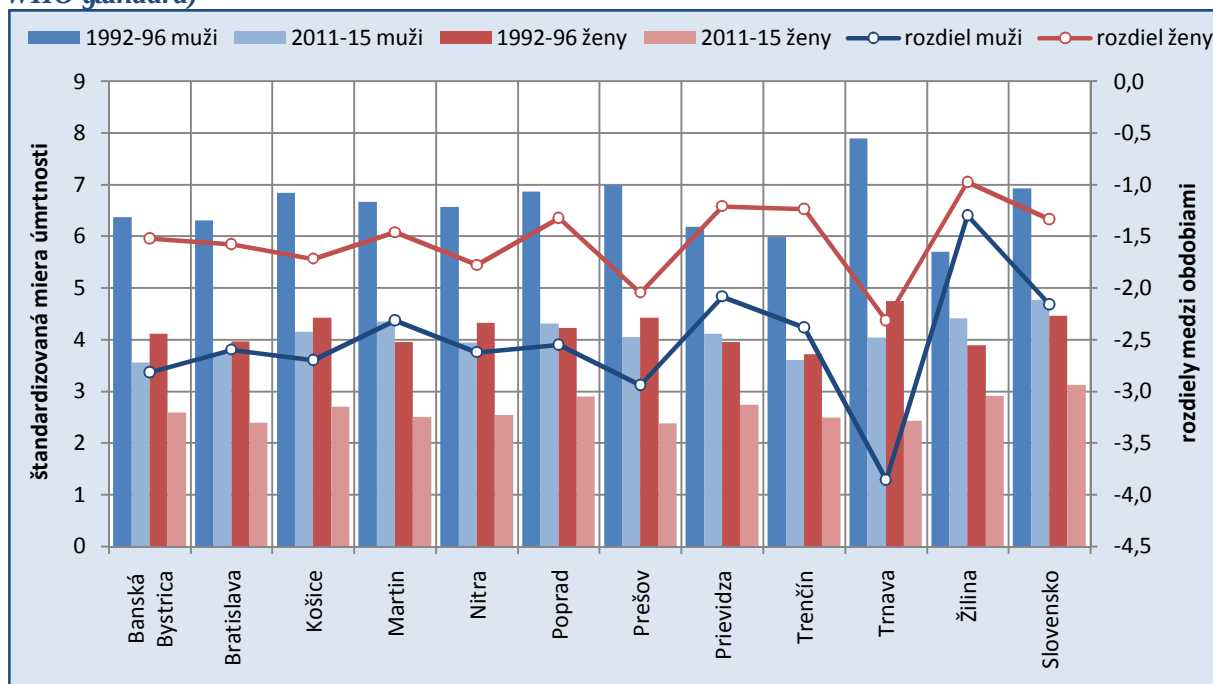
Zdroj údajov: ĞŮ SR, triedenie a výpoľty autorov

Dôležitým aspektom skúmania úmrtnosti je analýza príľ in smrti. Na celoslovenskej úrovni je všeobecne známe, ģe najviac úmrtí je na choroby obehovej sústavy. V roku 2015 to bolo 42 % všetkých úmrtí mužov a 54 % všetkých úmrtí ģien. Najľia najpoľ etnejšia skupina úmrtí je na nádorové ochorenia. U mužov je to 28 % a u ģien 23 %. Najľie skupiny tvoria úmrtia na choroby dýchacej sústavy (muži 8 %, ģeny 7 %), na choroby tráviacej sústavy (muži 6 %, ģeny 4 %), úmrtia na nehody (muži 8 %, ģeny 3 %). Ostatné príľ iny smrti spolu tvoria u mužov 8 % všetkých úmrtí mužov a u ģien 8 % všetkých úmrtí ģien. V našich vybraných mestách sa toto percentuálne zastúpenie príľ in smrti veľmi nelíģi (pozri grafy 6.45-6.56 muži, 6.57-6.68 ģeny).

Dlhodobý najväľ ģí podiel úmrtí v našich vybraných mestách, ľi uģ u mužov alebo u ģien, majú úmrtia na choroby obehovej sústavy. Prejavuje sa to aj na úmrtnosti na túto príľ inu smrti meranej štandardizovanou mierou úmrtnosti (graf 6.4). V období 1992 až 1996 bola u mužov najvyššia úmrtnosť na choroby obehovej sústavy v meste Trnava. Bola vyššia ako úmrtnosť na túto chorobu na celoslovenskej úrovni. V ostatných mestách bola úmrtnosť nižšia ako celoslovenský priemer. Najnižšia bola v mestách Ģilina, Trenľín a Prievidza. Ako vyplýva z grafov 6.69-6.80, u mužov dochádzalo v celom skúmanom období k poklesu. Najvyšší pokles sme zaznamenali v meste Trnava a najnižší v meste Ģilina. V období 2011 až 2015 najnižšou úmrtnosťou na choroby obehovej sústavy u mužov sa prezentovali mestá Trenľín a Banská Bystrica.

U žien je úmrtnosť na choroby obehovej sústavy všeobecne výrazne nižšia ako u mužov. Má klesajúcu tendenciu vo všetkých vybraných mestách (grafy 6.81-6.92). Mesto Trnava mala v období 1992 až 1996 najvyššiu úmrtnosť na uvedené choroby, podobne ako u mužov, ale najväčším poklesom v období 2011 až 2015 sa umiestnilo medzi mestá s najnižšou úmrtnosťou. V tomto období majú mestá Žilina a Poprad najhoršie výsledky.

Graf 6.4: Päťročné priemery štandardizovanej miery úmrtnosti na obehovú sústavu (na 1000 osôb, WHO štandard)

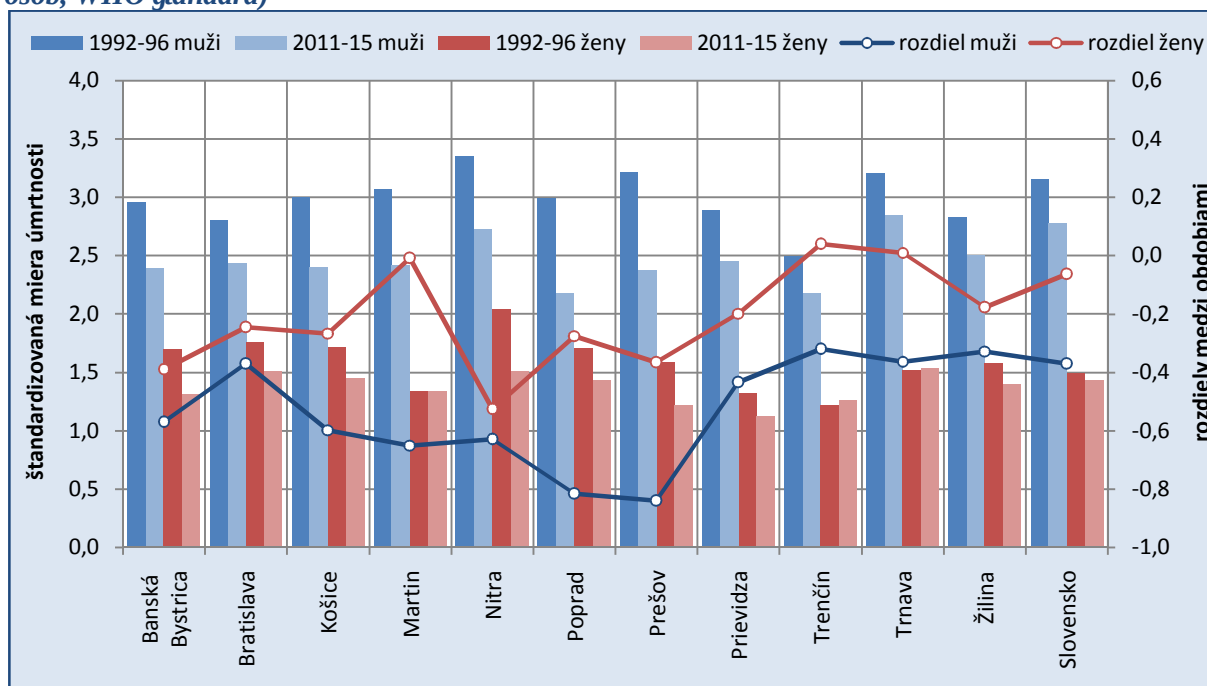
Zdroj údajov: GÚ SR, triedenie a výpočty autorov

Druhou najpočetnejšou príčinou smrti vo všetkých vybraných mestách sú úmrtia na nádorové ochorenia. Ako je zrejmé z grafov 6.93-6.116, aj úmrtnosť na túto príčinu smrti zaznamenáva pokles v celom skúmanom období. Možno treba upozorniť na obdobie okolo roku 1998, keď táto úmrtnosť mierne narástla v niektorých mestách. V období 1992 až 1996 najvyššiu úmrtnosť na nádorové ochorenia u mužov sme zaznamenali v mestách Nitra, Prešov a Trnava (graf 6.5). Bola vyššia aj ako celoslovenský priemer. Najnižšia bola v mestách Žilina, Prievidza a Bratislava. Nitra a Trnava si do obdobia 2011 až 2015 nezlepšili postavenie, stále sú najhoršie z vybraných miest. Najnižšiu úmrtnosť na tieto choroby v poslednom období majú mestá Trenčín a Poprad.

U žien je situácia trochu komplikovanejšia. V období 1992 až 1996 bola úmrtnosť na nádorové ochorenia, okrem miest Trenčín, Prievidza a Martin, vždy vyššia ako celoslovenský priemer. Najvyššia bola v Nitre. Prievidza, Martin a Trenčín si svoje

postavenie udržiavali aj v období 2011 až 2015. Pridalo sa k nim aj mesto Prešov a Banská Bystrica. Ostatné mestá majú túto úmrtnosť vyššiu ako celoslovenský priemer. U žien, na rozdiel od mužov, sa prejavil aj mierny nárast tejto úmrtnosti v sledovanom období, a to v mestách Trenčín, Trnava a Martin. Samozrejme, tento vývoj môže byť aj dôsledkom malého počtu úmrtí v týchto mestách, čo môže skresliť výsledok.

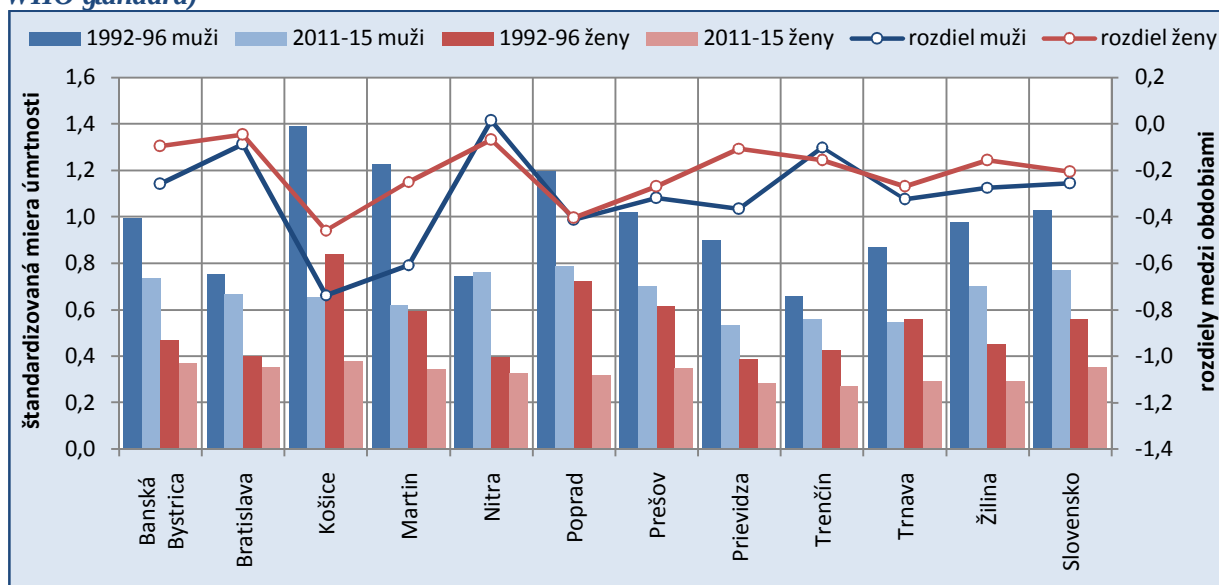
Graf 6.5: Päťročné priemery štandardizovanej miery úmrtnosti na nádorové ochorenia (na 1000 osôb, WHO štandard)

Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autorov

nejvyššia príčina smrti, ktorou sa budeme zaoberať, sú choroby dýchacej sústavy. V našich vybraných mestách u mužov tvoria približne 8 % všetkých úmrtí mužov a u žien 7 % všetkých úmrtí žien. Je to malé percento, takže v niektorých mestách výsledky môžu byť značne skreslené. Napriek tomuto nedostatku základné tendencie úmrtnosti na choroby dýchacej sústavy sú nasledovné. V období 1992 až 1996 najvyššia úmrtnosť u mužov na túto chorobu bola v mestách Košice, Martin a Poprad, s hodnotami vyššími ako je celoslovenská úroveň (graf 6.6). U žien sa k týmto mestám pridalo mesto Prešov. U mužov sme najväčšie zlepšenie tejto úmrtnosti do obdobia 2011 až 2015 zaznamenali v mestách Košice a Martin, čím sa tieto mestá dostali v tomto type úmrtnosti pod celoslovenskú úroveň. Najhoršie výsledky malo mesto Poprad. U žien sa najväčšie zlepšenie do obdobia 2011 až 2015 prejavilo v mestách Košice a Poprad. Košice, napriek tomuto zlepšeniu, zostali mestom s najvyššou úmrtnosťou na choroby dýchacej sústavy. Najnižšiu úmrtnosť mužov a aj žien na tieto choroby v období 2011 až 2015 sme zaznamenali v mestách Trenčín, Prievidza a Trnava.

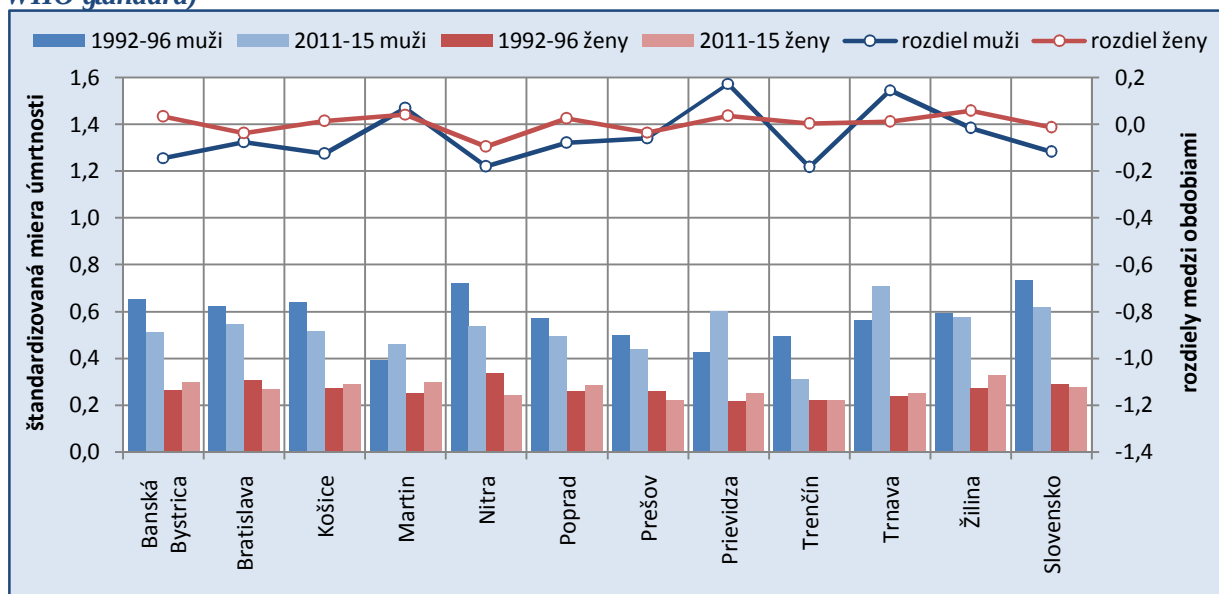
Graf 6.6: Päšroľné priemery štandardizovanej miery úmrtnosti na dýchaciu sústavu (na 1000 osôb, WHO štandard)

Zdroj údajov: GÚ SR, triedenie a výpočty autorov

Úmrtia na choroby tráviacej sústavy patria tiež medzi málopočetné, u mužov v priemere tvoria 6 % všetkých úmrtí mužov a u žien 4 % všetkých úmrtí žien. Je to príčina smrti, u ktorej môžeme zaznamenať aj zvýšenie úmrtnosti na tieto choroby. Ak porovnáme obdobia 1992 až 1996 a 2011 až 2015, u mužov sme v nasledujúcich mestách zaznamenali vyššiu úmrtnosť v poslednom období, a to v Martine, v Prievidzi a v Trnave (graf 6.7). U žien sa zvýšenie úmrtnosti na tieto choroby prejavuje až v 8 mestách, nižšiu úmrtnosť v druhom sledovanom období sme zaznamenali iba v mestách Bratislava, Nitra a Prešov.

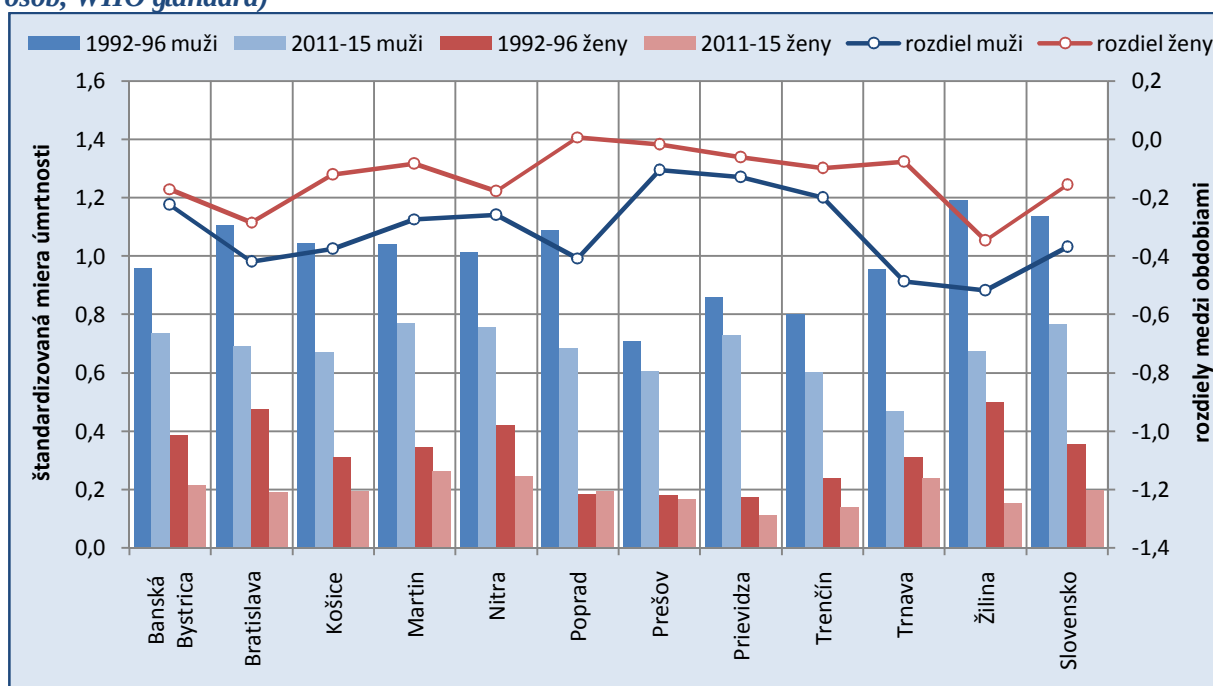
Graf 6.7: Päšroľné priemery štandardizovanej miery úmrtnosti na tráviacu sústavu (na 1000 osôb, WHO štandard)

Zdroj údajov: GÚ SR, triedenie a výpočty autorov

Poslednou príčinou smrti, ktorou sa budeme zaoberať, sú vonkajšie príčiny smrti. Úmrtnosť na tieto príčiny smrti je u mužov na úrovni 8 % a u žien 3 %. V období 1992 až 1996 najvyššia úmrtnosť u mužov na tieto choroby boli v mestách Žilina, Bratislava a Poprad. Najnižšia úmrtnosť bola v Prešove. V období 2011 až 2015 sme zaznamenali najvyššiu úmrtnosť u mužov v mestách Martin a Nitra a najnižšiu v Trnave (graf 6.8). Najväčšie zlepšenie bolo v mestách Trnava a Žilina. U žien v období 1992 až 1996 najvyššia úmrtnosť na tieto príčiny smrti bola zaznamenaná v mestách Žilina, Bratislava, Nitra a Banská Bystrica. Najnižšia bola v mestách Prievidza, Poprad a Prešov. V období 2011 až 2015 najhoršie výsledky sme zaznamenali v mestách Martin, Nitra, Banská Bystrica a Trnava, najlepšie v mestách Prievidza, Trenčín a Žilina. Najvyšší pokles úmrtnosti na tieto choroby bol v mestách Žilina a Bratislava.

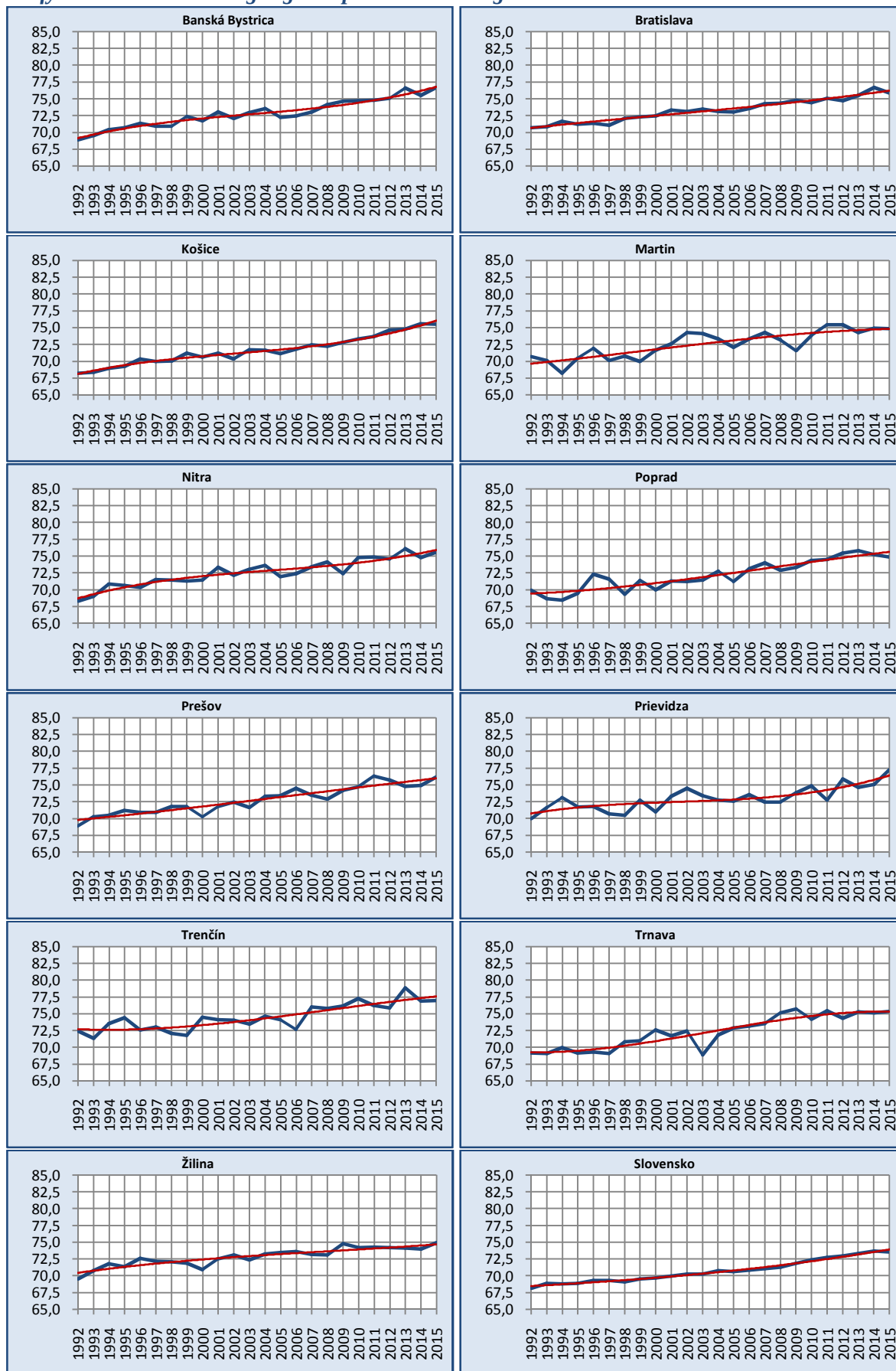
Graf 6.8: Päťročné priemery štandardizovanej miery úmrtnosti na vonkajšie príčiny smrti (na 1000 osôb, WHO štandard)

Zdroj údajov: GÚ SR, triedenie a výpočty autorov

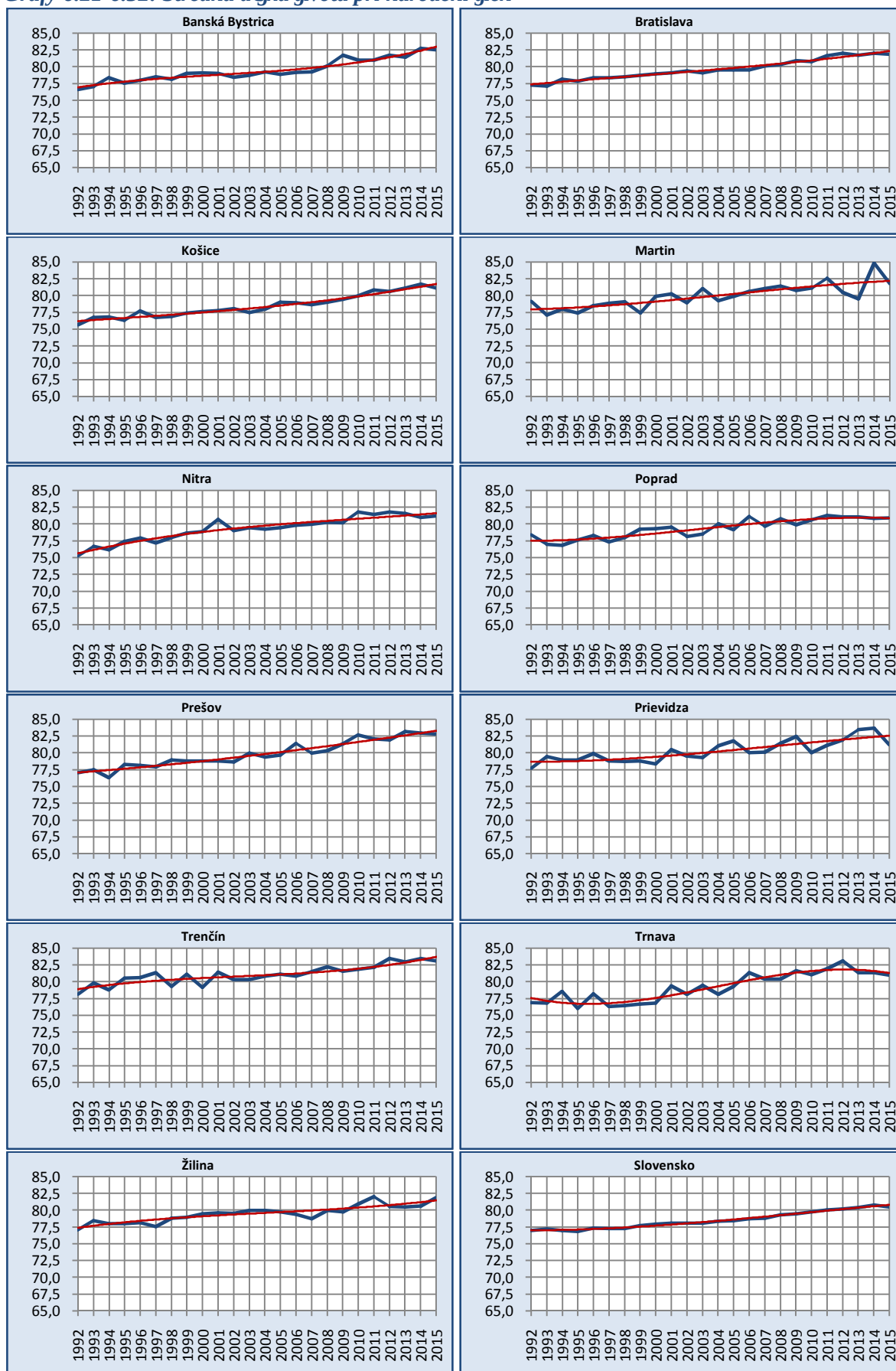
Na záver môžeme vytvoriť poradie z našich vybraných miest z hľadiska úmrtnosti. Berúc do úvahy všetky naše vyhodnotenia podľa rôznych pohľadov na úmrtnosť bez ohľadu na pohlavie, môžeme konštatovať, že najlepšie výsledky zaznamenali v mestách Trenčín, Prešov a Banská Bystrica. Na druhej strane najhoršie výsledky boli zaznamenané v mestách Žilina, Košice a Poprad.

Grafy 6.9-6.20: Stredná dĺžka života pri narodení mužov

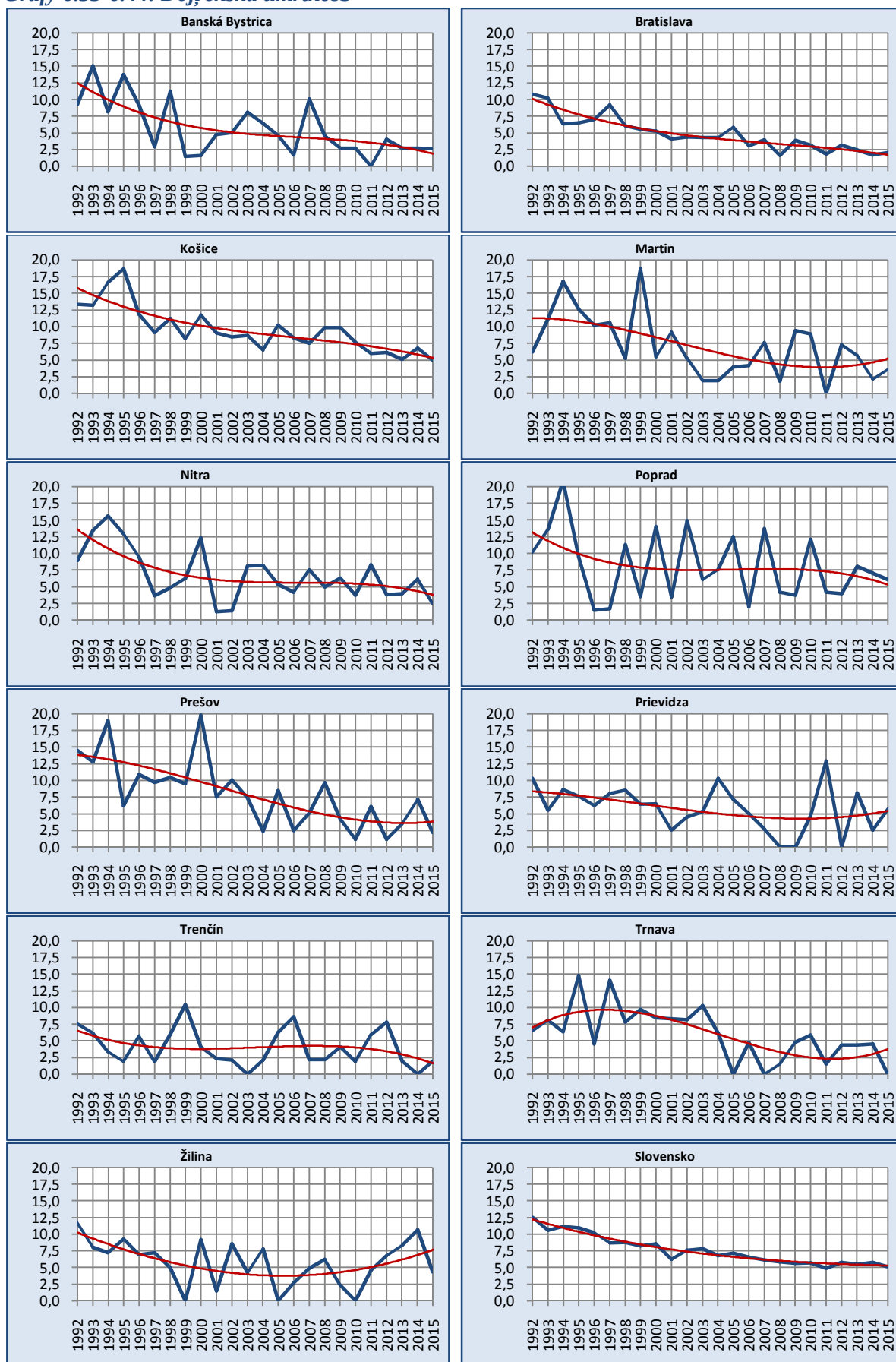
Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autorov

Grafy 6.21-6.32: Stredná dĺžka života pri narodení (žen)

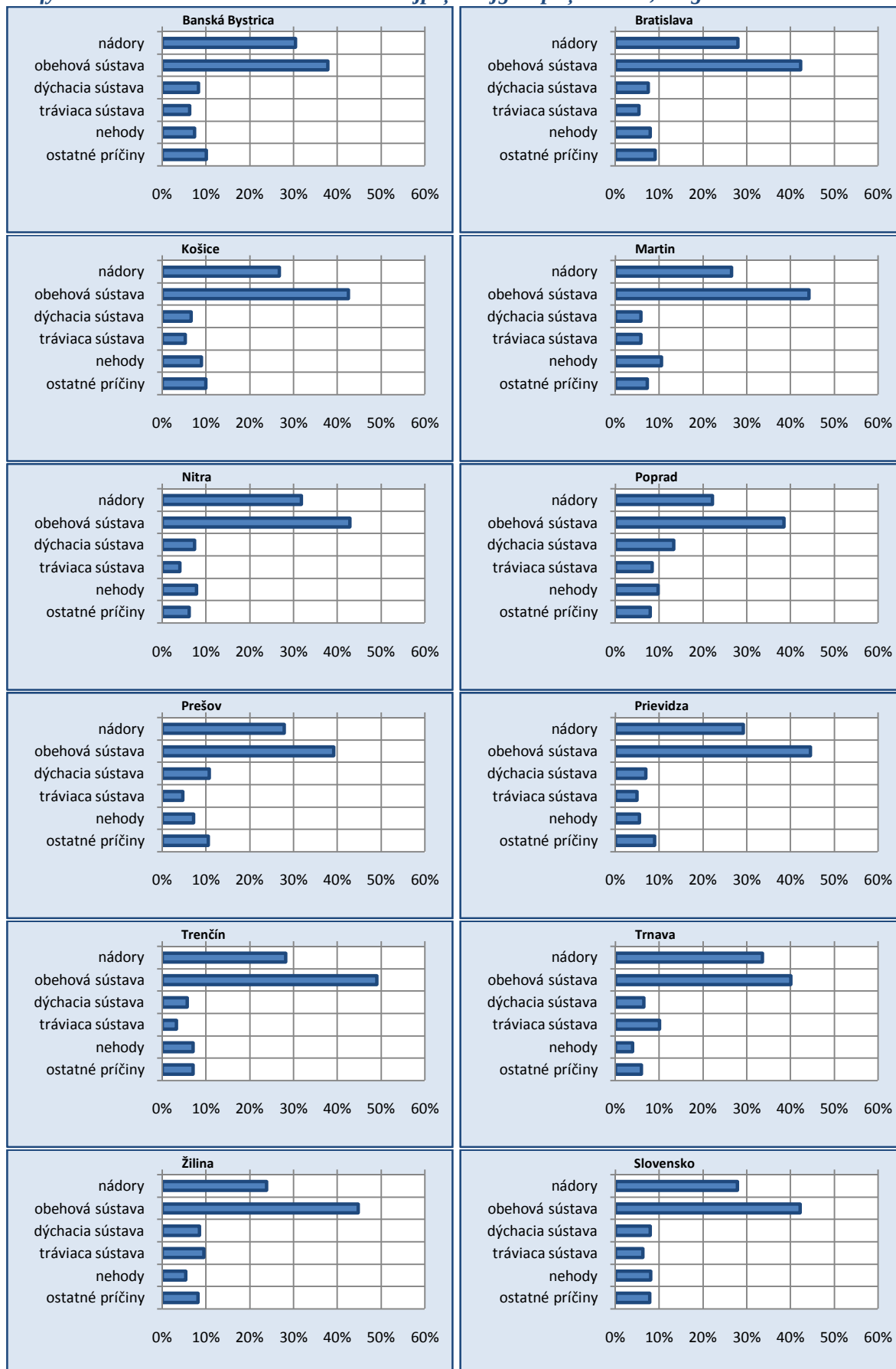
Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autorov

Grafy 6.33-6.44: Dojľenská úmrtnosť

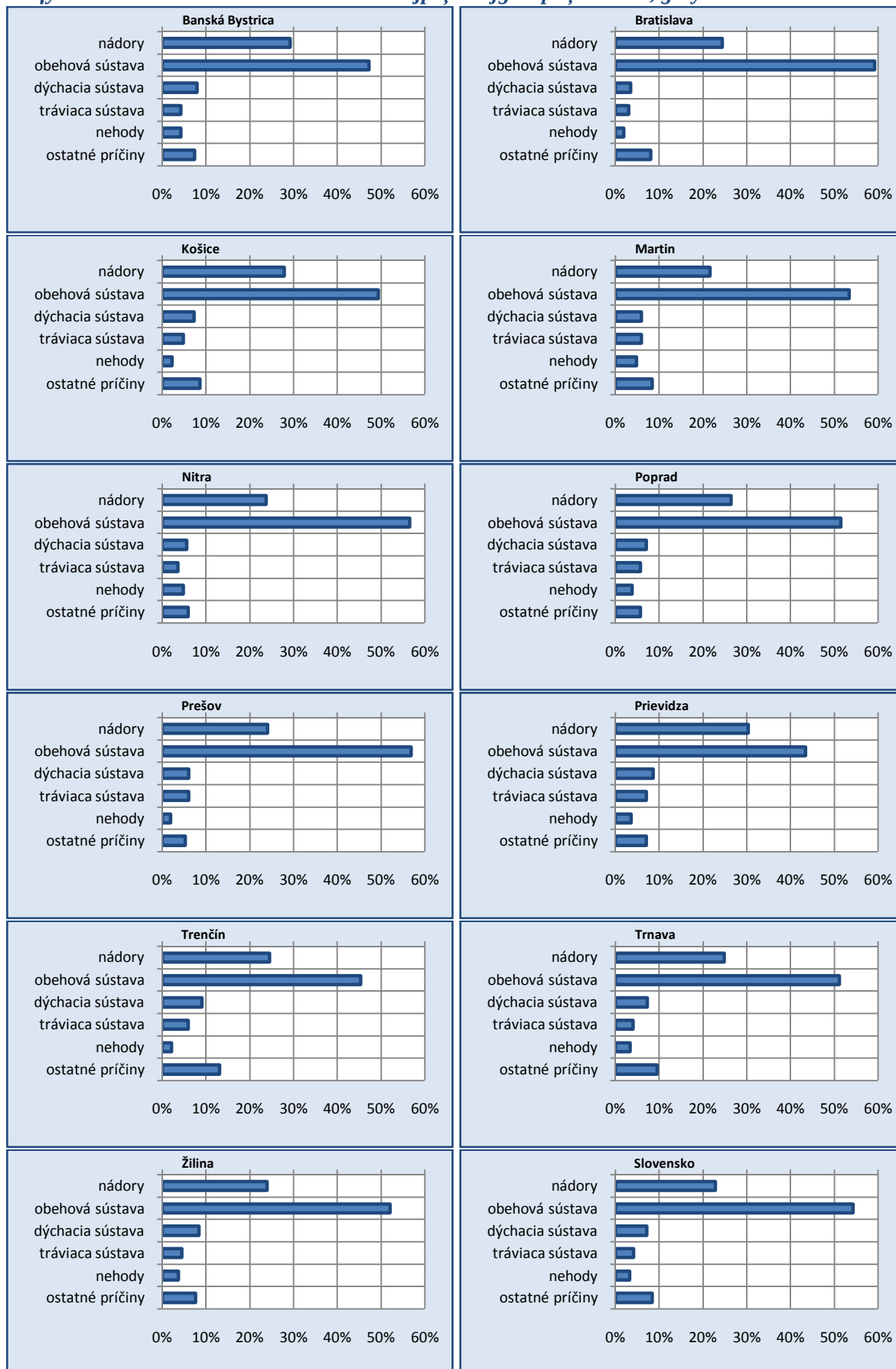
Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autorov

Grafy 6.45-6.56: Percentuálne rozdelenie najpočetnejších príčin smrti, muži

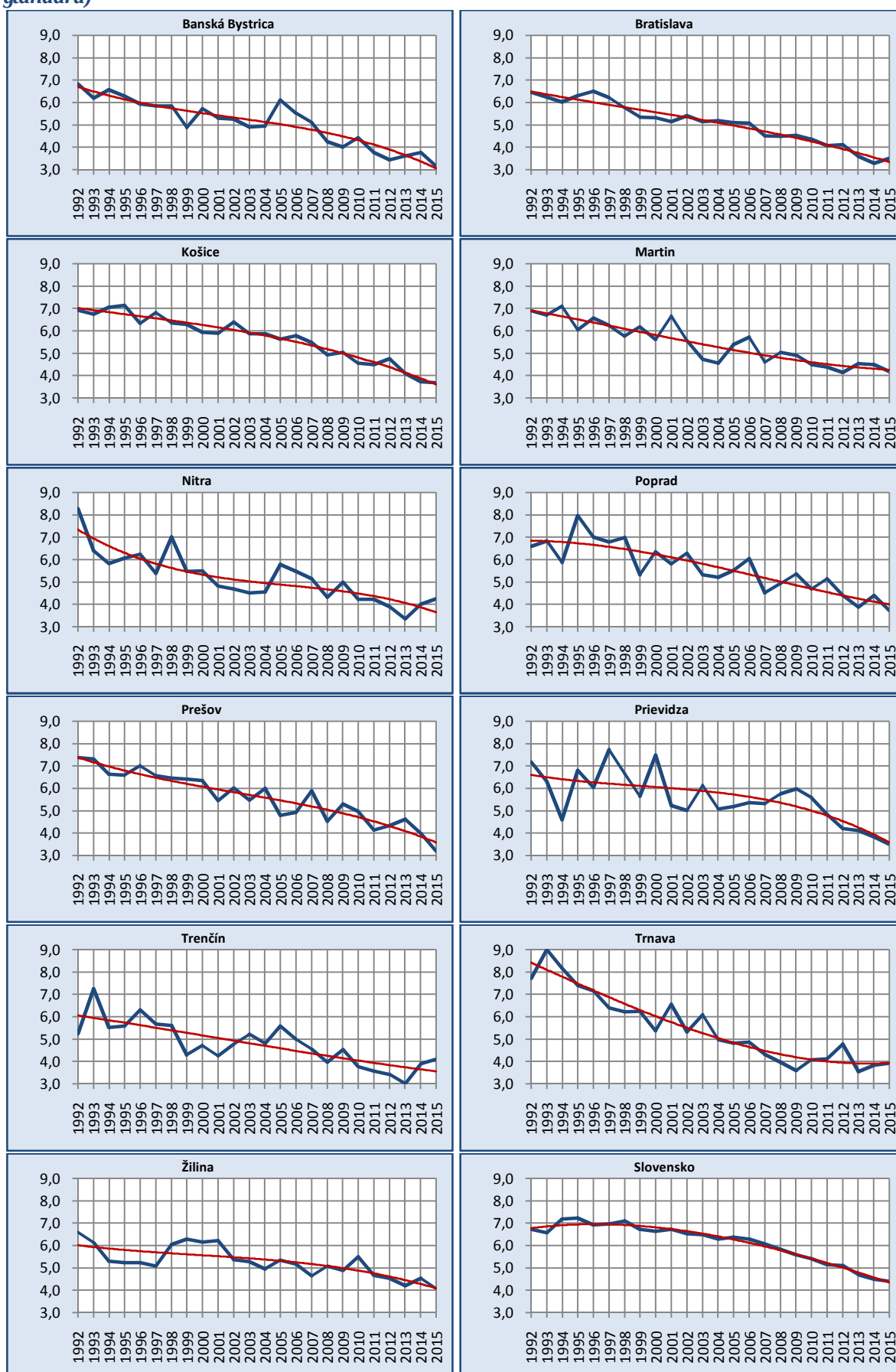
Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autorov

Grafy 6.57-6.68: Percentuálne rozdelenie najpočetnejších príčin smrti, ženy

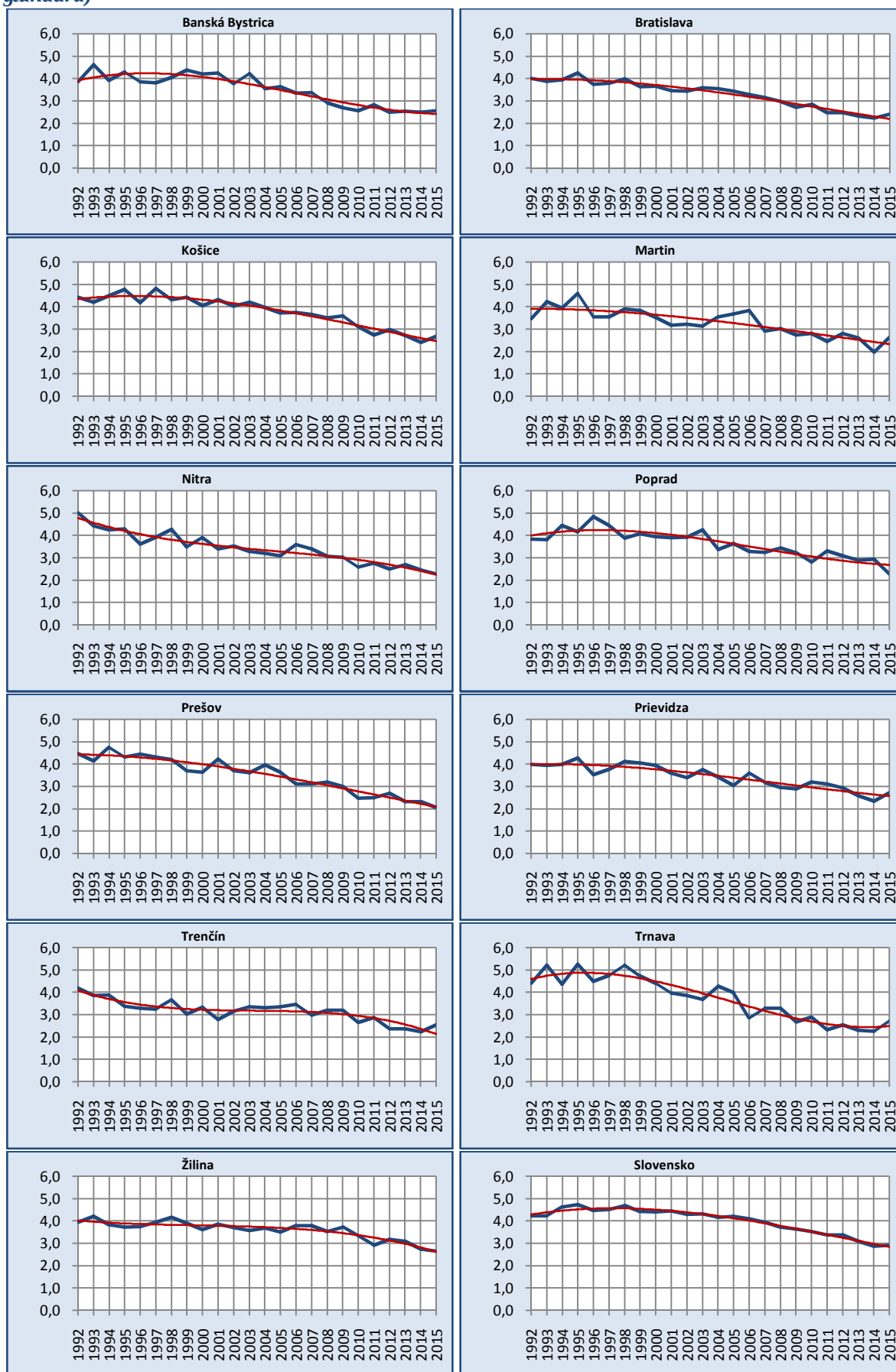

Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autorov

Grafy 6.69-6.80: Štandardizovaná miera úmrtnosti na obehovú sústavu, muži (na 1000 osôb, WHO štandard)

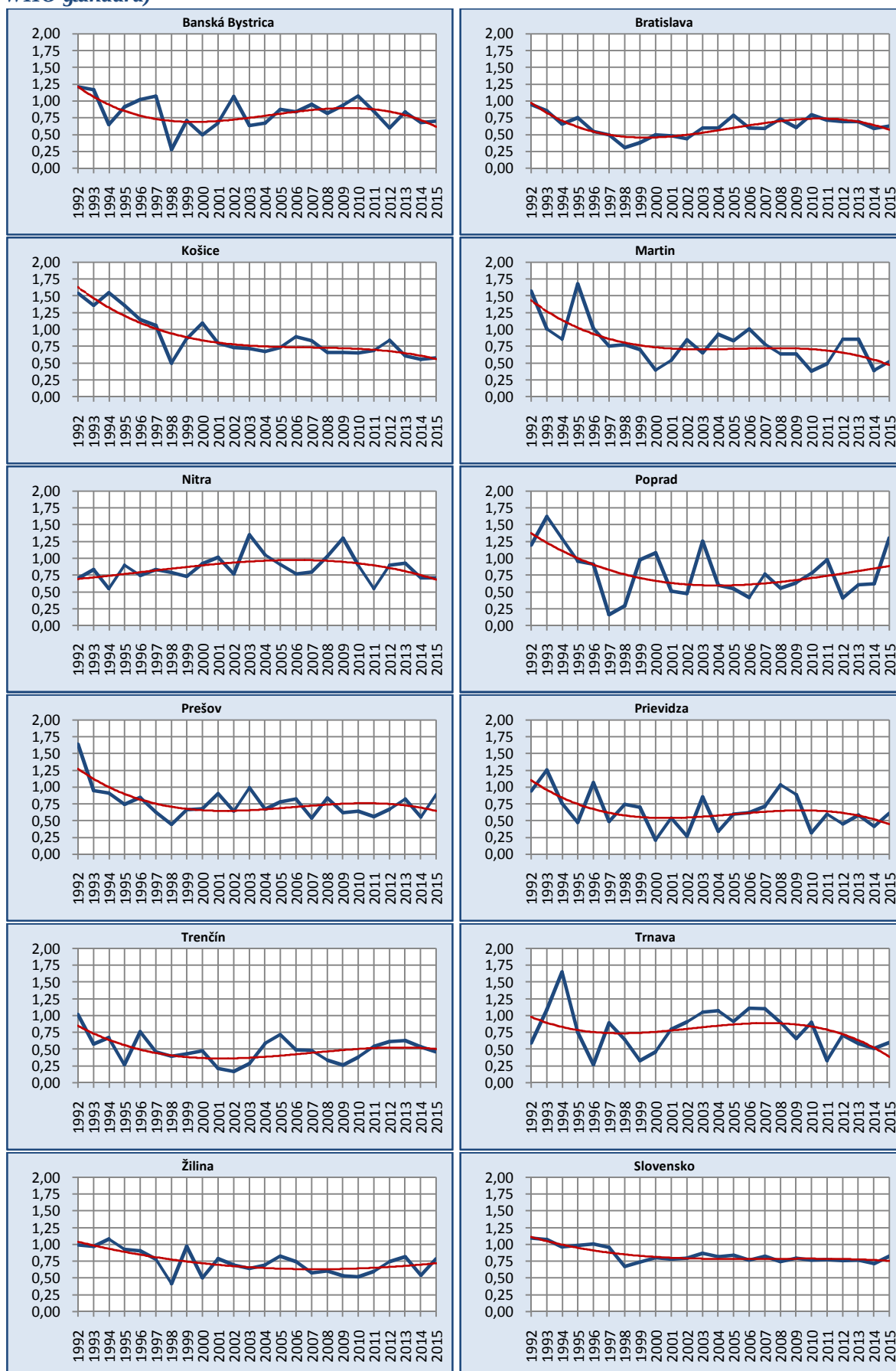
Grafy 6.81-6.92: Štandardizovaná miera úmrtnosti na obehovú sústavu, ženy (na 1000 osôb, WHO štandard)

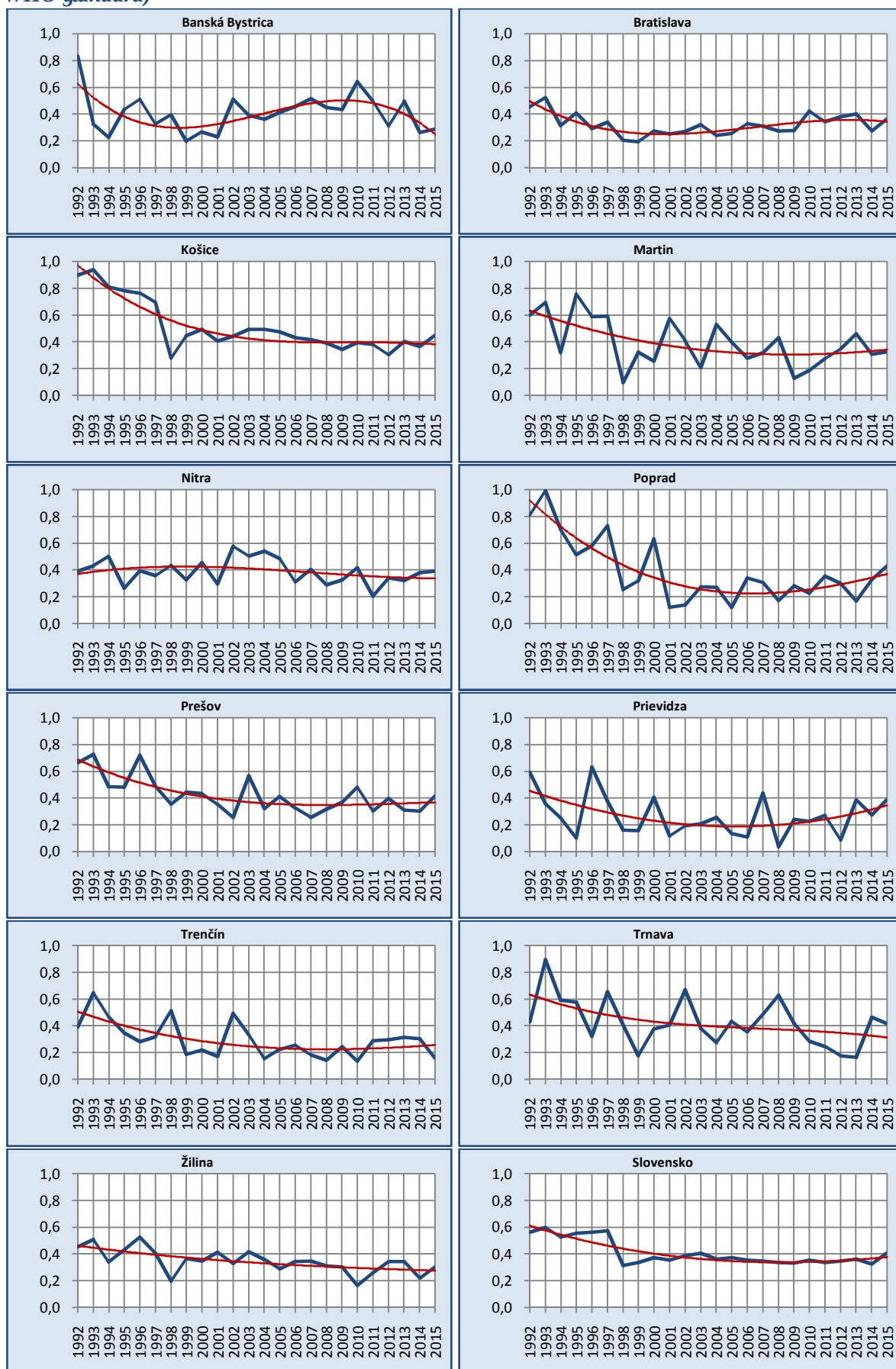
Grafy 6.93-6.104: Štandardizovaná miera úmrtnosti na nádorové ochorenia, muži (na 1000 osôb, WHO štandard)

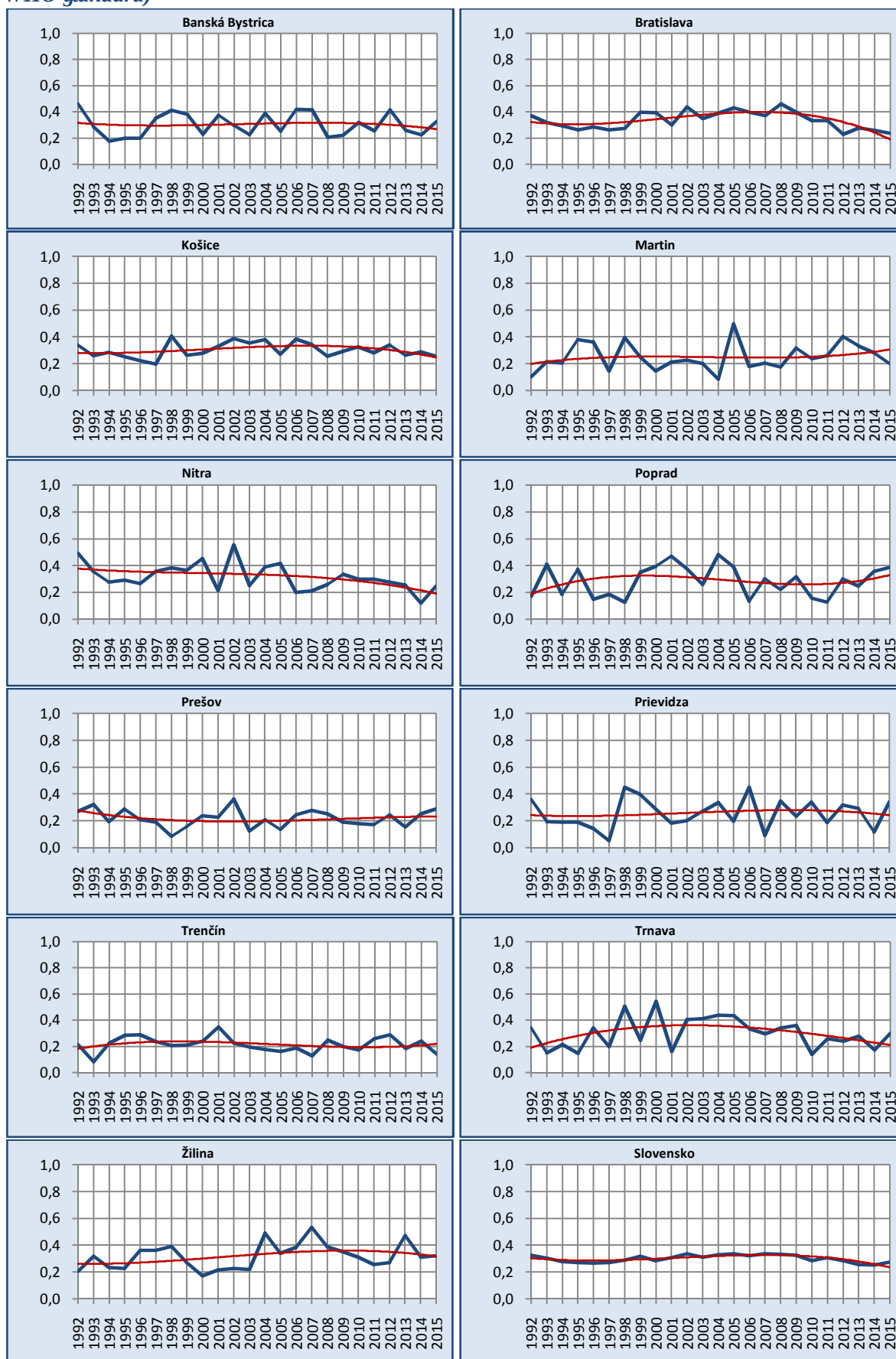
Grafy 6.117-6.128: Štandardizovaná miera úmrtnosti na dýchaciu sústavu, muži (na 1000 osôb, WHO štandard)

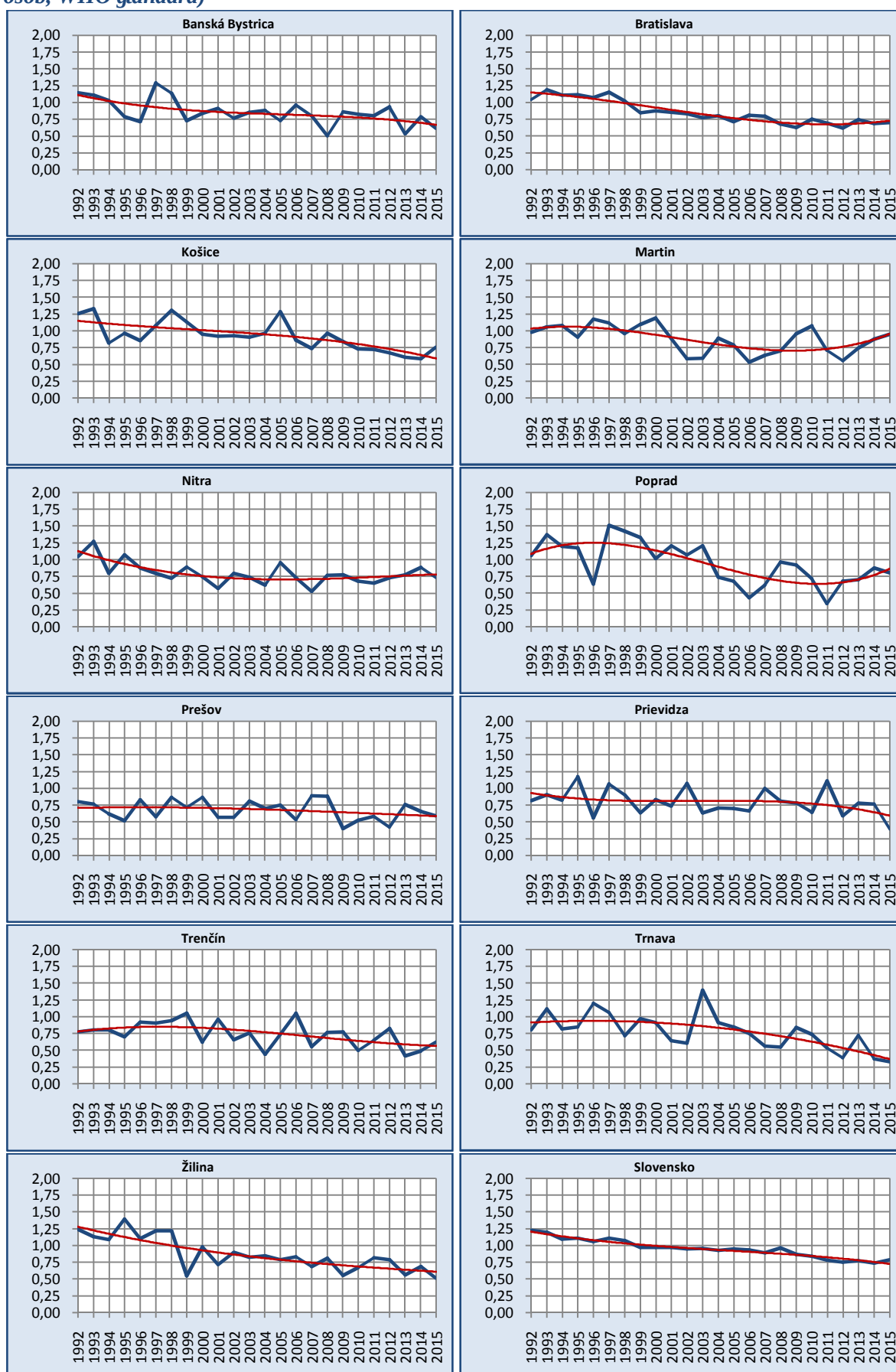
Grafy 6.129-6.140: Štandardizovaná miera úmrtnosti na dýchaciu sústavu, ženy (na 1000 osôb, WHO štandard)

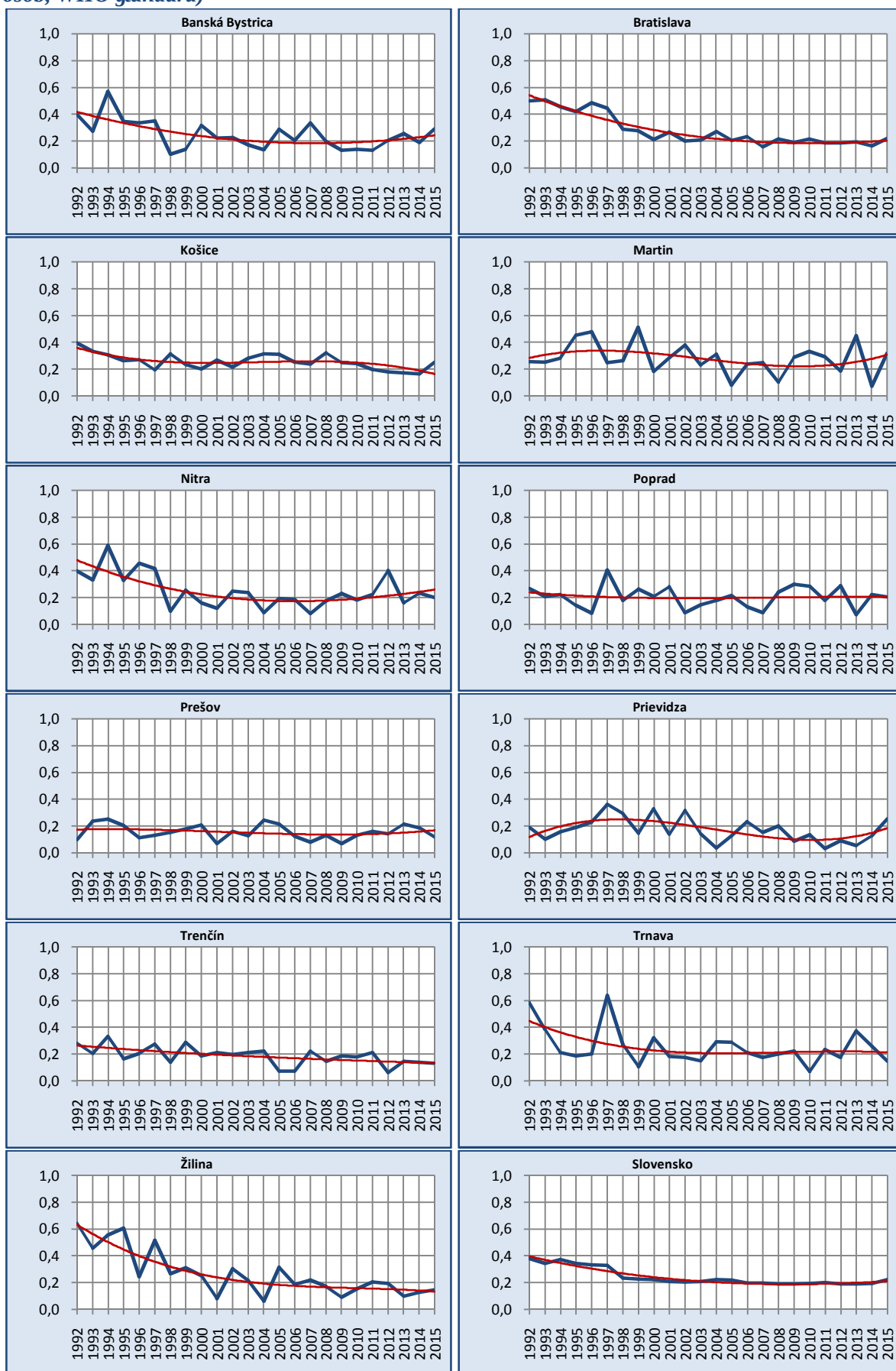
Grafy 6.153-6.164: Štandardizovaná miera úmrtnosti na tráviacu sústavu, ženy (na 1000 osôb, WHO štandard)

Grafy 6.165-6.176: Štandardizovaná miera úmrtnosti na vonkajšie príčiny smrti, muži (na 1000 osôb, WHO štandard)

Grafy 6.177-6.188: Štandardizovaná miera úmrtnosti na vonkajšie príčiny smrti, ženy (na 1000 osôb, WHO štandard)

7. Migrácia

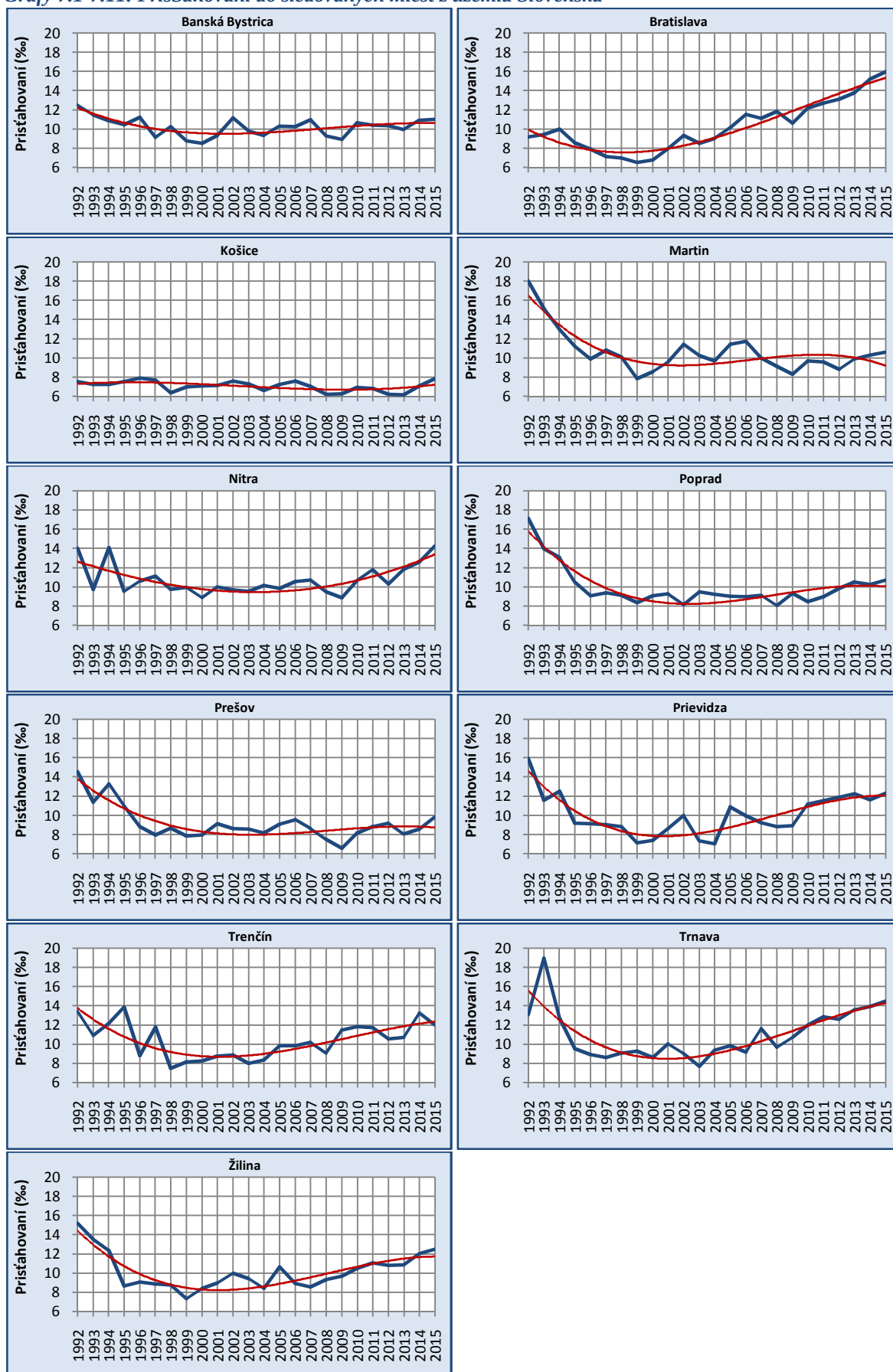
7.1 Vnútna migrácia

Na začiatku 90. rokov boli vo vnútornom sťahovaní takmer všetky vybrané mestá migračne ziskové. Po rozdelení spoločného štátu sa však situácia začala meniť a v roku 1998 boli už všetky vybrané mestá migračne stratové. Táto situácia trvá dodnes, s výnimkou Bratislavy, ktorá zaznamenala v roku 2006 nepatrný prírastok z vnútorného sťahovania a od roku 2010 je už migračne zisková. Jej zisky dosiahli v rokoch 2014-2015 približne 3 osoby na 1000 obyvateľov. Pre všetky vybrané mestá, s výnimkou Bratislavy, je typické postupné zvyšovanie migračných strát, iba na konci sledovaného obdobia sa objavujú prípady znižovania migračných úbytkov.

Je zrejmé, že najväčší počet prisťahovaných vo vnútornom sťahovaní má hlavné mesto Bratislava, od roku 2002 vo výške 4,3 až 5,7 tisíc osôb, v rokoch 2014 a 2015 vo výške 6,4, resp. 6,7 tisíc osôb. Do metropoly východného Slovenska Ľ Košíc smeruje druhý najvyšší migračný tok z celého územia SR, s počtom prisťahovaných 1,7-1,8 tisíc osôb, iba v rokoch 2008-2009 a 2013-2014 s počtom cca 1,5 tisíc osôb. Napriek tomu mesto Košice vykazuje vo vývoji počtu prisťahovaných nepatrne klesajúci trend. Vývoj v mestách Banská Bystrica, Martin a Prešov stagnuje a v ostatných vybraných mestách je trend rastúci, najprogresívnejší v Bratislave. Za posledných 10 rokov hranicu tisíc prisťahovaných, okrem Bratislavy a Košíc, prekročili iba mestá Nitra a Žilina.

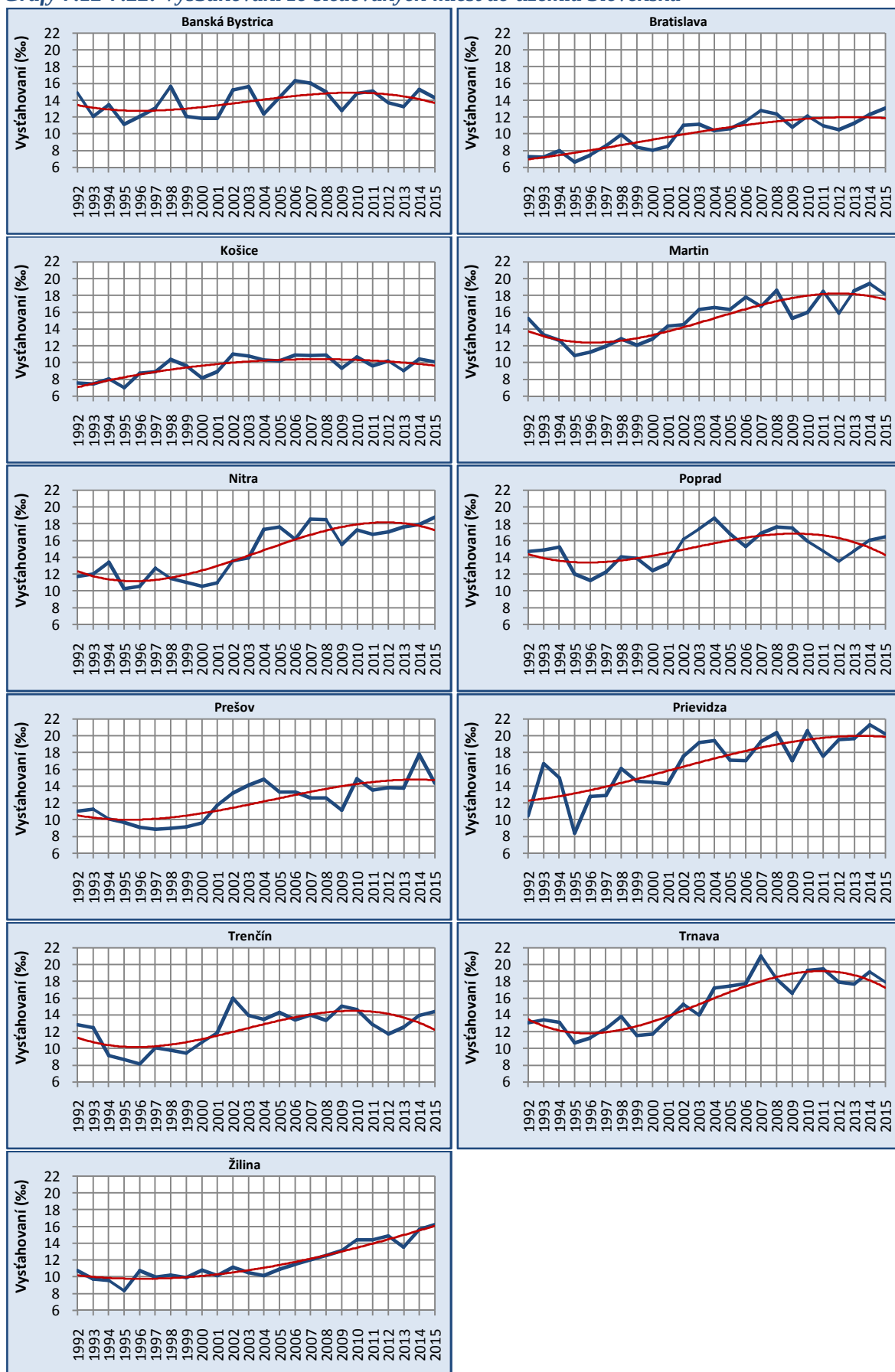
Vysoký počet vysťahovaných z vybraných miest do SR sa viaže na obdobie tesne pred a po rozdelení spoločného štátu. V období 1995-2001 sa počty vysťahovaných stabilizovali na o niečo nižšej úrovni ako v predchádzajúcich rokoch, iba vysťahovaní z Banskej Bystrice a Nitry dosahovali cca 1000 osôb ročne. Najväčšie počty vysťahovaných vo vnútornom sťahovaní smerujú do SR z našich najväčších miest. Z Bratislavy sú to od roku 2002 toky vo výške 4,4 až 5,5 tisíc osôb a z Košíc vo výške 2,2 až 2,6 tisíc osôb. Zhruba od roku 2002 počet vysťahovaných vyčísli ako 1000 osôb ročne majú mestá Banská Bystrica, Nitra, Prešov a Trnava, od roku 2007 mesto Žilina a od roku 2011 aj mesto Martin.

Grafy 7.1-7.11: Prísťahovaní do sledovaných miest z územia Slovenska

Zdroj údajov: GÚ SR, triedenie a výpočty autori

Grafy 7.12-7.22: Vysťahovaní zo sledovaných miest do územia Slovenska

Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autori

Graf 7.23-7.33: Migračné prírastky (úbytky) vnútorným sťahovaním

Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autori

7.2 Migračné toky

Migračné toky medzi vybranými mestami charakterizujeme vzhľadom na ich zložitnosť na príklade rokov 1996, 2006 a 2015 (pozri tab. 3-5).

V roku 1996 sa z celého územia Slovenska prisťahovalo do vybraných miest 11 718 osôb. Medzi vybranými mestami sa z nich realizovalo 1 837 prisťahovaní, t.j. 15,7 %. Z vybraných miest sa do celej SR vysťahovalo 12 491 osôb, z toho medzi vybranými mestami 1 837 vysťahovaní, čo je 14,71 %. Zároveň možno konštatovať, že vybrané mestá neprofitovali zo sťahovania v rámci SR, migráciou sa počet ich obyvateľov znížil o 773 osôb.

Najväčšie migračné toky z týchto miest smerovali v roku 1996 do Bratislavy, do ktorej sa prisťahovalo 674 osôb, najmä z Trnavy a Nitry (po 96 osôb), Košíc (88 osôb). Najväčší počet vysťahovaných smeroval do týchto miest z Bratislavy, čo však bolo iba 9,7 % vysťahovaných z Bratislavy do SR. Z Košíc sa vysťahovalo do vybraných miest 289 osôb, čo bolo 13,7 % všetkých vysťahovaných z Košíc do SR. Pomerne silné toky existovali aj medzi Košicami a Prešovom, čo je logické vzhľadom na vzdialenosť medzi nimi. Z Košíc sa vysťahovalo do Prešova 88 osôb a z Prešova do Košíc 80 osôb. Ďalšie väzby medzi mestami neboli také výrazné.

V roku 2006 vzrástol počet sťahovaní medzi vybranými mestami o cca 160 osôb, ale pri zvýšenej intenzite sťahovania v rámci celého územia SR sa podiel vzájomného sťahovania znížil u vysťahovaných na 11,7 %, u prisťahovaných zostal na približne tej istej úrovni (15,4 %). Výrazne sa zvýšilo sťahovanie z týchto miest do Bratislavy, keď počet prisťahovaných dosiahol viac ako tisíc osôb, čo je 1/5 všetkých prisťahovaných do Bratislavy zo SR. Najväčšie toky smerovali do Bratislavy z Košíc (255 osôb), Nitry (119 osôb), Banskej Bystrice (110 osôb) a Prešova (100 osôb). Najväčší počet vysťahovaných smeroval do týchto miest z Košíc, a to vo výške 272 osôb. Sťahovanie medzi Košicami a Prešovom sa však oslabilo.

Hoci na konci sledovaného obdobia, v roku 2015, sa počet prisťahovaných z územia SR do vybraných miest zvýšil na 15 788 a vzájomné sťahovanie sa zvýšilo na 2 164 osôb, znamenalo to pokles podielu vzájomného sťahovania na 13,7 % prisťahovaných zo SR do vybraných miest. Počet vysťahovaných z vybraných miest do SR sa zvýšil na 17 890 osôb a podiel sťahovania medzi vybranými mestami vzrástol na 12,1 %. Počet prisťahovaných do Bratislavy z vybraných miest naďalej výrazne rástol (11 98 osôb), ale podiel vzájomného sťahovania na celkovom počte prisťahovaných do Bratislavy sa znížil na 18 %. Najviac osôb

sa do vybraných miest vysťahovalo z Bratislavy a Košíc (cca 300 osôb). Vzájomné sťahovanie medzi Košicami a Prešovom aj naďalej zaznamenáva pokles.

Tab. 3: Migračné toky medzi sledovanými mestami, 1996

Prisťahovaní	Vysťahovaní												Spolu
		BB	BA	KE	MT	NR	PP	PO	PD	TN	TT	ZA	
	BB	x	47	17	12	5	2	8	19	9	3	14	136
	BA	72	x	88	65	96	41	42	46	55	96	73	674
	KE	12	42	x	11	11	28	80	3	6	4	16	213
	MT	6	15	14	x	9	1	2	8	4	1	27	87
	NR	11	57	17	5	x	1	7	11	8	5	7	129
	PP	1	26	30	2	2	x	3		1		1	66
	PO	1	8	87	3	1	10	x	3	4	1	2	120
	PD	6	8	9	3	14	1	6	x		3	8	58
	TN	10	38	4	6	7	6	11	1	x	8	11	102
	TT	9	49	6	2	8		2	3	3	x	1	83
	ZA	19	37	17	47	4	2	13	12	16	2	x	169
	Spolu	147	327	289	156	157	92	174	106	106	123	160	1837

Zdroj údajov: GÚ SR, triedenie a výpočty autori

Tab. 4: Migračné toky medzi sledovanými mestami, 2006

Prisťahovaní	Vysťahovaní												Spolu
		BB	BA	KE	MT	NR	PP	PO	PD	TN	TT	ZA	
	BB	x	31	15	8	9	4	10	12	3	4	4	100
	BA	110	x	255	55	119	60	100	83	76	97	97	1052
	KE	15	35	x	7	7	20	59	3	3	2	11	162
	MT	6	23	2	x	1		0	11	5	4	35	87
	NR	19	48	12	11	x	9	10	8	10	12	9	148
	PP	10	6	14	0	4	x	10	2	1	2	7	56
	PO	6	15	39	2	2	8	x	1	2	0	0	75
	PD	3	11	6	7	11		3	x	1	0	5	47
	TN	1	18	9	5	5	4	11	5	x	4	3	65
	TT	4	56	9	4	5	1	3	3	5	x	4	94
	ZA	23	29	3	20	5	6	5	13	5	3	x	112
	Spolu	197	272	364	119	168	112	211	141	111	128	175	1998

Zdroj údajov: GÚ SR, triedenie a výpočty autori

Tab. 5: Migračné toky medzi sledovanými mestami, 2015

Prisťahovaní	Vysťahovaní												Spolu
		BB	BA	KE	MT	NR	PP	PO	PD	TN	TT	ZA	
	BB	x	33	15	7	6	5	10	4	6	1	5	92
	BA	161	x	195	91	156	124	71	83	92	115	110	1198
	KE	8	39	x	8	3	59	27	7	2	2	8	163
	MT	7	14	4	x	5	2	2	12	4	0	24	74
	NR	6	71	13	8	x	1	6	3	7	5	5	125
	PP	3	23	32	1	7	x	13	1	2	0	3	85
	PO	0	8	16	1	0	10	x	2	0	0	4	41
	PD	3	14	3	10	5	0	5	x	3	2	3	48
	TN	2	35	12	4	7	4	11	10	x	1	12	98
	TT	3	59	8	7	10	2	0	6	7	x	4	106
	ZA	10	32	11	48	0	4	12	10	4	3	x	134
	Spolu	203	328	309	185	199	211	157	138	127	129	178	2164

Zdroj údajov: GÚ SR, triedenie a výpočty autori

Môžno konštatovať, že v období 1996-2015 sa zvýšil počet osôb vo vzájomného sťahovaní medzi vybranými mestami, ale podiel tohto sťahovania sa na prisťahovaných do týchto miest znižuje a u vysťahovaných zvyšuje, takže intenzita sťahovania mimo týchto miest rastie. Výnimajúcou pozíciou v počte prisťahovaných si udržiava Bratislava. Vysoká intenzita vzájomného sťahovania medzi metropolou východného Slovenska Košicami a mestom Prešov je už minulosťou.

7.3 Dôvody vnútorného sťahovania

V polovici 90. rokov sa obyvateľstvo sťahovalo do vybraných miest najmä z dôvodov nasledovania rodinného príslušníka a z bytových dôvodov (max. 30 % u prisťahovaných a 35 % u vysťahovaných). Vysoké zastúpenie (max. cca 20 %) mali iné dôvody, ktoré obyvatelia uvádzajú najčastejšie najmä preto, lebo je to najjednoduchšie². Potom nasleduje sťahovanie z dôvodu sobáša, u prisťahovaných dosahuje max. 18,1 % v meste Trenčín a u vysťahovaných max. 12,3 % v meste Prešov.

Za 20 rokov sa situácia v dôvodoch sťahovania zmenila z dôvodu zmeny v reprodukčnom správaní obyvateľstva. Keďže obyvatelia čoraz častejšie žijú v partnerských zväzkoch bez sobáša, v roku 2015 výrazne klesol podiel sťahovania z dôvodu sobáša, u prisťahovaných maximálne na 9,2 % v Trenčíne a na 9,4, resp. 9,5 % v Bratislave a Giline, resp. Košiciach. Najväčší počet vysťahovaných z dôvodu sobáša malo mesto Prešov, vo výške 5,4 %.

Podiel sťahovania z bytových dôvodov a z dôvodu nasledovania rodinného príslušníka nezaznamenal v roku 2015 výraznejšie zmeny. Zvýšil sa podiel iných dôvodov, u vysťahovaných o cca 10 percentuálnych bodov, ale u prisťahovaných v niektorých mestách extrémne, čo môže byť spôsobené nesprávnym záznamom³. U vysťahovaných také vysoké rozdiely medzi jednotlivými mestami nepozorujeme.

² Extrémna hodnota dôvodu Nasledovanie rodinného príslušníka v prípade mesta Trnava je pravdepodobne spôsobená chybným záznamom.

³ Napríklad vysoký podiel iných dôvodov u prisťahovaných v meste Nitra a Prievidza je sprevádzaný extrémne nízkym podielom bytových dôvodov (0,3, resp. 0,5 %).

Tab. 6: Dôvody prisťahovania v roku 1996

Mesto	Dôvod prisťahovania								
	zmena pracoviska	priblíženie k prac.	štúdium	zdravotné dôvody	sobáš	rozvod	bytové dôvody	nasled. rodin. prísl.	iné
Banská Bystrica	9,5	7,7	0,7	8,3	11,2	2,3	20,4	35,2	4,7
Bratislava	8,0	11,4	2,1	3,4	11,3	1,4	17,9	27,7	16,8
Košice	2,0	5,5	0,2	2,4	7,0	0,7	31,6	34,0	16,6
Martin	3,0	4,8	0,0	3,2	14,8	1,7	28,0	27,3	17,3
Nitra	7,5	5,8	1,0	3,7	12,3	1,9	20,0	29,6	18,3
Poprad	4,8	6,2	0,4	5,0	15,6	3,0	20,2	32,2	12,6
Prešov	2,2	5,7	0,1	8,5	17,2	1,0	21,2	28,2	15,9
Prievidza	3,2	6,0	0,4	3,6	11,3	2,8	21,2	30,2	21,2
Trenčín	7,9	4,8	0,4	3,9	18,1	1,3	18,5	28,3	16,8
Trnava	0,0	2,7	0,5	2,6	0,3	0,2	32,0	61,8	0,0
Žilina	4,3	6,1	1,0	3,9	12,7	1,6	20,8	30,8	18,8
Slovensko	2,2	3,0	0,4	4,1	12,9	1,9	28,2	32,2	15,3

Zdroj údajov: GÚ SR, triedenie a výpočty autori

Tab. 7: Dôvody vysťahovania v roku 1996

Mesto	Dôvod vysťahovania								
	zmena pracoviska	priblíženie k prac.	štúdium	zdravotné dôvody	sobáš	rozvod	bytové dôvody	nasled. rodin. prísl.	iné
Banská Bystrica	4,1	2,7	0,7	1,9	7,7	2,8	29,5	35,8	14,8
Bratislava	2,9	1,6	0,5	5,7	3,9	1,4	31,0	36,0	17,1
Košice	3,2	2,0	0,2	2,4	8,5	1,5	29,6	34,0	18,6
Martin	2,6	3,2	1,6	5,3	9,1	2,6	25,1	30,4	20,0
Nitra	3,0	3,1	0,9	2,9	9,2	1,7	34,5	31,0	13,6
Poprad	3,7	4,5	0,3	5,2	11,1	1,5	28,4	32,3	13,1
Prešov	4,1	3,1	0,5	2,8	12,3	1,7	27,6	35,6	12,4
Prievidza	2,4	2,7	0,4	2,9	9,4	2,9	28,6	30,8	19,9
Trenčín	5,4	4,6	0,6	2,5	10,6	2,7	25,1	27,6	21,0
Trnava	2,3	3,0	0,5	2,9	9,3	2,7	26,1	43,3	9,8
Žilina	3,3	3,7	0,5	3,3	11,6	2,1	30,1	32,2	13,1
Slovensko	2,2	2,2	3,0	3,0	0,4	0,4	4,1	4,1	12,9

Zdroj údajov: GÚ SR, triedenie a výpočty autori

Tab. 8: Dôvody prisťahovania v roku 2015

Mesto	Dôvod prisťahovania								
	zmena pracoviska	priblíženie k prac.	štúdium	zdravotné dôvody	sobáš	rozvod	bytové dôvody	nasled. rodin. prísl.	iné
Banská Bystrica	0,7	0,9	0,0	3,4	6,3	0,8	35,7	31,7	20,3
Bratislava	3,1	9,3	0,2	1,0	8,4	0,7	25,4	19,0	32,8
Košice	1,2	5,7	0,4	1,1	8,5	0,6	31,8	24,9	25,9
Martin	1,9	3,5	0,0	1,2	7,9	4,4	24,2	36,5	20,4
Nitra	0,1	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	21,3	78,0
Poprad	0,5	0,4	0,0	0,7	4,3	0,0	3,8	38,4	52,0
Prešov	0,3	0,2	0,0	1,0	4,0	0,0	28,1	33,6	32,8
Prievidza	0,0	0,0	0,0	0,2	1,7	0,2	0,3	30,9	66,7
Trenčín	5,7	6,6	0,7	1,0	9,4	3,4	31,7	20,9	20,5
Trnava	0,0	2,6	0,0	1,4	6,2	1,6	35,3	48,7	4,2
Žilina	0,6	3,2	0,4	3,2	8,4	0,5	5,6	29,5	48,5
Slovensko	0,8	2,1	0,1	1,5	5,6	1,4	34,5	28,5	25,7

Zdroj údajov: GÚ SR, triedenie a výpočty autori

Tab. 9: Dôvody vysťahovania v roku 2015

Mesto	Dôvod vysťahovania								
	zmena pracoviska	priblíženie k prac.	štúdium	zdravotné dôvody	sobáš	rozvod	bytové dôvody	nasled. rodin. prísl.	iné
Banská Bystrica	1,8	2,8	0,1	1,3	2,7	1,2	38,9	23,3	27,9
Bratislava	0,6	0,8	0,1	1,6	2,5	0,9	39,5	30,3	23,6
Košice	1,2	1,6	0,1	1,6	2,8	0,7	35,9	28,7	27,4
Martin	0,7	2,2	0,0	1,8	4,2	0,9	33,4	30,2	26,6
Nitra	0,8	2,0	0,3	1,0	3,9	0,5	45,2	26,3	20,0
Poprad	1,2	1,9	0,1	1,4	5,0	1,5	37,6	29,8	21,6
Prešov	1,8	1,5	0,2	1,4	6,6	1,4	41,7	28,0	17,5
Prievidza	1,4	2,0	0,0	1,3	3,6	1,0	39,3	25,4	26,0
Trenčín	1,0	3,1	0,1	1,0	5,4	1,2	37,1	28,1	22,9
Trnava	0,8	2,0	0,0	0,5	3,8	0,9	38,9	36,3	16,8
Žilina	1,3	2,1	0,0	1,2	4,2	1,3	43,6	27,1	19,1
Slovensko	0,8	2,1	0,1	1,5	5,6	1,4	34,5	28,5	25,7

Zdroj údajov: GÚ SR, triedenie a výpočty autori

7.4 Zahraničná migrácia

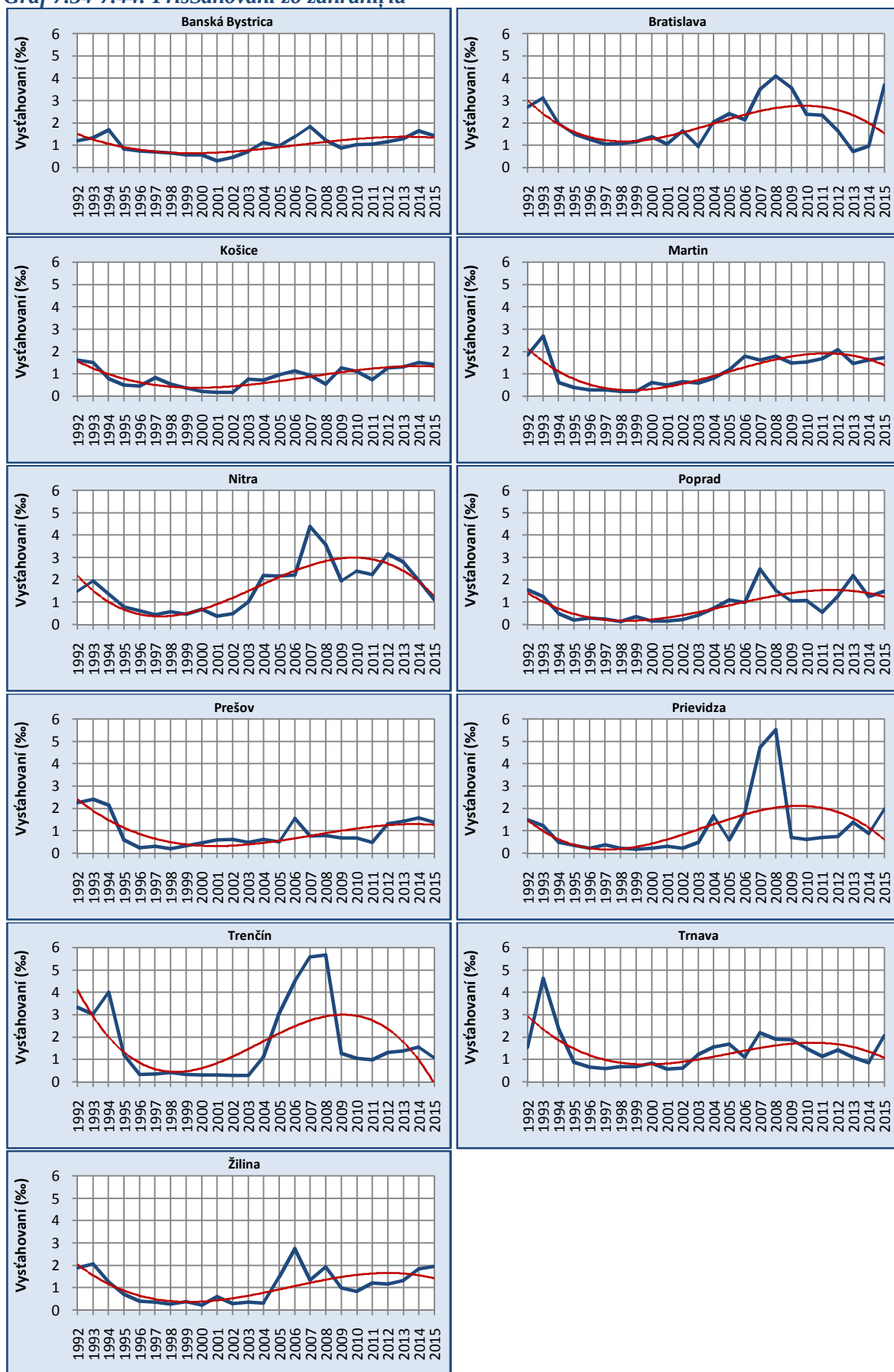
Slovenská republika ešte na prelome 90. rokov vykazovala v zahraničnom sťahovaním migračné straty, čo bolo spôsobené najmä sťahovaním s Českou republikou (ktoré však bolo pred rozdelením spoločného štátu sťahovaním vnútorným). Zisky zo zahraničného sťahovania vykazuje SR od roku 1993. Aj všetky vybrané mestá boli ešte v roku 1992 v zahraničnom sťahovaní migračne stratové, ale už v roku 1994 vykazovali, s výnimkou Prievidze, migračné zisky. Pritom mesto Žilina zaznamenáva nepretržité zisky od roku 1993 a mesto Trnava od roku 1992, s výnimkou roku 2014. Hlavné mesto Bratislava vykazuje zisky od roku 1992 s výnimkou rokov 2013 a 2014. Výkyvy sú typické pre Trenčín a Prievidzu, ktoré dosiahli v roku 2008 najvyšší prírastok medzi vybranými mestami, viac ako 5 osôb na 1000 obyvateľov, ktorý hneď v roku 2009 vystriedal v prípade Trenčína migračný úbytok (-2,68 a) a v prípade Prievidze nízky prírastok na úrovni 0,69 a. V ostatných mestách sa obdobia prírastkov obyvateľstva zo zahraničnej migrácie striedajú s kratšími obdobiami úbytkov. Najväčšie prírastky sa viažu na obdobie tesne po vzniku samostatnej SR, a potom na obdobie hospodárskeho rastu v rokoch 2006-2007, príp. 2008. Nízke prírastky, príp. úbytky zo zahraničnej migrácie sú typické pre obdobie pred vstupom SR do EÚ.

Výška migračného prírastku, či úbytku zo zahraničného sťahovania v mestách je ovplyvnená predovšetkým vývojom počtu prisťahovaných. Preto aj najvyššie počty prisťahovaných zo zahraničia do SR, aj do miest, sa viažu na obdobie tesne po vzniku samostatnej SR, a na obdobie hospodárskeho rastu v rokoch 2006-2007, príp. 2008 a nízke počty prisťahovaných na obdobie pred vstupom SR do EÚ. Pre všetky mestá a aj pre Slovensko, je teda typický trend

v tvare krivky, ktorá sa z konvexnej mení na konkávnú. Najmenšie výkyvy zaznamenáva mesto Košice, v ktorom sa počet prisťahovaných pohybuje v intervale od 0,18 po 1,62 %. Počet prisťahovaných zo zahraničia v absolútnych hodnotách v tomto meste dosahuje v posledných rokoch 300-350 osôb. Je zrejmé, že najväčší počet prisťahovaných zo zahraničia smeruje do hlavného mesta. Vývoj je však, podobne ako v ostatných mestách, kolísavý. Vyššie hodnoty prisťahovaných (900-1200 osôb) sú typické pre začiatok 90. rokov minulého storočia, potom až do roku 2003 nasledovalo obdobie poklesu počtu prisťahovaných (400-700 osôb), nasledované obdobím rastu po vstupe SR do EÚ. Nárast vyvrcholil v roku 2008, keď sa do Bratislavy prisťahovalo 1,5 tisíc osôb. Odvtedy sa počet prisťahovaných postupne znižoval a minimum dosiahol v roku 2013, keď sa do Bratislavy prisťahovalo zo zahraničia iba 303 osôb, čo je najmenej od roku 1992. Počet prisťahovaných v ostatných vybraných mestách v súčasnosti nedosahuje ani 200 osôb.

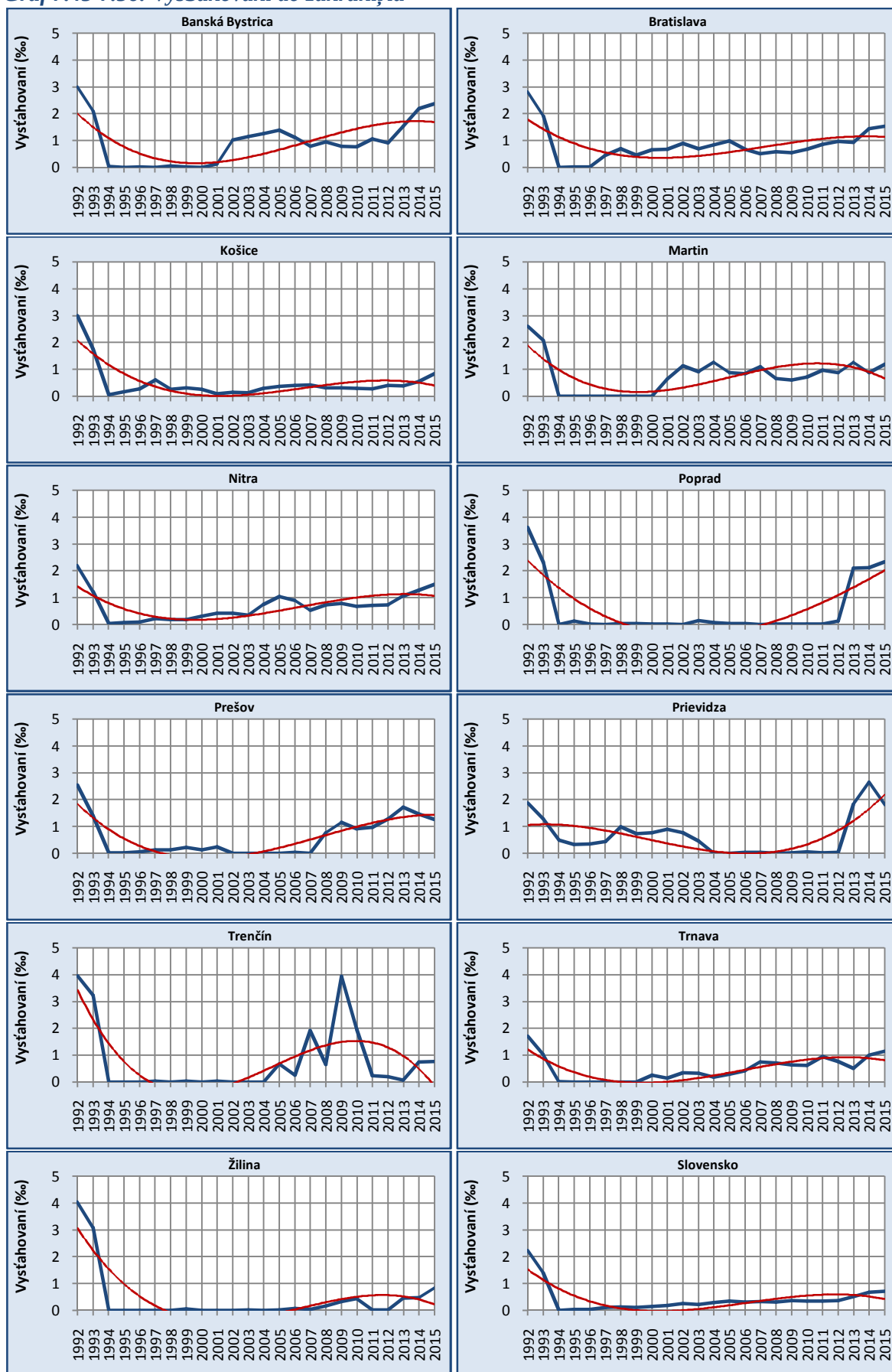
Počet vysťahovaných z jednotlivých miest do zahraničia nie sú vysoké. Väčšinou sa pohybujú na úrovni niekoľko desiatok vysťahovaných ročne, ale v období na začiatku a na konci sledovaného obdobia a v období nástupu hospodárskej krízy nadobúdali vyššie hodnoty (100-700 osôb), a tým výrazne znížili migračné prírastky. Výnimkou je iba Bratislava, v ktorej poľnohospodárskym rokom 1997 počet vysťahovaných do zahraničia neklesol pod 200 osôb ročne. Zvýšený počet vysťahovaných i nad 100 osôb i majú v posledných rokoch východoslovenské mestá Prešov a Poprad (a v čase krízy aj mesto Trenčín), čo pravdepodobne súvisí najmä s vysťahovaním za prácou do zahraničia. V relatívnych ukazovateľoch možno k nim priradiť aj Prievidzu (cca 2 %). Je zaujímavé, že počet vysťahovaných z Košíc bol celé obdobie pomerne stabilný, s vyššími hodnotami na začiatku a konci sledovaného obdobia (200 vysťahovaných v roku 2015).

Graf 7.34-7.44: Prisťahovaní zo zahraničia

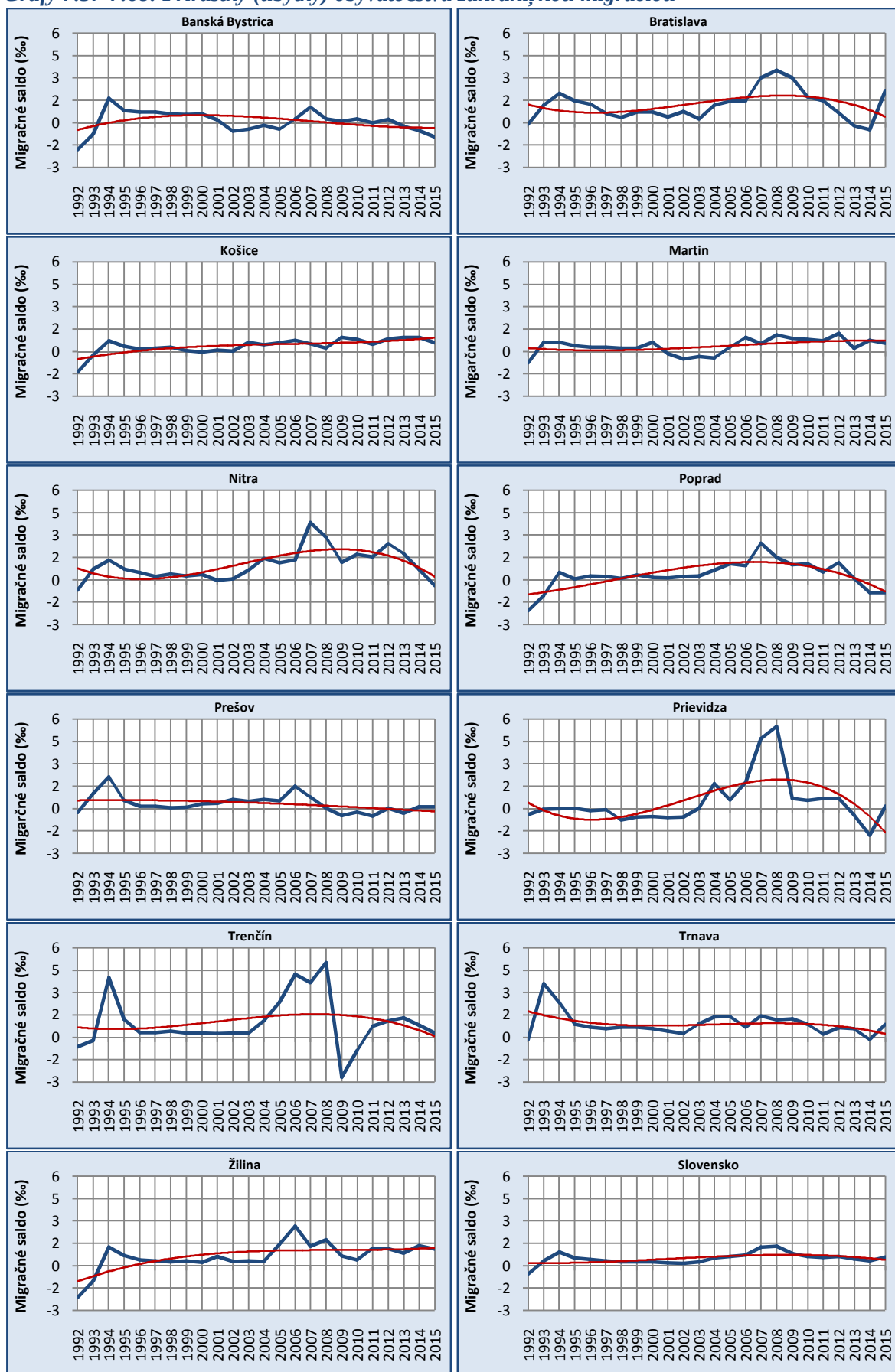
Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autori

Graf 7.45-7.56: Vysťahovaní do zahraničia

Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autori

Grafy 7.57-7.68: Prírastky (úbytky) obyvateľstva zahraničnou migráciou

Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autori

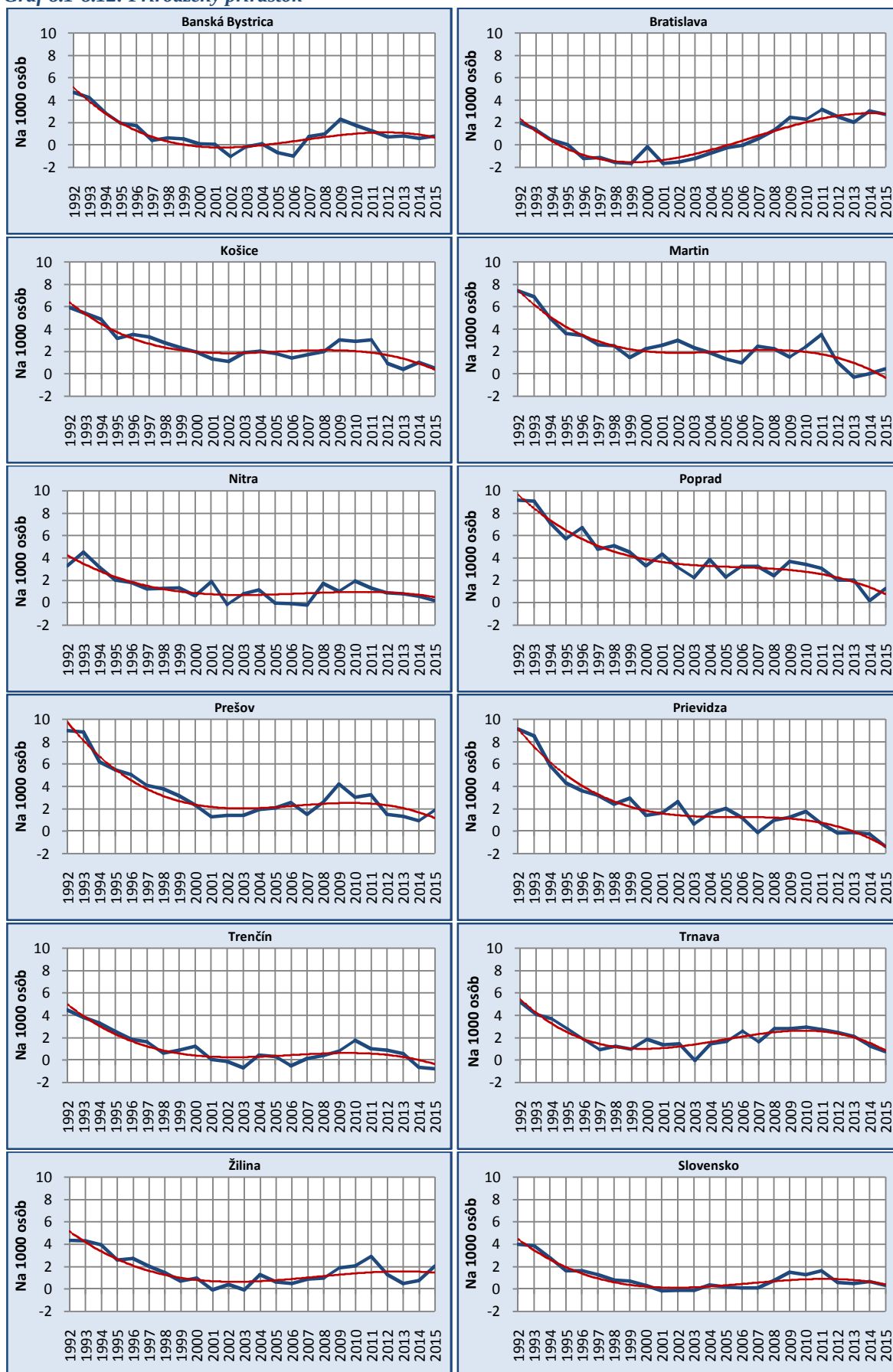
8. Prírastky obyvateľstva

8.1 Prirodzený prírastok

Vývoj prirodzeného prírastku je výsledkom vývoja živonarodených a zomretých v populácii. V našich podmienkach má na výšku prirodzeného prírastku určujúci vplyv vývoj počtu živonarodených. Väčšiny mestá, s výnimkou Bratislavy, vykazujú v sledovanom období tendenciu poklesu prirodzeného prírastku, v niektorých rokoch až do záporných hodnôt. Iba v mestách Košice, Poprad a Prešov sa prirodzený prírastok nezmenil na prirodzený úbytok a mestá Martin a Trnava zaznamenali úbytok iba v jednom roku skúmaného obdobia. Najdlhšie obdobie úbytkov zaznamenala Bratislava, a to v rokoch 1996-2006. Odvtedy zaznamenáva prírastky, s maximom 3,18 ‰ v roku 2011 a v súčasnosti (r. 2015) má najvyšší prírastok medzi vybranými mestami, keď dosahuje 2,74 ‰. V našich vybraných mestách sa prirodzený úbytok vyskytol sporadicky a bol blízky nule. Najväčší pokles prirodzeného prírastku zaznamenal Poprad, z hodnoty 9,2 ‰ v roku 1992 sa znížil na 0,19 ‰ v roku 2014. Najmenej výkyvy prirodzeného prírastku v sledovanom období zaznamenalo mesto Žilina s hodnotami -0,08 až 4,37 ‰ a Nitra s hodnotami -0,20 až 4,55 ‰. Žilina sa prírastkom 2,1 osoby na tisíc obyvateľov zaradila v roku 2015 hneď za Bratislavu. Zaujímavý vývoj prirodzeného prírastku prezentuje mesto Košice – postupný pokles z takmer 6 ‰ v roku 1992 na 0,43, či 0,52 ‰ v rokoch 2013, resp. 2015, s miernym nárastom v rokoch 2009-2011 na úroveň cca 3 ‰. Pritom ešte na začiatku 90. rokov Košice zaznamenávali najvyšší prirodzený prírastok v absolútnych hodnotách vo výške 1,2 až 1,4 tisíc osôb ročne. V súčasnosti má najväčší prirodzený prírastok Bratislava, ročne vo výške 1,1 až 1,3 tisíc osôb ročne.

Najväčší prepad prirodzeného prírastku na úrovni SR je typický pre roky 2001-2003, keď SR po prvýkrát v povojnovej histórii zaznamenala straty z prirodzeného vývoja vo výške 500-800 osôb ročne. V relatívnych hodnotách je prirodzený prírastok SR nízky, a tak ako vo väčšine vybraných miest, sa pohybuje na hodnotách blízkyh nule.

Graf 8.1-8.12: Prirodzený prírastok

Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autori

8.2 Migračný prírastok

Celkový migračný prírastok, resp. úbytok, ako aj celkový počet prisťahovaných a vysťahovaných, je súčtom príslušných ukazovateľov vnútorného a zahraničného sťahovania. Vzhľadom na objemy sťahujúcich sa osôb, určujúci vplyv na výšku a vývoj celkových ukazovateľov sťahovania má vnútorné sťahovanie. Možno konštatovať, že vo vybraných mestách sa iba sporadicky objavili migračné zisky blízke nule, najmä v prvej polovici 90. rokov a v súčasnosti migráciou sa v nich znižuje počet obyvateľov. Najväčší úbytok mala v roku 2015 Prievidza, ktorej sa v roku 2015 migráciou znížil počet obyvateľov o takmer 8 osôb na 1000 obyvateľov. Jediným mestom, ktoré vykazuje migračné zisky, je od roku 2005 Bratislava, ktorá zaznamenala najvyšší zisk v roku 2015, keď v absolútnych hodnotách jej prírastok zo sťahovania dosiahol 2111 osôb, t.j. 5 osôb na 1000 obyvateľov.

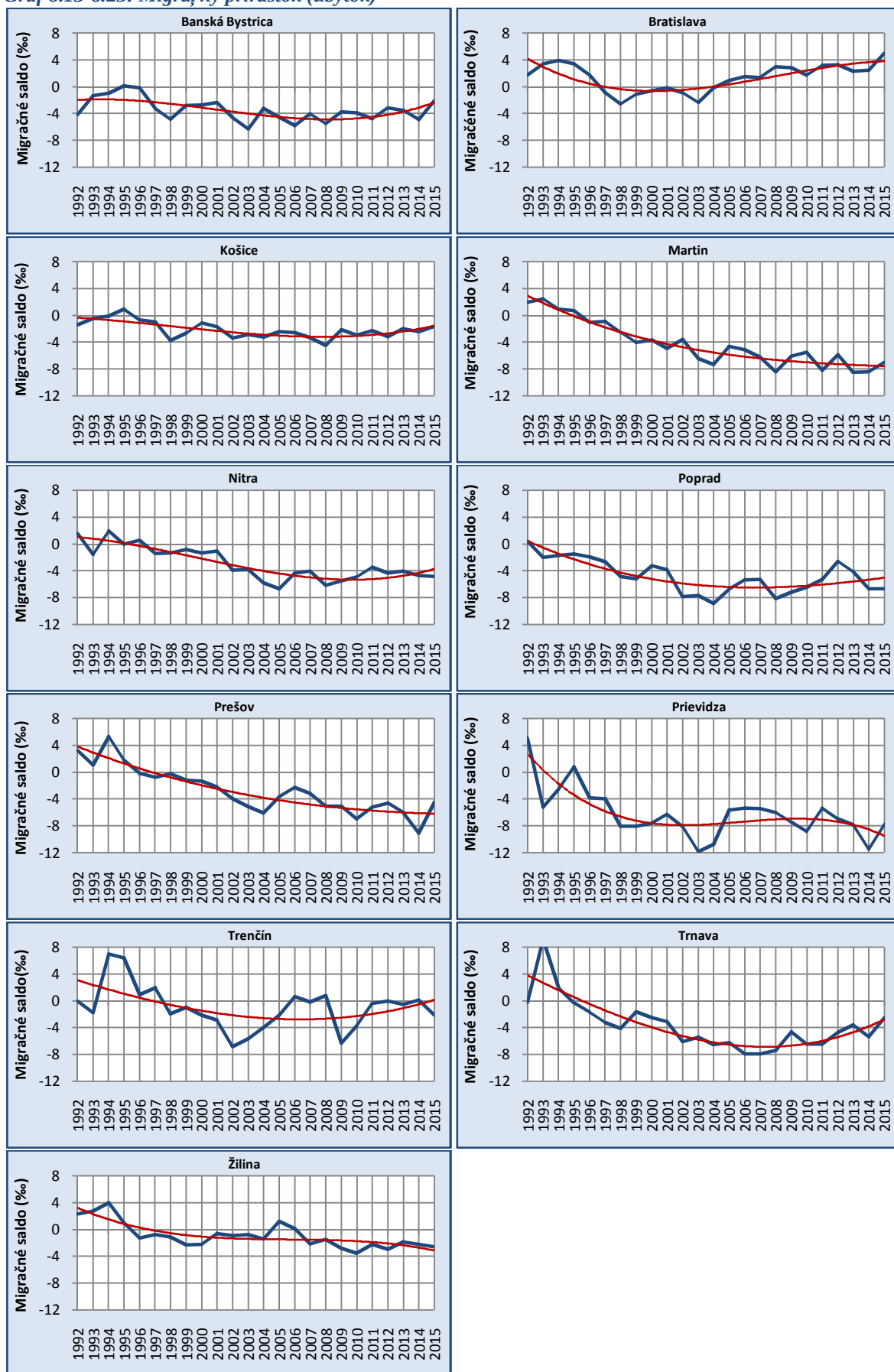
8.3 Celkový prírastok

Do roku 1995 počet obyvateľov vo všetkých vybraných mestách rástol. Za zážitok zmien možno označiť rok 1996, keď nepatrný úbytok počtu obyvateľov zaznamenala Prievidza. Postupne sa vo všetkých mestách prírastok počtu obyvateľov zmenil na úbytok a v rokoch 2002-2004 boli už všetky tieto mestá stratové, t.j. počet ich obyvateľov klesal.

Obrat nastal v roku 2005, ale iba v Bratislave. Počet obyvateľov Bratislavy začal rásť vďaka migrácii a od roku 2007 aj vďaka prirodzenému prírastku. Medzi vybranými mestami je Bratislava v súčasnosti jediným mestom, v ktorom počet obyvateľov rastie. Celkový prírastok Bratislavy v relatívnych ukazovateľoch dosahuje v roku 2015 7,79 ‰, čo je v období od roku 1992 najvyššia hodnota. Na raste počtu obyvateľov Bratislavy sa zhruba dvoma tretinami podieľa migrácia a jednou tretinou prirodzený prírastok.

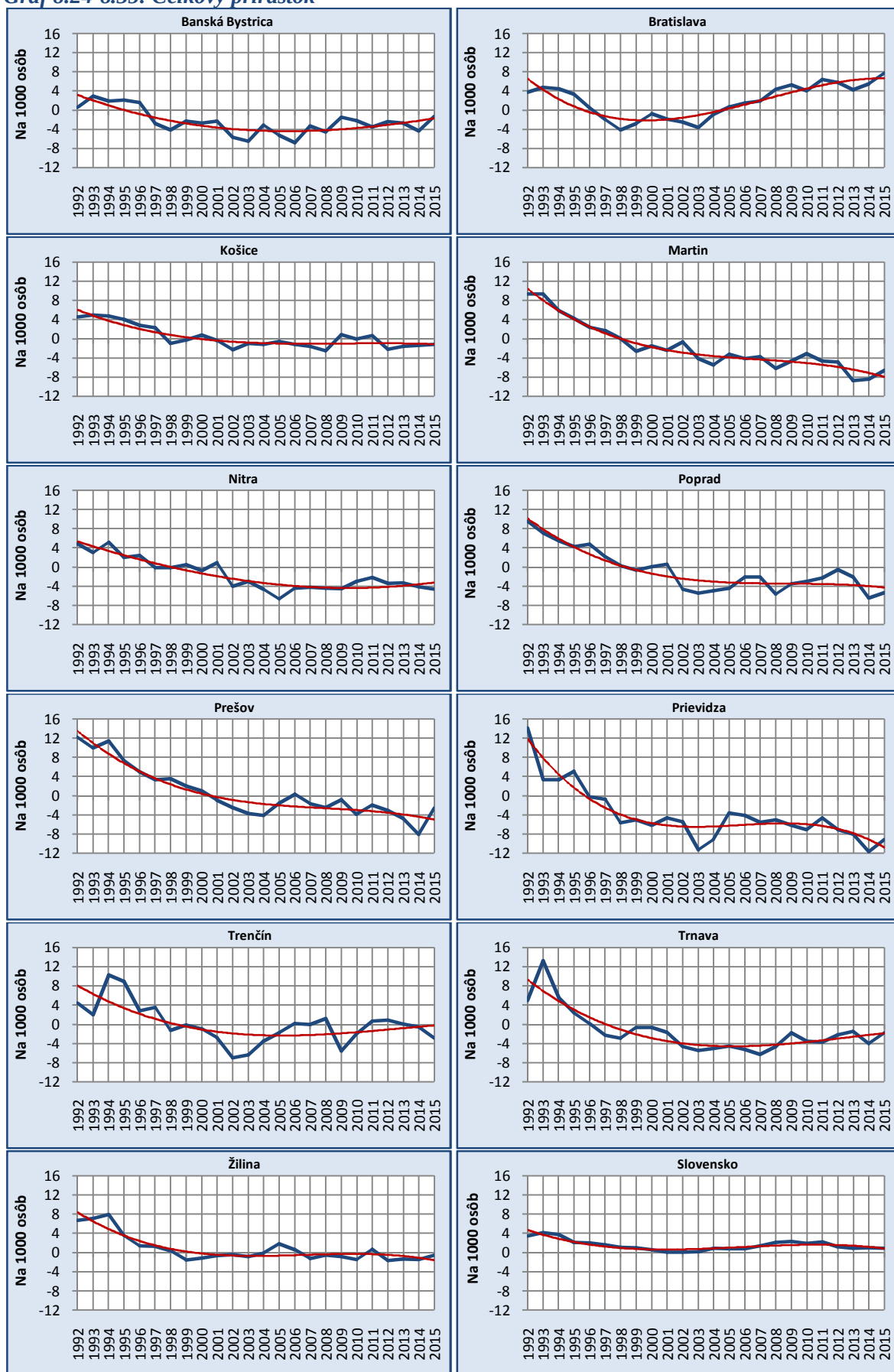
Okrem Bratislavy sa veľmi nízky prírastok počtu obyvateľov objavil len sporadicky i napríklad v Košiciach v rokoch 2009-2011, v Trenčíne v rokoch 2006, 2008 a 2011-2013, v Giline v roku 2005 (prírastok vo výške 1,84 ‰ bol najvyšší medzi vybranými mestami v tomto roku), ale aj v rokoch 2006 a 2011 a v meste Prešov v roku 2006.

Graf 8.13-8.23: Migračný prírastok (úbytok)

Zdroj údajov: GÚ SR, triedenie a výpočty autori

Graf 8.24-8.35: Celkový prírastok

Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autori

Úbytok obyvateľov sa v poslednom roku v takmer všetkých mestách mierne znížil, ale ďalší vývoj je otvorený. Najväčšie straty vykazuje Prievidza, cca 9 osôb na 1000 obyvateľov (v roku 2014 až 12 osôb na 1000 obyvateľov), ktorá je zároveň mestom s najväčším poklesom prírastkov, keď jej celkový prírastok sa pohybuje v intervale od 14,2 ‰ v roku 1992 do -11,7 ‰ v roku 2014. Výrazný pokles je typický aj pre Prešov, ale aj v ďalších mestách je intervalové rozpätie celkového prírastku výrazné. Na celkovom úbytku podielu obyvateľov vo všetkých mestách, s výnimkou Bratislavy, sa takmer výlučne podieľa migrácia.

9. Počet obyvateľov

Slovenská republika mala v roku 2015 5,43 milióna obyvateľov. V najväčších 11 mestách SR žilo v tom istom roku 1,27 milióna obyvateľov. V sledovanom období 1992-2015 vzrástol počet obyvateľov SR o 112,1 tisíc osôb, t.j. o 2,1 % a počet obyvateľov vybraných miest sa znížil o 6,8 tisíc osôb t.j. o 5,1 %. Podiel obyvateľov vybraných miest sa na počet obyvateľov SR tak znížil z 25,1 % v roku 1992 (čo bol v sledovanom období maximálny podiel) na 23,3 % v roku 2015.

Viac ako polovica obyvateľov vybraných miest žila v roku 2015 v dvoch najväčších mestách – v Bratislave a Košiciach. Pritom 422,9 tisíc obyvateľov žijúcich v Bratislave v roku 2015 tvorilo 1/3, a 239,3 tisíc obyvateľov Košíc takmer 1/5 (19,0 %) obyvateľov vybraných miest. Tretím najväčším mestom SR je Prešov, v ktorom žilo 90 tisíc obyvateľov a štvrtým mesto Žilina s 81 tisíc obyvateľmi. K 80 tisícovej hranici sa potom obyvateľov priblížili mestá Banská Bystrica a Nitra (79 tis., resp. 78 tis. obyvateľov). Pod hranicou 70 tisíc obyvateľov sa nachádza Trnava (66 tis.), potom nasledujú mestá Trenčín a Martin s 56 tis. obyvateľmi a mesto Poprad, ktoré má 52 tisíc obyvateľov. Hranicu 50 tisíc obyvateľov v súčasnosti nedosahuje mesto Prievidza so 47 tis. obyvateľmi.

Tab. 10: Poradie vybraných miest podľa počtu obyvateľov v roku 1992 a 2015

Mesto	1992		2015	
	počet obyvateľov	poradie	počet obyvateľov	poradie
Bratislava	446 655	1.	422 932	1.
Košice	237 701	2.	239 200	2.
Prešov	90 058	4.	89 959	3.
Žilina	85 080	6.	81 114	4.
Banská Bystrica	85 670	5.	78 758	5.
Nitra	90 958	3.	77 670	6.
Trnava	72 404	7.	65 596	7.
Trenčín	57 629	9.	55 698	8.
Martin	59 594	8.	55 687	9.
Poprad	54 115	10.	52 037	10.
Prievidza	54 065	11.	47 143	11.

Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autori

V celom období 1992-2015 sa počet obyvateľov vybraných miest menil – na záľiatku vo väčšine miest rástol, potom postupne klesal a tento pokles trvá až do súčasnosti, s výnimkou

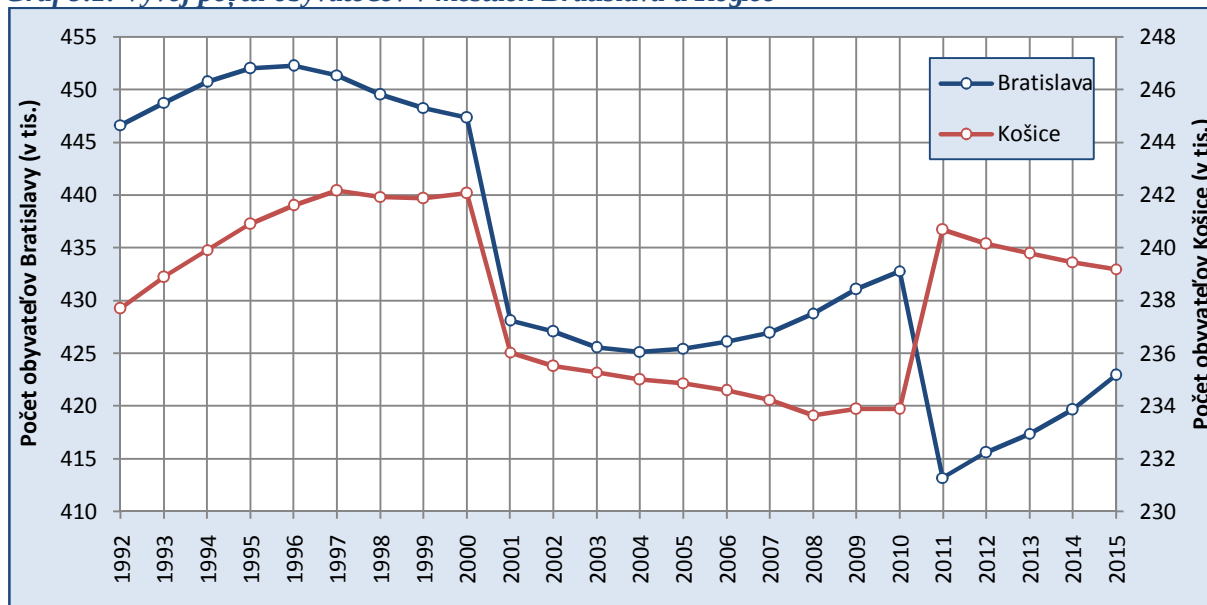
Bratislavy, ktorá podľa počtu obyvateľov zaznamenáva rast od roku 2005. Vývoj počtu obyvateľov Bratislavy aj po sčítaní v roku 2011 rastie a v Košiciach stagnuje.

Vo vývoji počtu obyvateľov vybraných miest sa však objavujú na prvý pohľad dva paradoxy – výrazne odlišné prírastky alebo úbytky počtu obyvateľov medzi rokmi 2000 a 2001, ako aj medzi rokmi 2010 a 2011. Napríklad napriek rastu počtu obyvateľov Bratislavy od roku 2005, sa v roku 2011 objavuje úbytok počtu obyvateľov vo výške 19,6 tisíc osôb; extrémny je aj úbytok vo výške 19,2 tisíc osôb v roku 2001, pričom v celom období 1992-2015 sa počet obyvateľov Bratislavy znížil iba o 23,7 tisíc osôb. Diametrálne odlišný je vývoj počtu obyvateľov v meste Košice. V roku 2001 to bol extrémne vysoký úbytok počtu obyvateľov (6,0 tisíc osôb) po období rastu, či len miernych úbytkov a v roku 2011 objavuje prírastok počtu obyvateľov vo výške 6,8 tisíc osôb, napriek takmer kontinuálnemu poklesu počtu obyvateľov pred rokom 2009. Všetky, či menšie výkyvy, ktoré zaznamenávajú v uvedených rokoch aj ďalšie mestá, sú spôsobené korekciou údajov podľa sčítaní v rokoch 2001 a 2011. Vo vývoji počtu obyvateľov sa tieto korigované údaje prejavili v časovom rade ako zlomy v rokoch sčítania⁴ a nekorešpondujú s prírastkami počtu obyvateľov z bilancií. Potvrďuje to aj porovnanie počtu obyvateľov miest na začiatku a konci sledovaného obdobia.

Počet obyvateľov najväčších slovenských miest sa teda za ostatných 20 rokov znižuje. Obrat zaznamenalo iba hlavné mesto Bratislava, ktoré podľa bilancií zaznamenáva od roku 2005 prírastky a počet jej obyvateľov v jednotlivých rokoch medzi sčítaniami rastie (i keď z porovnania počtu obyvateľov medzi rokmi 1992 a 2015 to nevyplýva kvôli korekcii údajov na základe sčítania). Bratislava je jediným mestom, v ktorom počet obyvateľov rastie aj prirodzeným vývojom. Výraznejší podiel na raste počtu obyvateľov má však migrácia. Otázky, či je to v dôsledku zosilňovania suburbanizačných procesov alebo zvyšovaním atraktivity Bratislavy (hlavne ponuky pracovných miest), si vyžadujú hlbšiu analýzu.

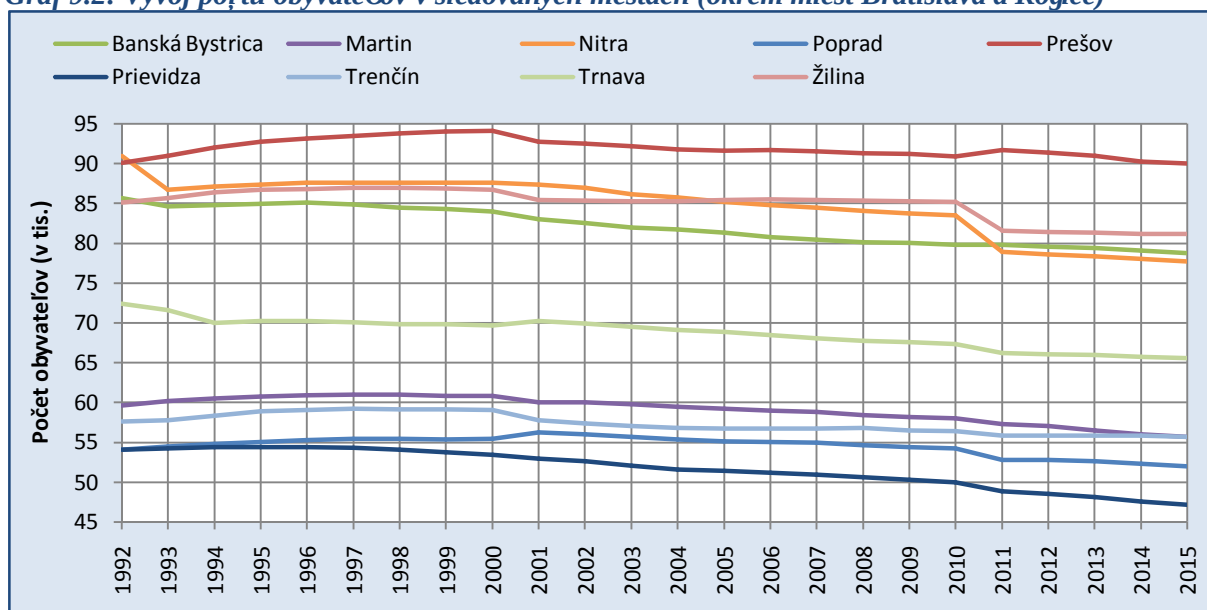
⁴ Prírastky, získané z počtu obyvateľov a prírastky z bilancií (ako súčet prirodzeného a migračného prírastku) sú teda rôzne.

Graf 9.1: Vývoj počtu obyvateľov v mestách Bratislava a Košice

Zdroj údajov: ĽÚ SR, triedenie a výpočty autori

Graf 9.2: Vývoj počtu obyvateľov v sledovaných mestách (okrem miest Bratislava a Košice)

Zdroj údajov: ĽÚ SR, triedenie a výpočty autori

10. Veková štruktúra

Charakteristickou črtou súčasnnej vekovej štruktúry populácie Slovenska je jej značná nepravidelnosť. Rozhodujúcim a určujúcim faktorom formovania vekovej štruktúry v našich podmienkach je vplyv prirodzeného pohybu, to znamená vývoj pôrodnosti a úmrtnosti. Okrem týchto demografických procesov sa na formovaní vekovej štruktúry do istej miery podieľa aj migrácia.

Zmeny vo vývoji štruktúry obyvateľstva podľa veku a pohlavia v historickom kontexte vhodne interpretuje jej grafické zobrazenie - veková pyramída. Nepravidelnosti vo forme zárezov alebo naopak rozšírení na vekovej pyramíde, sú odrazom udalostí, ktoré mali priamy dopad na rast, resp. na pokles počtu jednotlivých vekových skupín.

Všeobecne možno konštatovať, že za ostatné dve sčítania (SčDB 1991 a SODB 2011) sa tvar vekovej pyramídy väčších miest Slovenska s počtom obyvateľov nad 50 tisíc zmenil na regresívny, charakteristický starnutím zdola i zhora. Úzka základňa vekových pyramíd je výsledkom úbytku počtu obyvateľstva v najmladších vekových skupinách v dôsledku poklesu plodnosti v 90. rokoch minulého storočia. Tento pokles je možné vo väčších analyzovaných mestách sledovať až do veku 19 rokov (Grafy 10.1-10.12). Starnutie z vrcholu pyramídy sa prejavuje nárastom podielu populácie 65 ročných a starších, predovšetkým v dôsledku pokračujúcich zlepšujúcich sa úmrtnostných pomerov. Pri podrobnejšom pohľade možno na vekových pyramídach vybraných miest identifikovať dve natalitné vlny, ktoré sa od sčítania v roku 1991 s odstupom 20 rokov - do sčítania realizovaného v roku 2011 - presúvajú smerom nahor do starších vekových skupín. Prvá menej výrazná, je ohraničená vekovými skupinami 25-29 a 35-39 rokov. Je výsledkom doznievajúcich pronatalitných opatrení z obdobia tzv. baby boom-u zo 70. rokov. Na ňu nadväzuje druhá, o niečo výraznejšia natalitná vlna, ktorú ohraničujú vekové kategórie 50-54 a 60-64 ročných mužov a žien. V tejto natalitnej vlne sa odrážajú ešte pozostatky z obdobia kompenzačnej fázy po 2. svetovej vojne, t. j. z konca 40. rokov a jej trvanie zasahuje až do začiatku 60. rokov minulého storočia. Zo väčších analyzovaných miest sa tvar vekovej pyramídy zmenil na regresívny najmarkantnejšie v Bratislave, Poprade a Žiline. Napriek tomu, že zhruba od roku 2008 sledujeme postupný mierny nárast úrovne plodnosti na Slovensku, jej súčasný stav a prognóza budúceho vývoja svedčia skôr o tom, že sa proces starnutia zdola vekovej pyramídy prehlbi, nakoľko

málopočetné roľníky narodených v 90. rokoch sa budú postupne presúvať do produktívneho veku a z hľadiska plodnosti budú postupne nahrádzať vo veku najvyššej plodnosti silné roľníky zo 70. rokov, ktoré reprodukčný vek opustia. Prehŕňa sa však aj starnutie z hora, v dôsledku postupného Ťdopŕania poproduktívnej zloŕky Ťalšími staršími a početnými roľníkmi. Okrem starnutia zdola a z vrcholu vekovej pyramídy oľakávame v budúcnosti aj Ťnovýň jav, a to starnutie zo stredu vekovej pyramídy. Na vekovej pyramíde miest, ako aj na vekovej pyramíde Slovenska z obdobia medzi sľítaniami 1991 a 2011 to nie je eŕe také zreteľné, ale postupný presun početne silných generácií z 50. a 70. rokov do vyššieho veku v rámci produktívnej zloŕky populácie, spôsobí Ťalší nárast podielu 50-64 roľných, ľím sa starnutie zo stredu vekovej pyramídy bude viac prehlbovať.

Od roku 1992 početnosť 0-14 roľných v populácii Slovenska klesala. V roku 2008 sa tento pokles zastavil a relatívne zastabilizoval na úrovni 83 tisíc osôb. Kým v roku 1992 tvorili 0-14 roľní pribliŕne ŕtvrtinu populácie SR, dnes je to iba 15 %. V období 1992-2015 celkovo klesol počet predproduktívnej zloŕky populácie v SR o 35 %. Klesajúci počet detí do 14 rokov zaznamenali aj všetky mestá s početom obyvateľov nad 50 tisíc, vrátane mesta Prievidza, ktorého počet obyvateľstva je od roku 2010 pod touto hranicou. Práve v Prievidzi klesol za sledované obdobie počet 0-14 roľných najviac, a to aŕ o 64 %. O viac ako polovicu (o 51-54 %) klesol počet tejto zloŕky populácie v mestách Banská Bystrica, Martin, Nitra a Poprad, o 46-49 % klesol v Preŕove, Trenľíne, ŕiline a v Trnave. Najmenej klesol v Bratislave (o 36 %) a v Koŕciach (o 40 %). V súľasnosti sa podiel detskej zloŕky populácie vo vybraných mestách pohybuje od 11 % v meste Prievidza) do 14,7 % v Bratislave.

V roku 1992 predstavoval podiel produktívnej ľasti populácie Slovenska 65 %. Do roku 2015 vzrástol na 70 %. V sledovanom období sa podiel 15 aŕ 64 roľných v mestách nad 50 tisíc obyvateľov pohyboval zhruba na rovnakej úrovni (od 65 % do 77 %). Na prvý pohľad sa táto ľasť populácie zdá byť relatívne stabilná. Ak porovnáme zaľiatok (rok 1992) a koniec (2015) sledovaného obdobia, tak iba v ŕtyroch prípadoch (Koŕice, Poprad, Preŕov a ŕilina) bol zaznamenaný nárast početu obyvateľov vo veku 14-64 rokov. Najviac vzrástol v meste Preŕov (o 10 %) a Poprad (o 7 %). Naopak najviac klesol počet osôb v tejto zloŕke populácie v meste Nitra (o takmer 10 %), Prievidza (o 4,9 %) a Trnava (o 4,5 %).

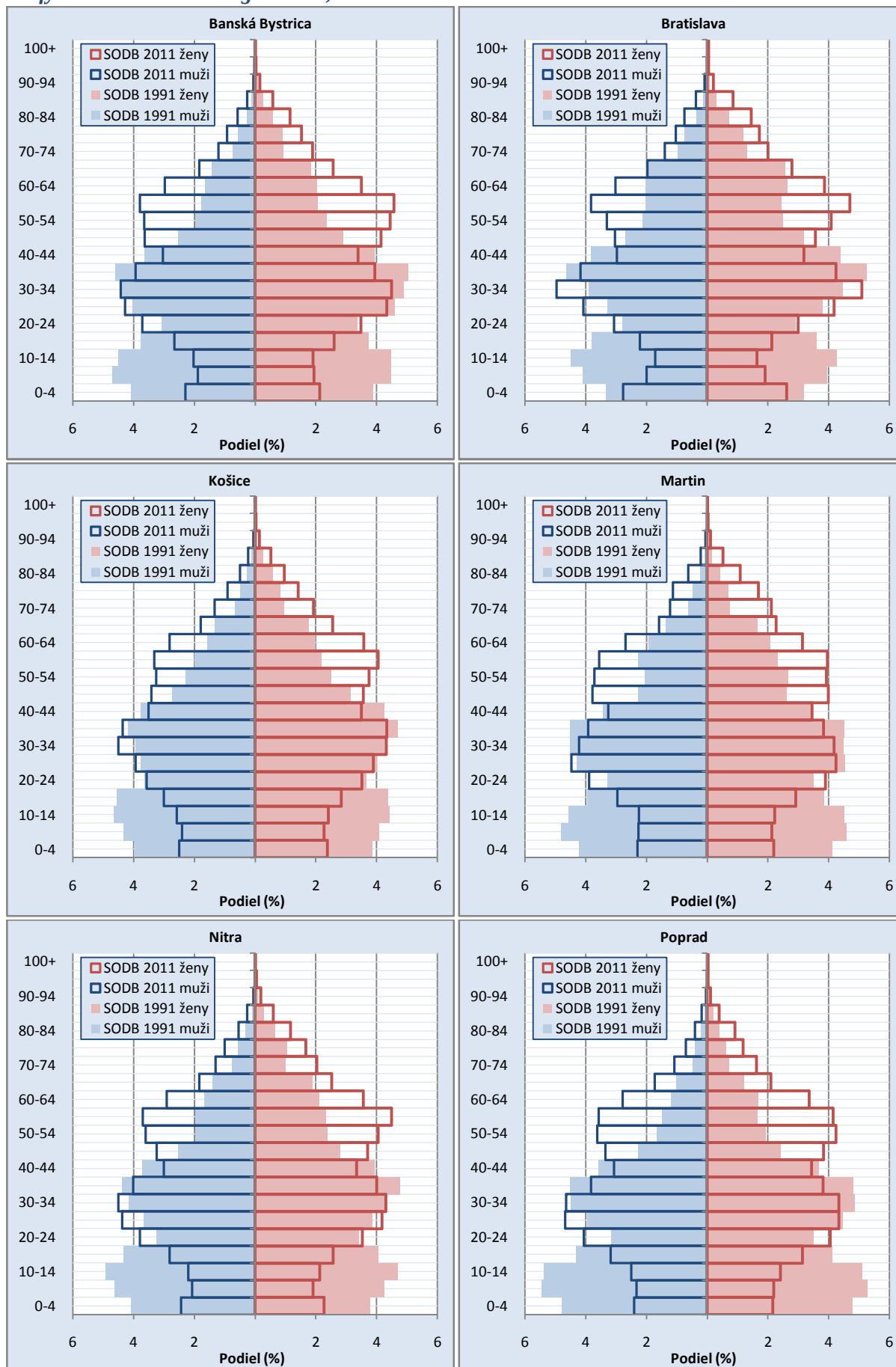
Ak sa však bliŕšie pozrieme na túto zloŕku populácie a rozdelíme ju na ľasť v reprodukľnom veku (15-49 roľní) a ľasť v poreprodukľnom veku (50-64 roľní), pozorujeme odlišné vývojové tendencie. Podiel 15-49 roľných v populácii SR, ako aj v populácii vybraných miest, rástol miernym tempom pribliŕne do zaľiatku tohto tisícroľia. V nasledujúcich 5-6 rokoch sa ich podiel stabilizoval a pribliŕne od roku 2006 zaľal pozvoľna klesať. V

súľasnosti predstavuje podiel 15-49 roľných v SR 50%, čo zodpovedá jeho úrovni na začiatku 90. rokov. Vo vybraných mestách sa v súľasnosti podiel reprodukľnej zloľky obyvateľstva pohybuje v rozmedzí od 47 % (Trenľín) do 50 % (Košice). V priebehu dvoch dekád klesol počet 15-49 roľných vo všetkých analyzovaných mestách. Najviac v Nitre (o 24 %), Prievidzi (o 23 %), Banskej Bystrici a Trnave (v oboch prípadoch o 20 %). Najmenej v Prešove (o 7 %) a Košiciach (o 9 %). Ako už bolo vyšie spomenuté, v budúcnosti dôjde k ešte výraznejšiemu zníženiu početnosti tejto ľasti obyvateľstva, a to nielen v analyzovaných mestách. Reprodukľný vek budú postupne opúšľať početné generácie pochádzajúce zo 70. rokov, ktoré tak posilnia poreprodukľnú zloľku.

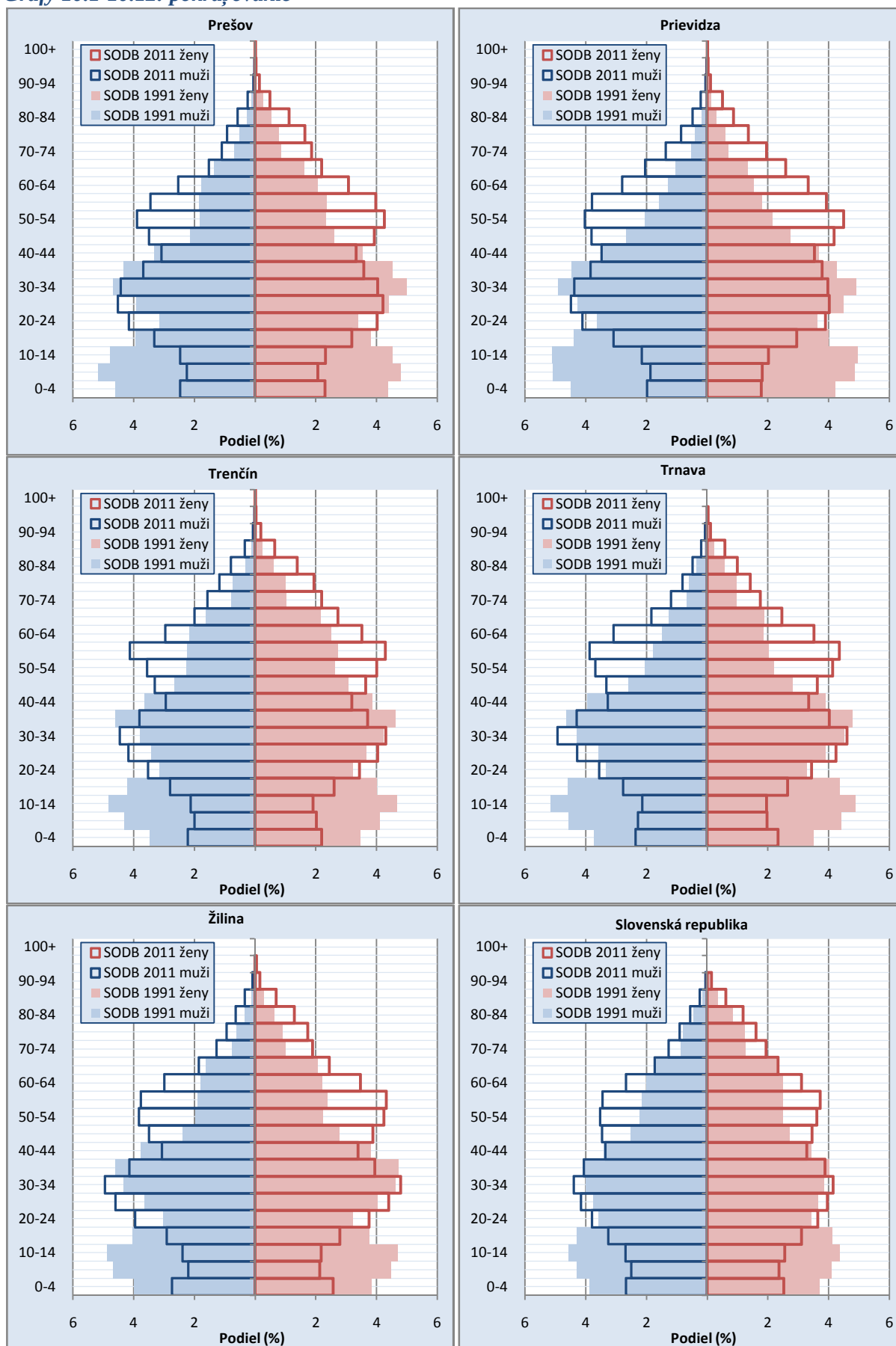
Podiel 50-64 roľných sa na celkovej populácii SR zvyšuje od začiatku 90. rokov. V roku 1992 predstavoval podiel tejto zloľky 13,7 % obyvateľstva Slovenska, v roku 2011 dosiahol hranicu 20 %, na ktorej sa udržiava aj v súľasnosti. Iba mesto Košice má rovnaký podiel 50-64 roľných v populácii ako je jeho hodnota na republikovej úrovni. Všetky ostatné analyzované mestá majú podiel poreprodukľnej zloľky vyšší, a to od 21 % (Bratislava) do 23,7 % (Prievidza). Poľas sledovaného obdobia vzrástol počet obyvateľov vo veku 50-64 rokov vo všetkých našich najväčších mestách. Najmenej v Bratislave (o 45 %), pribliľne o polovicu vzrástol ich počet v Košiciach, Nitre a Trenľíne. V naších mestách bol ich nárast ešte vyšší. O viac ako 80 % vzrástol v Prievidzi a Prešove a v Poprade sa ich počet dokonca viac ako zdvojnásobil (o 113 %).

Od začiatku 90. rokov sa podiel 65 roľných a starších v populácii SR zvyšoval medziľadno iba nepatrne. Aľ koncom prvej deľkady nového milénia začal podiel tejto skupiny obyvateľstva narastať o nieľo intenzívnejšie. V roku 1992 predstavoval podiel 65 roľných a starších na Slovensku 10,5 %, v súľasnosti je to 14,4 %. V uvedenom období ich počet celkovo vzrástol o 40 %. Omnoho významnejšie vzrástol počet poproduktívneho obyvateľstva vo vybraných mestách. V každom z nich, s výnimkou Bratislavy (nárast o 45 %), vzrástol ich počet o viac ako polovicu (Banská Bystrica, Nitra, Trenľín, Trnava, Ľilina), resp. sa zdvojnásobil (Košice, Martin, Prešov), alebo dokonca vzrástol takmer 1,5 násobne (Poprad, Prievidza). V súľasnosti sa podiel poproduktívneho obyvateľstva v mestách nad 50 tisíc obyvateľov pohybuje od 13,7 % v Poprade, do 17,6 % v Trenľíne. Je zrejmé, ģe ich podiel bude v blízkej budúcnosti ľalej rásť, a to v dôsledku postupného presunu početne silných generácií narodených v 50. a začiatkom 60. rokov minulého storoľia, do poproduktívneho veku. Týmto sa postavenie poproduktívnej zloľky vo vekovej ľructúre slovenskej populácie výrazne upevní.

Grafy 10.1-10.12: Veková štruktúra, 1991 a 2011

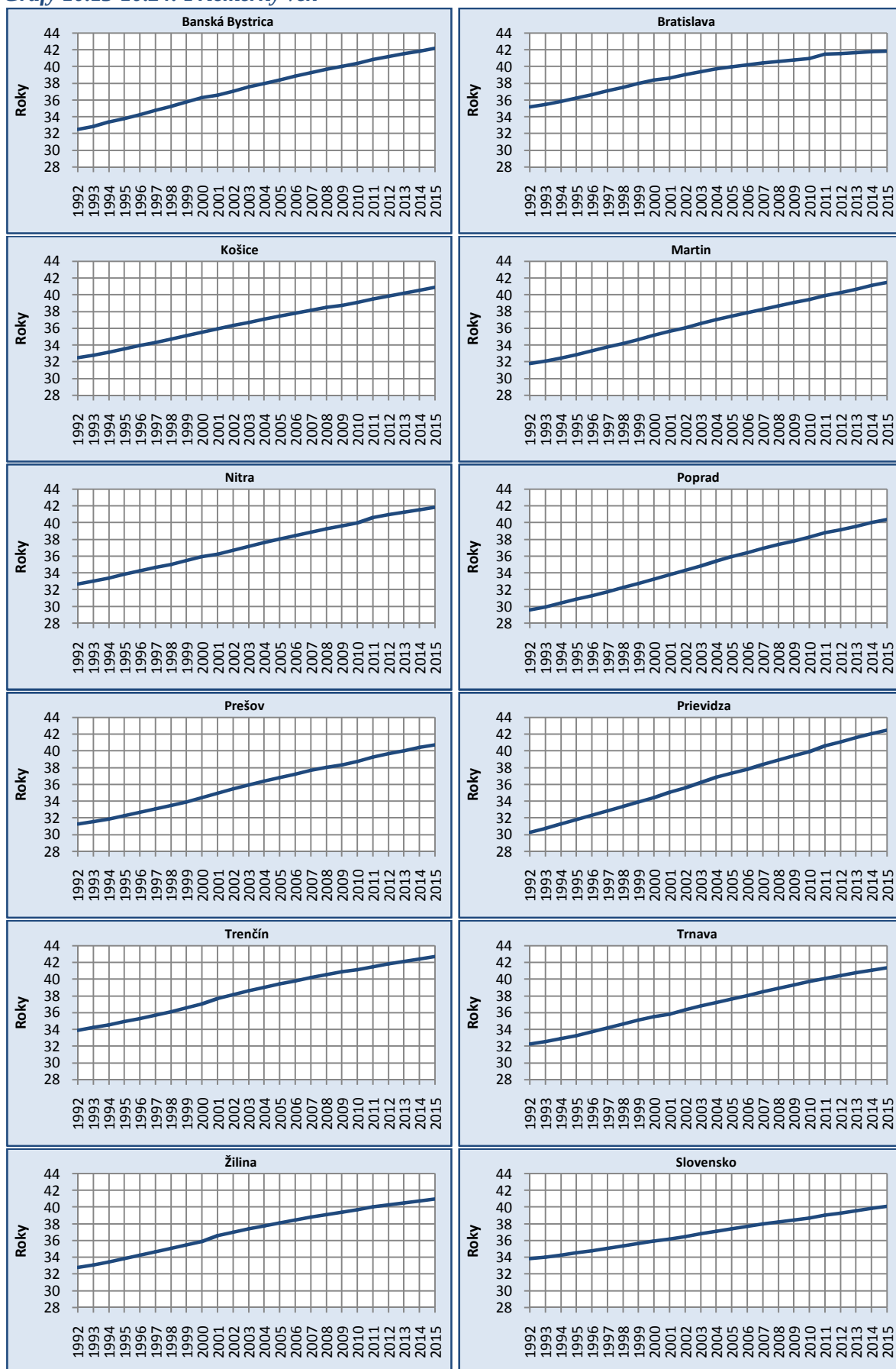
Grafy 10.1-10.12: pokračovanie

Zdroj údajov: GÚ SR, triedenie a výpočty autori

najväčším charakteristickým znakom vekovej štruktúry na Slovensku je starnutie populácie. Fenomén starnutia je evidentný aj vo všetkých analyzovaných mestách. Proces starnutia začal naberať na intenzite začiatkom 90. rokov minulého storočia. Dôkazom toho je vývoj ukazovateľov priemerného veku a indexu starnutia. Od roku 1992 priemerný vek kontinuálne rastie. Tempo rastu priemerného veku na Slovensku i v mestách s počtom obyvateľov nad 50 tisíc je vyrovnané a medziročne sa zvyšuje v priemere o 0,3-0,5 rokov (Grafy 10.13-10.24). V roku 1992 bol priemerný vek na Slovensku veľmi tesne pod hranicou 34 rokov, na začiatku milénia dosiahol už 36 rokov. V priebehu nasledujúcich 11 rokov zostarla slovenská populácia o takmer 3 roky, keď priemerný vek dosiahol 39 rokov (2011). Na začiatku sledovaného obdobia (1992) bolo spomedzi analyzovaných miest najmladšie mesto Poprad, s hodnotou priemerného veku 29,6 rokov. Naopak najstarším mestom bola Bratislava, v ktorej bol priemerný vek vyšší ako celoslovenský priemer – 35,2 rokov. V uvedenom roku patrili k mestám s relatívne nižším priemerom vekom (menej ako 32 rokov) ešte mestá Prešov a Martin, v ostatných mestách sa priemerný vek pohyboval v intervale 32-33 rokov, v Trenčíne 34 rokov. Do roku 2002 vzrástol priemerný vek vo vybraných mestách o 4-5 rokov, pričom spomedzi nich dovedy najviac zostarło mesto Prievidza (o 5,3 roka), Prešov (o 4,6 roka) a Banská Bystrica (o 4,7 roka). V roku 2015 dosiahol priemerný vek na Slovensku aj vo vybraných mestách svoje maximum, keď na Slovensku dosiahol 40 rokov a na úrovni vybraných miest túto hranicu dokonca prekročil. V priemere najstarším mestom sa stal Trenčín, s hodnotou priemerného veku takmer 43 rokov. K najmladším mestám patrili Prievidza, Banská Bystrica a Bratislava. Mesto Poprad si svoju pozíciu najmladšieho z analyzovaných miest udržalo. Za obdobie 1992-2015 najviac zostarło mesto Prievidza (o 12,2 rokov) a Poprad (o 10,8 rokov), naopak najmenej sa zvýšil priemerný vek v meste Žilina (o 8,2 rokov) a Košice (o 8,4 rokov). Všeobecne platí, že priemerný vek žien je v dôsledku vyššej nadúmrtnosti vyšší ako priemerný vek mužov. V období 1992-2015 boli na Slovensku ženy v priemere o 3 roky staršie ako muži. V podstate na rovnakej úrovni to bolo aj vo vybraných mestách SR, s výnimkou miest Martin a Prievidza, v ktorých bola priemerná hodnota rozdielu medzi priemerom vekom u mužov a u žien menej ako 2,5 roka. Spomedzi všetkých analyzovaných miest dosahuje v súhrnnej najvyššie hodnoty priemerného veku u oboch pohlaví mesto Trenčín (41,1 rokov u mužov a 44,3 rokov u žien).

Grafy 10.13-10.24: Priemerný vek

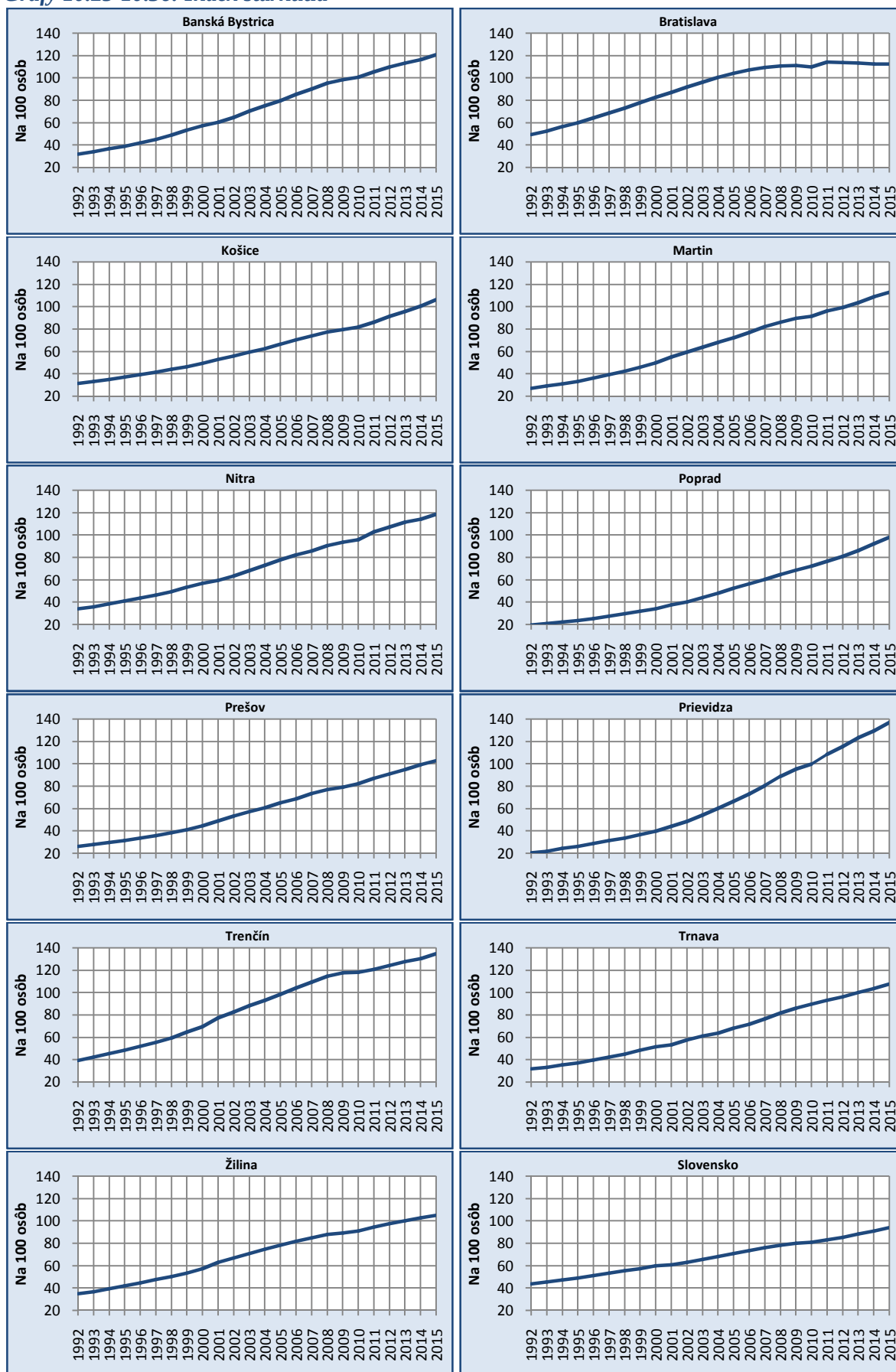

Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autori

V dôsledku predlžovania ľudského života na jednej strane a vplyvom nízkej plodnosti na strane druhej nastali zmeny v štruktúre najmladších a najstarších vekových skupín, ako aj v ich vzájomných pomeroch. Výsledkom toho je rast indexu starnutia, ktorý pozorujeme na úrovni Slovenska aj vo vybraných mestách. Jeho vývoj môžeme hodnotiť ako pomerne dynamický a intenzívny (Grafy 10.25-10.36). V roku 1992 pripadalo na Slovensku na 100 osôb vo veku do 15 rokov približne 44 osôb 65 ročných a starších, na začiatku nového milénia to bolo už takmer 60 osôb. V roku 2014 prekročil index starnutia v SR hranicu 90 %. V súčasnosti pripadá na 100 osôb vo veku do 15 rokov 94 osôb 65 ročných a starších. V roku 1992 mali najnižšiu hodnotu tohto ukazovateľa mestá Poprad a Prievidza, v ktorých na 100 osôb vo veku do 15 rokov pripadalo približne 20 osôb 65 ročných a starších. Naopak, najvyšší index starnutia bol evidovaný v hlavnom meste (49,5 %). V ostatných mestách s počtom obyvateľov nad 50 tisíc sa index starnutia pohyboval od 26 do 35 %. Už v prvých rokoch nového tisícročia sa v každom vybranom meste hodnota indexu starnutia zdvojnásobila. V roku 2004 bol spomedzi vybraných analyzovaných miest iba v Bratislave pomer poproduktívnej a predproduktívnej zložky v populácii vyrovnaný i index starnutia dosiahol 100 %. V roku 2006 sa k mestu Bratislava pripojilo aj mesto Trenčín a v súčasnosti je okrem mesta Poprad (98 %), v každom analyzovanom meste hodnota indexu starnutia nad 100 %. To znamená, že v populácii v jednotlivých mestách začína nadobúdať prevahu poproduktívna zložka. Za obdobie 1992-2015 vzrástol index starnutia na Slovensku o 50 percentuálnych bodov. Nárast indexu starnutia v rovnakom období vo vybraných mestách bol v porovnaní so Slovenským priemerom ešte vyšší a pohyboval sa od 63 percentuálnych bodov (Bratislava) až do 116 percentuálnych bodov (Prievidza).

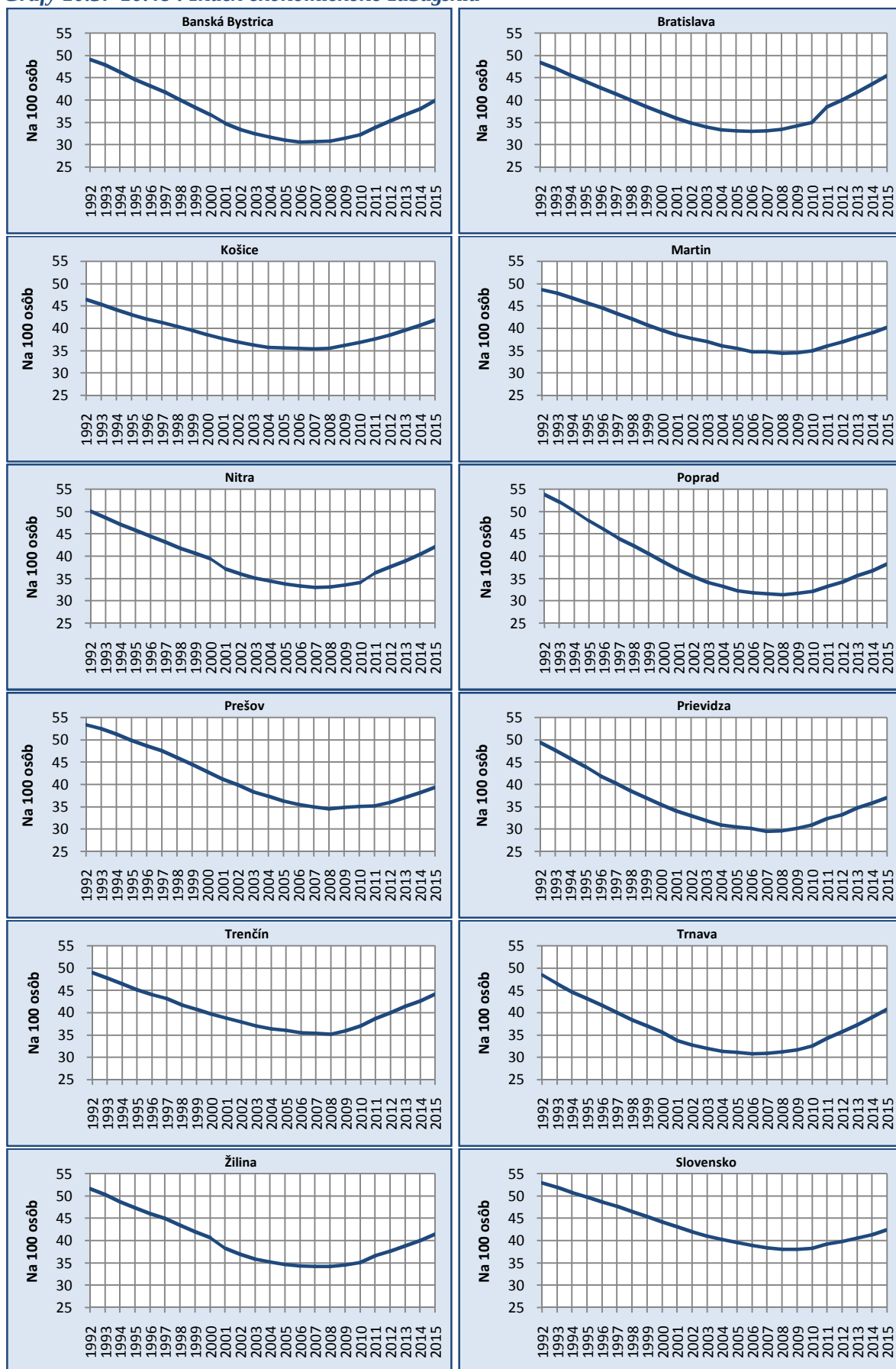
Pochopíme, že zmeny vo vekovom zložení obyvateľstva majú vplyv aj na ekonomické zaťaženie produktívnej časti populácie neproduktívnou. V roku 1992 pripadalo v SR aj vo vybraných mestách na 100 osôb v produktívnom veku od 46 do 54 osôb v neproduktívnom veku (0-14 roční a 65 roční a starší). Index ekonomického zaťaženia sa od začiatku 90. rokov vyvíjal pozitívne. Jeho klesajúci trend sa približne na prelome tisícročí začal spomaľovať (Grafy 10.37-10.48). Obdobie rokov 2006-2008 je možné označiť za prechodné, v ktorom postupne došlo k zastaveniu klesajúceho trendu tohto ukazovateľa, a to nielen na úrovni SR, ale aj v mestách s počtom obyvateľov nad 50 tisíc. Za obdobie 1992-2008 klesol index ekonomického zaťaženia v SR o viac ako štvrtinu (28 %), vo vybraných mestách v priemere o tretinu. Od roku 2009 nastal obrat vo vývoji a index ekonomického zaťaženia začína narastať. Do konca sledovaného obdobia (2009-2015) vzrástol index ekonomického zaťaženia v SR o 11 %, vo vybraných mestách v priemere až o 22 %.

Grafy 10.25-10.36: Index starnutia

Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autori

Grafy 10.37-10.48 : Index ekonomického zašágenia

Zdroj údajov: ČÚ SR, triedenie a výpočty autori

Najviac vzrástol v Bratislave (o 33 %), Trnave (o 29 %), Banskej Bystrici (o 27 %) a Nitre (o 26 %), naopak najmenej v Preğove (o 11 %), Koğiciach a Martine (v oboch prípadoch o 16 %). V roku 2015 pripadalo na Slovensku na 100 osôb v produktívnom veku 42 osôb vo veku do 15 rokov a nad 65 rokov (vrátane). Na úrovni vybraných miest sa index ekonomického zašáenia pohyboval v intervale 37,0-45,5 %. Tesne pod hranicou 40 % bol index ekonomického zašáenia v mestách Prievidza, Poprad a Preğov. Všetky ostatné mestá vykazovali vyššiu hodnotu indexu ekonomického zašáenia. Najväčšie zašáenie produktívneho obyvateľstva neproduktívnym malo hlavné mesto Bratislava, Ľalej Trenčín a Nitra. V blízkej budúcnosti očakávame, že dôjde ku zmene vo vzájomných pomeroch ĩ poproduktívnej a produktívnej zložky populácie v prospech závislých osôb vo veku 65 rokov a viac. K narodeným v povojnových roľníkoch, ktorí už sú nad hranicou 65 rokov, sa pripoja početne silné roľníky narodených v prvej polovici 50. rokov, čo zrejme bude viesť k zrýchleniu tempa rastu indexu ekonomického zašáenia.

Záver

Demografická analýza procesov reprodukcie a prirodzeného pohybu v populáciách 11 najväčších slovenských miest priniesla viaceré zaujímavé skutočnosti, pričom niektoré z nich by sa mohli označiť ako prekvapujúce, resp. menej očakávané. Účelom analýzy je zistenie, či súbor miest nie je demograficky homogénny, a prejavujú sa niektoré výkyvy, či menšie rozdiely. Na druhej strane, v prevažnej väčšine prípadov vzhľadom na celoslovenské hodnoty a variabilitu súboru všetkých miest, resp. variabilitu jednotlivých vekových skupín obcí vo všeobecnosti, je skupina 11 miest relatívne homogénna, a indikátory sa prevažne nachádzajú v jednom pásme pod alebo nad celoslovenským priemerom.

Tiež platí, že väčšina indikátorov sa odlišuje od celoslovenských hodnôt, avšak nie vždy možno vysloviť takýto jednoznačný záver. Typickým príkladom je intenzita rozvodovosti, ktorá je pre daný súbor už v súľasnosti iba o niečo vyššia ako celoslovenská hodnota, ale súľasne je rozvodovosť procesom, kde sa prejavuje aj diferencovanosť v trendoch. Na začiatku sledovaného obdobia mali niektoré mestá vysokú úroveň rozvodovosti a zaznamenali jej pokles, niektoré zaznamenali nárast, resp. stabilný vývoj. Taktiež v zhode s celoslovenským trendom v posledných približne 5 rokoch analyzovaného obdobia bol zaznamenaný pokles rozvodovosti. Oproti obdobiu prvej polovice 90. rokov došlo k priblíženiu hodnôt úhrnnej rozvodovosti v týchto mestách k celoslovenskej úrovni. Výrazných zmien, v zhode s celoslovenským trendom, doznal aj proces sobáŕnosti. V 90. rokoch výrazne poklesla intenzita sobáŕnosti i prvosobáŕnosti. Isté oživenie je badateľné aj v posledných rokoch. Intenzita prvosobáŕnosti sa v podstatnej časti súboru miest (s tromi výnimkami - Prievidza, Martin a Banská Bystrica) nelíži od celoslovenských hodnôt. Dá sa teda skonštatovať, že odmietanie manželstva, či väčší príklon k neformálnym spoločenstvám, v najväčších mestách neplatí. Odklad sobáŕnosti do vyššieho veku je hlavným faktorom, ktorý spôsobil a stále pôsobí na výrazné zvyšovanie priemerného veku pri sobáŕi a prvom sobáŕi. Ani v tomto ohľade sa populácie najväčších miest nevymykajú z generálneho trendu. V podstate vo všetkých populáciách platí, že v súľasnosti vstupujú do prvého manželstva muži aj ženy neskôr ako je celoslovenský priemer, pričom rozdiely medzi najvyššími a najnižšími hodnotami v analyzovanom súbore sú pomerne významné (takmer dva roky).

Veľmi zaujímavé vývojové tendencie možno badať v procese plodnosti. V súľasnosti je jedinou populáciou, ktorá má vyčggu úhrnnú plodnosť ako celé Slovensko, populácia Bratislavy. Ostatných desať miest je pod celoslovenskou hodnotou, pričom sa ale hodnoty navzájom pomerne výrazne lígia (od 1,2 detí na jednu ženu až po takmer 1,5 ĩ tesne pod celoslovenskou hodnotou). V miestach mestách odkladanie pôrodov okolo prelomu spôsobil prepád prierezovej plodnosti pod hodnotu 1 dieťa na jednu ženu, teda na menej ako polovicu takzvanej záchovnej hodnoty (2,1 detí v prepoľte na ženu). Okrem Prečova uť na začiatku sledovaného obdobia zaznamenali všetky mestá hodnoty pod úrovňou dve deti, a zároveň hodnoty pod celoslovenským priemerom. Odklad a následné doháňanie pôrodov predstavuje síce spoločnú ťrtu pre všetkých 11 miest, avšak odlišujú sa z hľadiska priebehu tohto procesu. Z tohto pohľadu je istou štartovacou populáciou Bratislava, u ktorej bol zaznamenaný do súľasnosti aj najvyššgí rekuperaľný nárast z minima, pričom rekuperácia (doháňanie odložených pôrodov) v tejto populácii začalo najskôr. Podrobnejšie analýzy na základe priemerného veku pri narodení prvého dieťaťa a úhrnnej plodnosti prvého poradia potvrdzujú, že Bratislava postúpila v transformácii plodnosti najľalej, nasledovaná najväčgmi mestami (Košice, Prečov, Nitra a Ģilina). Nemenej dôležitým aspektom transformácie reprodukľného správania po roku 1989 na Slovensku je uvoľnenie dovtedy veľmi úzkeho vzšahu medzi plodnosťou a sobágnosťou, resp. životom v manželstve. Potvrdzuje to pomerne dynamický nárast podielu detí narodených mimo manželstva. V súbore najväčších miest bol zaznamenaný síce dynamický nárast tohto podielu, avšak oľakávaný nadpriemerný podiel detí narodených mimo manželstva sa potvrdil iba u dvoch miest (Prievidza a Martin), u niektorých je pomere výrazne pod celoslovenským priemerom.

Samovoľná potratovosť mala vo väčšine miest celkovo veľmi mierne rastúci trend, a pohybuje sa na úrovni celoslovenského priemeru, resp. mierne nad priemernou hodnotou. Na celkovej potratovosti sa výraznejšou mierou podieľajú umelé prerużenia tehotenstva, aj keď výrazný pokles intenzity umelej potratovosti prirodzene znížil podiel interrupcií na celkovom počte potratov. Výrazné zníženie intenzity umelej potratovosti v prvej polovici 90. rokov, nasledované ľalším, ĩ keď už menej razantným znígovaním jej intenzity, bolo typické aj pre najväčšie mestá Slovenska. Najviac jednoznaľný a najvyššgí pokles umelej potratovosti bol zaznamenaný v dvoch najväčších slovenských mestách Bratislava a Košice. V populácii Prečova, ako u jediného mesta, došlo k nárastu umelej potratovosti, hoci z podstatne nižšej štartovacej hodnoty v roku 1992 (poloviľnej v porovnaní s Bratislavou, Košicami ĩ Banskou Bystricou). V súľasnosti je súbor diferencovaný v pásme približne od 0,2 do 0,4 umelých preružení tehotenstva pripadajúcich na jednu ženu. Ľo sa týka umelej potratovosti podč

rodinného stavu, sú základné trendy vo všetkých najväčších slovenských mestách zhodné s celoslovenským trendom.

Celková intenzita úmrtnosti, vyjadrená syntetickým indikátorom – strednou dĺžkou života pri narodení bola na začiatku sledovaného obdobia vyššia ako celoslovenský priemer, a platí to aj pre priemer posledných piatich rokov analyzovaného obdobia. Nárast hodnôt strednej dĺžky života bol diferencovaný, a premieňal poradie rebríčka hodnôt strednej dĺžky života pri narodení u mužskej populácie. V prípade ženskej populácie je situácia podobná. Na základe hodnôt 2011-2015 možno skonštatovať, že ženy v najväčších mestách žijú dlhšie ako je celorepublikový priemer. V troch mestách (Prešov, Prievidza a Trenčín) stredná dĺžka pri narodení už presiahla hodnotu 82 rokov, vo všetkých ostatných sú však hodnoty blízke alebo vyššie ako hodnota 81 rokov, takže rozdiely nie sú markantné. Napriek nadpriemerným hodnotám, oproti krajinám s najnižšou úmrtnosťou aj populácie našich miest stále výrazne zaostávajú, a to v prípade mužskej i ženskej populácie (približne o 5-7 rokov). Stále platí, že mužská nadúmrtnosť je pomerne výrazná. Na celkovej úrovni úmrtnosti sa v minulosti výraznou mierou podieľala doľanská úmrtnosť. Jej výrazný pokles znamenal zníženie jej váhy na celkovej úmrtnosti, avšak stále sa jej venuje značná pozornosť. Slovensko je krajinou, kde je potenciál na jej ďalšie znižovanie, ak sa za súľasný etalón považujú niektoré krajiny Západnej Európy i Japonsko. Vo všetkých mestách sa úroveň doľanskej úmrtnosti znížila, intenzita poklesu bola ale rôzna. V populáciách veľkých miest je aktuálne pod celoslovenským priemerom, u niektorých (Bratislava, Banská Bystrica) sa približuje k veľmi nízkej hodnote 2 zomreté doľatá na tisíc živonarodených detí, čo je takmer trikrát menej ako celoslovenská hodnota a blíži sa to k hodnotám krajín s najnižšou doľanskou úmrtnosťou (1,5 - 2 zomretí). Z hľadiska príčin smrti dominujú u mužov i žien choroby obehovej sústavy, nasledované nádorovými typmi ochorení v zhode so štruktúrou úmrtnosti celej populácie Slovenska.

Prirodzený prírastok je výslednicou procesov pôrodnosti a úmrtnosti. V zhode s celoslovenským trendom došlo aj v najväčších mestách Slovenska k výraznému prepadu hodnôt prirodzeného prírastku. V niektorých prípadoch sa objavili dlhšie i kratšie periód, v ktorých počet zomrelých bol vyšší ako počet narodených detí, najdlhšiu takúto periódu 11-tich rokov kontinuálneho prirodzeného úbytku zaznamenala Bratislava. V kontraste s tým po roku 2006 zaznamenala kontinuálny nárast, v roku 2015 mala ako jediné mesto prirodzený prírastok výraznejšie nad hodnotu 2 osoby na tisíc obyvateľov, ostatné mestá sa pohybovali v pásme prírastku približne 0 až 2 osoby na tisíc obyvateľov. Urľujúcim procesom, ktorý ovplyvľuje hodnoty prirodzeného prírastku, je plodnosť resp. pôrodnosť, ovplyvnená aj

vývojom a nerovnomernosťami vo vekovom zložení (poľtygien v reprodukčnom veku resp. vo veku najvyššej plodnosti).

Pre veľké mestá poľas éry socializmu bol typický vysoký prírastok obyvateľstva vnútorným sťahovaním. Takáto situácia platila ešte aj na začiatku 90. rokov, ale pomerne rýchlo sa zmenila. Už koncom predchádzajúceho milénia bolo veľkých 11 miest stratových z hľadiska vnútornej migrácie. S výnimkou Bratislavy táto situácia platí aj v súčasnosti. Okrem zníženia imigračných tokov v dôsledku transformačných zmien, sa na tejto skutočnosti v najväčšej miere podieľa vysťahovanie obyvateľov do zázemia miest (suburbanizácia), podmienená jednak hľadáním vyššej životnej kvality života a nižšími cenami pozemkov, resp. nehnuteľností. Suburbanizácia sa najprv prejavila v Bratislave (a jej zázemí). Hodnotenie zahraničnej migrácie najväčších miest Slovenska nie je celkom jednoznačné. Obdobia poklesu a rastu sa striedajú a vývoj je omnoho viac nestabilný. Významnejší nárast migračného salda možno pozorovať (iba) u niektorých miest v prvých rokoch od vstupu Slovenska do Európskej únie. Celkové (vnútorné a zahraničné) saldo migrácie je vo väčšej miere ovplyvnené vnútornou migráciou, a s výnimkou Bratislavy s kladným vnútorným i zahraničným saldom, ani (zväčša nepatrné) kladné zisky zo zahraničného sťahovania nedokážu kompenzovať úbytky obyvateľstva spôsobené vnútorným sťahovaním u ostatných desiatich najväčších miest.

Celkový poľet obyvateľov je daný vývojom celkového prírastku, ktorého dvoma zložkami sú prirodzený prírastok a migračné saldo. Vzhľadom na vyššie uvedené trendy vývoja týchto dvoch zložiek nie je prekvapujúce, že sa poľet obyvateľov u veľkých 11 miest v období od roku 1992 do roku 2015 znížil, sumárne približne o 5 % a vzhľadom na rastúci poľet obyvateľov Slovenskej republiky, sa ich podiel na jej celkovej populácii znížil. Väčšou mierou sa na poklese populačnej veľkosti podieľa migračný úbytok, ktorý je zaznamenávajú dlhodobo veľké mestá s výnimkou Bratislavy. Populácia hlavného mesta je jedinou, ktorá v posledných rokoch vykazuje kladný celkový prírastok, a to pri jeho rastúcom trende. Pri hodnotení vývoja poľtu obyvateľov je potrebné brať do úvahy zlomy, ktoré vznikli korekciou údajov pri sčítaní a ktoré nekorešpondujú s bilanciou prirodzeného pohybu a migrácie. Výrazne sa to v cenzo 2001a 2011 prejavilo v prípade Bratislavy. Ani priaznivý vývoj v posledných desiatich rokoch nedokázal zvrátiť skutočnosť, že oficiálne sa poľet obyvateľov Bratislavy oproti roku 1992 znížil. Naopak, mesto Košice je jediné z analyzovanej skupiny miest, u ktorého bol v roku 2015 poľet obyvateľov vyšší ako v roku 1992. Zmenu poľtu obyvateľov v sledovanom období neovplyvnil iba demografický vývoj, ale aj sídelné procesy i konkrétne odľudňovanie (osamostatňovanie) obcí po roku 1990. Výrazne sa to na poklese

poľtu obyvateľov prejavilo v prípade Nitry a Banskej Bystrice. Rozdielny vývoj poľtu obyvateľov čiastočne zmenil poradie najväčších miest podľa populačnej veľkosti. Prešov je v súčasnosti tretím najväčším mestom (v roku 1992 bol 4.), Nitra naopak túto pozíciu stratila, a je až šiesta. Trenčín a Martin si vymenili ôsmu, resp. deviatu priečku, ale v roku 2015 bol rozdiel v ich poľte obyvateľov iba minimálny. Pokles o viac ako 10 % zaznamenali Nitra (-15 %) a Prievidza (-13 %). Kým v prípade Nitry je to spôsobené vo väčšej miere administratívnymi zmenami, v prípade Prievidze viac demografickými procesmi.

Poľet obyvateľov miest je bezpochyby významný indikátor, no za dôležitejšiu charakteristiku možno označiť vekové zloženie obyvateľstva. V zhode s celoslovenským trendom najväčšie mestá Slovenska prudko starnú. Zvyšuje sa poľet a podiel seniorov v mestách. Prebieha starnutie zdola kvôli znižovaniu plodnosti, resp. pôrodnosti, starnutie zhora spôsobené zvyšovaním strednej dĺžky života, a prebieha, resp. bude prebiehať aj starnutie zo stredu vekovej pyramídy spôsobované presunom poľetných kohort (najmä 50. a 70. roky minulého storočia) do vyššieho veku. V mestách je nevyrovnanosť, nerovnomernosť znásobená silnými imigračnými vlnami zo socialistického obdobia. Naopak, v súčasnosti môžeme hovoriť aj o migračnej podmienenom starnutí, keďže do suburbannej zóny sa okrem starších obyvateľov sťahujú aj rodiny s deťmi (hoci v niektorých mestách je to viac alebo menej kompenzované imigráciou obyvateľov v reprodukčno-produktívnom veku). Všetkých 11 miest je starších ako celoslovenský priemer približne o 1 až 2 roky. Razantne rastú aj ďalšie indikátory, ako napríklad index starnutia, vekový medián, a približne od roku 2005-2007 opätovne aj index ekonomického zaťaženia.

Demografické starnutie bude zároveň najväčšou demografickou výzvou pre mestá a ich samosprávnych predstaviteľov. Proces demografického starnutia v najväčších mestách (ale aj v slovenskej populácii) je nezvratný. Nemožno predpokladať, že sa úhrnná plodnosť zvýši na hodnoty pred roku 1989. Možnosti a potenciál pronatalitných politík sú veľmi limitované, a to najmä v mestách. Navyše fenomén starnutia zo stredu nie je možné nijako ovplyvniť. Istý potenciál na ovplyvnenie vývoja v sebe skrýva migrácia. Samosprávy by sa preto mali koncentrovať na to, aby sa pripravili na nezvratný populačný vývoj v podobe rýchleho starnutia, a to na základe prepracovaných a podložených demografických prognóz. Ich výsledky sú preto úplne nevyhnutné pre plánovanie rozvoja miest.

Literatúra

- BLEHA, B., MAJO, J., ĆPROCHA, B. (2013). *Demografický obraz Bratislavy*. In Buřek J., Korec, P. (eds.): *Moderná humánna geografia mesta Bratislava: priestorové štruktúry, siete a procesy*. Bratislava: Univerzita Komenského, Prírodovedecká fakulta, Katedra humánnej geografie a demografie, s. 55 ģ 88.
- BLOSSFELD, H.-P. (1995). Changes in process of family formation and women's growing economic independence: A comparison of nine countries. In: Blossfeld H.-P. (ed.) *The new role of women. Family formation in modern societies*. Westview Press, Boulder, s. 3 ģ 32.
- CALOT, G., RYCHTAŘ ÍKOVÁ, J. (1992). Vznik a zánik manželských svazků a plodnost ģen v Ľeskoslovensku a Francii. In: Pavlík, Z., ed. *Sřatelnost a rodina*. Praha (Academia), s. 35 ģ 79.
- DĢAMBAZOVIĽ, R. (2015). Reprodukçné a rodinné správanie na Slovensku (sociologická interpretácia trendov). In: I. Chorvát, R. DĢambazoviĽ (eds.). *Rodina na Slovensku v teórii a vo výskume*. Bratislava : STIMUL, s. 11 ģ 51.
- DĢAMBAZOVIĽ, R. (2016). S kým ģijeme v jednej domácnosti? meniace sa formy rodinného správania na Slovensku z pohľadu štruktúry domácnosti. *Slovenská ģtatistika a demografia*. 26 (1), s. 29 ģ 47.
- FIALOVÁ, L. (2009). Marriage Patterns in the European Union. In Fialová, L., ed. *Population Development in the Czech Republic 2007*. Praha: SLON, s. 93 ģ 100.
- GOLDSTEIN, J.R., KENNEY, C.T. (2001). Marriage Delayed or Marriage Forgone? New Cohort Forecasts of First Marriage for U.S. Women. *American Sociological Review* 66, s. 506 ģ 519.
- JALOVAARA, M. (2012). Socio-economic resources and first-union formation in Finland, cohorts born 1969ģ81. *Population Studies* 66 (1), s. 69 ģ 85.
- KALMIJN, M. (2007). Explaining cross-national differences in marriage, cohabitation, and divorce in Europe, 1990ģ2000. *Population studies*, 61, (3), pp. 243ģ263.
- KOHLER, H.P., BILLARI, F. C., ORTEGA, J. A. (2002): The emergence of lowest-low fertility in Europe during the 1990s. *Population and Development Review* 28 (4), s. 641 ģ 680.

- KUIJSTEN, A. (1996). Changing family patterns in Europe, a case of divergence? *European Journal of Population*, 12, (2), pp. 115-143.
- LESTHAEGHE, R. (1995). The second demographic transition in Western countries: An interpretation. In Mason, K.O., Jensen, A.M., eds. *Gender and family change in industrialized countries*. Oxford (Clarendon Press), s. 17 ģ 62.
- LESTHAEGHE, R., MOORS, G. (2000). Recent Trends in Fertility and Household Formation in the Industrialized World. *Review of Population and Social Policy*, 9, s. 121 ģ 170.
- LESTHAEGHE, R., SURKYN, J. (2002). *New forms of household formation in central and Eastern Europe: Are they related to newly emerging value orientations?* Economic Survey of Europe 2002/1. New York and Geneva (Economic Commission for Europe, United Nations), pp. 197-216.
- LESTHAEGHE, R., NEIDERT, L., SURKYN, J. (2007). *Household formation and the ģsecond demographic transitionĤ in Europe and the US: Insights from middle range models*. Dostupné: http://sdt.psc.isr.umich.edu/pubs/online/rl_romantic_unions_paper.pdf
- MONNIER, A., RYCHTAĤ ĤKOVĀ, J. (1992). The Division of Europe into East and West. *Population: An English Selection*, 4, s. 129 ģ 160.
- NĤ BROLCHAĤN, M. (1993). East-West marriage contrasts, old and new. In Blum, A., Rallu, J.L. (eds.) *European Population II. Demographic dynamics*. Paris (John Libey, INED), s. 461 ģ 479.
- PILINSKĀ, V. (ed.) 2005. *DemografickĀ charakteristika rodiny na Slovensku*. INFOSTAT Bratislava.
- PODMANICKĀ, Z. (ed.) (2015). *Rodinnĕ sprĀvanie populĀcie Slovenska*. ĤŤ SR Bratislava.
- POTANĤOKOVĀ, M., VAĖO, B., PILINSKĀ, V., JURĤOVĀ, D. (2008). Slovakia: Fertility between tradition and modernity. *Demographic Research* 19 (25), s. 973 ģ 1018.
- RYCHTAĤ ĤKOVĀ, J. (1994). Czech and Slovak Families in the European Context. *Journal of Family History*, 19, 2, s. 131 ģ 147.
- SOBOTKA, T. (2003). Re-Emerging Diversity: Rapid Fertility Changes in Central and Eastern Europe after the Collapse of the Communist Regimes. *Population*, 58 (4-5), s. 451 ģ 485.
- SOBOTKA, T. (2004). *Postponement of Childbearing and Low Fertility in Europe*. Amsterdam.

- SOBOTKA, T., TOULEMON, L. (2008). Changing family and partnership behaviour: Common trends and persistent diversity across Europe. *Demographic Research*, 19 (6), s. 85 i 138.
- ČPROCHA, B. (2008). Reprodukčné správanie mestského a vidieckeho obyvateľstva na Slovensku. Bratislava: INFOSTAT.
- ČPROCHA, B. (2012). Sobáče a sobáenosť na Slovensku. Ľo vieme povedať o sobáčoch a o procese sobánosti na Slovensku z hlásení o uzavretí manželstva. *Slovenská štatistika a demografia*. 22 (2), s. 39 i 59.
- ČPROCHA, B. (2016). Transformácia sobánosti slobodných v Ľeskej a Slovenskej republike v prierezovom a kohortnom pohľade. *Demografie* 58, s. 230 i 248.
- ČPROCHA, B., ĞÍDLO, L. (2012). Demografický portrét Bratislavy a Košíc. *Slovenská štatistika a demografia*. 22 (1), s. 18 i 43.
- ČPROCHA, B., VAČO, B., BLEHA, B. (2014). *Prognóza vývoja rodín a domácností na Slovensku do roku 2030*. Ekonóm Bratislava.
- ČPROCHA, B., VAČO, B. (eds.) (2015). *Populačný vývoj v Slovenskej republike 2014*. Bratislava: INFOSTAT.

Názov: Demografický obraz najväčších miest Slovenska

Vydal:
INFOSTAT Ľ Výskumné demografické centrum
Ležkova 16
817 95 Bratislava

1. vydanie, 2016

Náklad: 150 ks

Rozsah: 100 s., 3,3 AH

ISBN 978-80-89398-33-1

EAN 9788089398331

ISBN 978-80-89398-33-1